

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Π.Μ.Σ. ΔΗΜΟΣΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

Διπλωματική Εργασία

«Το Συρράκο: από την ιστοριογραφία στο δημόσιο λόγο»

ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΠΡΙΚΟΥ

Επιβλέπων καθηγητής: Ηλίας Σκουλίδας

ΥΔΡΑ, Φεβρουάριος 2023

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Το Συρράκο: από την ιστοριογραφία στο δημόσιο λόγο

ΜΠΡΙΚΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Συν-Επιβλέποντες Καθηγητές:

Ηλίας Σκουλίδας

Ιωάννης Κουμπουρλής

Ραυμόνδος Αλβανός

Επίκουρος Καθηγητής,

Αναπληρωτής Καθηγητής,

Μέλος ΣΕΠ,

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΕΑΠ

ΥΔΡΑ, Φεβρουάριος 2023

Ευχαριστίες

Με την παρούσα διπλωματική εργασία ολοκληρώνονται οι σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών «Δημόσια Ιστορία» του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Το παρόν μεταπτυχιακό πρόγραμμα μου άνοιξε νέους ορίζοντες στην επιστήμη της Ιστορίας, επιθυμώντας να εξελίξω τις ιδέες μου στην δημόσια ιστορία.

Καθοριστική ήταν η συμβολή των καθηγητών μου στα πεδία της δημόσιας ιστορίας που παρακολούθησα, θέλοντας να τους ευχαριστήσω.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, Ηλία Σκουλίδα, για την απόλυτη καθοδήγηση που μου προσέφερε, αλλά και για τον χρόνο που διέθεσε, προσφέροντας μου πολύτιμες συμβουλές και κατευθύνσεις σε όλα τα στάδια της εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Οι εποικοδομητικές παρατηρήσεις του ήταν ιδιαίτερα σημαντικές για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας. Επομένως οφείλω να τον ευχαριστήσω θερμότατα, καθώς ήταν δίπλα μου στον δύσκολο και απαιτητικό αυτό δρόμο μέχρι τελευταία στιγμή.

Η επιθυμία μου να ασχοληθώ με το Συρράκο, οφείλεται στο γεγονός ότι είναι ο τόπος καταγωγής μου, ενώ γεννήθηκα στην Πρέβεζα, ως απόγονος της οικογένειας Μπρίκου, που ακολουθούσε τον νομαδικό κτηνοτροφικό τρόπο ζωής στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, από το Συρράκο στα Παλιάμπελα Ξηρομέρου, μέχρι να εγκατασταθούν μόνιμα στην Πρέβεζα, στην περιοχή του Ελαιώνα, όπου κατοικεί το μεγαλύτερο ποσοστό των Συρρακιωτών. Οι συνήθειες, τα ήθη και τα έθιμα των Συρρακιωτών ήταν τρόπος ζωής για μένα, μεγαλώνοντας σε μια βλάχικη κοινότητα, ενώ η βλάχικη γλώσσα ήταν μια γλώσσα που άκουγα από παιδί, καθώς οι γονείς μου μιλούν τα βλάχικα μέχρι και σήμερα σε καθημερινή βάση. Περήφανοι οι γονείς μου για την βλάχικη καταγωγή τους, δεν έπαψαν ποτέ να μιλούν τα βλάχικα. Η αγάπη των γονιών μου για το Συρράκο την μετέδωσαν σε εμάς, στα τέσσερα παιδιά τους. Αυτός είναι και ο κυριότερος λόγος πως ουδέποτε διέκοψα τις επαφές μου με το χωριό και οι εξορμήσεις μου είναι αρκετά συχνές, όλες τις περιόδους του χρόνου, όποτε μου το επιτρέπουν οι συνθήκες λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων.

Την εργασία μου αυτή την αφιερώνω στην μητέρα μου, Παναγιώτα και στις δύο μεγαλύτερες αδερφές μου, για την απόλυτη ενθάρρυνση και στήριξη τους, σε μια απαιτητική καθημερινότητα, που με οδηγούσε σε άγχος και απογοητεύσεις.

Να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τον πατέρα μου, Χρήστο, γιατί κατόπιν μιας συζήτησης που είχαμε στην πλατεία του χωριού το καλοκαίρι του 2021, μου έδωσε το κίνητρο να οριστικοποιήσω την επιλογή μου ως προς το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας. Ο πατέρας μου υπήρξε υποστηρικτικός, μέσω τακτικής τηλεφωνικής επικοινωνίας, σε όλα τα στάδια της παρούσας εργασίας, με τις γνώσεις του, τα βιώματα και τα ακούσματα του δικού του πατέρα. Για τους παραπάνω λόγους, η διπλωματική μου εργασία αφιερώνεται στον πατέρα μου, Χρήστο Μπρίκο, ως περήφανος Βλάχος, με καταγωγή από το Συρράκο, έναν τόπο που αγαπά πολύ.

Επίσης η εργασία αυτή αφιερώνεται στην δίδυμη αδερφή μου, Νατάσα, που μαζί συμπορευτήκαμε στο παρόν μεταπτυχιακό, από την αρχή μέχρι το τέλος, με πολλές δυσκολίες, ούσες αναπληρώτριες εκπαιδευτικοί, να μετακινούμαστε μακριά από τον τόπο μόνιμης κατοικίας σε περιορισμένα χρονικά πλαίσια. Η Νατάσα βρίσκεται πάντοτε δίπλα μου να με στηρίζει και να με ενθαρρύνει, όπως και εγώ, καθώς ο τρόπος ζωής μας έχει πολλά κοινά, παρότι κάθε χρόνο μας χωρίζουν χιλιομετρικές αποστάσεις.

Είναι δεδομένη η αγάπη για την οικογένεια μου, αλλά οφείλω να τους ευχαριστήσω και δημόσια και να τους αφιερώσω την παρούσα προσπάθεια μου.

Περίληψη

Από τον 19^ο αιώνα μέχρι και σήμερα, οι ιστορικοί ανέδειξαν την σημαντική πορεία που διέγραψε το Συρράκο, συμβάλλοντας στην επιβίωση του ελληνικού Γένους. Περιορισμένη είναι η ιστορική μελέτη του Συρράκου την περίοδο 1920-1950, καθώς παράκμασε οικονομικά και κοινωνικά μετά την ένταξη του στο ελληνικό κράτος.

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί η συλλογική μνήμη του Συρράκου μέσα από την ιστοριογραφία και τον δημόσιο λόγο. Παρουσιάστηκε η ετυμολογία του όρου «Συρράκου» και τα δημογραφικά δεδομένα, ενώ στη συνέχεια οι οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες του Συρράκου, τόσο την οθωμανική περίοδο, όσο και μετά την ένταξη του στο ελληνικό κράτος. Έπειτα έγινε προσπάθεια να παρουσιαστούν οι ιστοριογραφικές αναφορές του Συρράκου τον 19^ο μέχρι και την δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, την περίοδο του Μεσοπολέμου μέχρι και το 1980, καθώς και των νεότερων ελληνικών χρόνων. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας επιχειρήθηκε να παρουσιαστεί το Συρράκο στον σημερινό δημόσιο λόγο, μέσα από δράσεις των Συρρακιωτών και μέσα από γραπτές και προφορικές αναφορές.

Λέξεις κλειδιά:

Συρράκο, Βλάχοι, κτηνοτροφία, εμπόριο, πληθυσμός, γεωγραφικά όρια, επανάσταση 1821, εθνική ταυτότητα, ευεργέτες, ποιητές, συλλογική μνήμη, δημόσιος λόγος, Τύπος, διαδίκτυο.

Abstract

From the 19th century until today, historians have highlighted the important path that Syrrako has marked, contributing to the survival of the Greek Nation. The historical study of Syrrako in the period 1920-1950 is limited, as it declined economically and socially after joining the Greek state.

In the present work, an attempt was made to capture the collective memory of Syrrako through historiography and public discourse. The etymology of the term ‘Syrrako’ and the demographic data were presented, while then the economic and social realities of Syrrako during the Ottoman period and after its integration into the Greek state. Then an attempt was made to present the historiographic reports of Syrrako in the 19th century up to the second decade of the 20th century, the interwar period up to 1980, as well as the more recent Greek times. In the second part of the work, an attempt was made to present Syrrako in today’s public discourse, through actions of Syrrako and through written and oral reports.

Keywords:

Syrrako, Vlachs, livestock, trade, population, geographical boundaries, 1821 revolution, national identity, benefactors, poets, collective memory, public discourse, press, internet.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	vi
Abstract.....	vii
Εισαγωγή.....	1
Κεφάλαιο 1^ο: Συρράκο-Οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες.....	3
1.1. Το Συρράκο την οθωμανική περίοδο.....	3
1.1.1. Ετυμολογία του όρου «Συρράκο».....	4
1.1.2. Δημογραφικά δεδομένα.....	6
1.1.3. Οικονομικές- επαγγελματικές δραστηριότητες.....	8
1.2. Το Συρράκο μετά την ένταξη του στο ελληνικό κράτος.....	11
1.2.1. Μετακινήσεις- Τόποι εγκατάστασης.....	11
1.2.2. Νέες οικονομικές πραγματικότητες.....	13
Κεφάλαιο 2^ο: Ιστοριογραφική παραγωγή για το Συρράκο.....	15
2.1. Απόψεις ιστοριογράφων 19 ^{ου} -αρχές 20 ^{ου} αιώνα για το Συρράκο.....	15
2.1.1. Εθνική ιστοριογραφία του 19 ^{ου} έως τη δεύτερη δεκαετία του 20 ^{ου} αιώνα:.....	15
α) Ψαλίδας Αθανάσιος.....	16
β) Θεσπρωτός Κοσμάς.....	17
γ) Σταγειρίτης Αθανάσιος.....	18
δ) Παπαρρηγόπουλος Κωσταντίνος.....	19
ε) Αραβαντινός Παναγιώτης.....	19
στ) Λαμπρίδης Ιωάννης.....	22
ζ) Ζώτος ο Μολοσσός Βασίλειος.....	24
η) Λάμπρος Σπυρίδων.....	25
θ) Χρηστοβασίλης Χρήστος.....	25
2.1.2. Τοπικοί ιστορικοί που εμπνέονται από την εθνική ιστοριογραφία.....	26

α) Ζαλοκώστας Γεώργιος.....	26
β) Κρυστάλλης Κώστας	28
2.2. Αναφορές ιστορικών της περιόδου του Μεσοπολέμου μέχρι και τη δεκαετία του 1980 για το Συρράκο.....	31
α) Παπακώστας Νίκος.....	32
β) Βλάχος Κώστας.....	33
γ) Παπαζήσης Δημήτρης.....	34
δ) Τζιόβας Παναγιώτης.....	36
2.3. Απόψεις ιστορικών και κοινωνικών επιστημόνων από τη περίοδο της Μεταπολίτευσης για το Συρράκο.....	38
α) Ψυχογιός Δημήτρης.....	39
β) Κανταντζόγλου Ρωξάνη.....	41
γ) Δήμας Ηλίας.....	43
δ) Αυδίκος Ευάγγελος.....	44
ε) Σκουλίδας Ηλίας.....	47
2.3.1. Αναφορές τοπικών μελετητών από την περίοδο της Μεταπολίτευσης για το Συρράκο.....	49
α) Καρατζένης Δημήτρης.....	49
β) Πινδέας Γιάννης.....	50
γ) Μουστάκης Γιώργος.....	51
δ) Συρρακιώτες συγγραφείς του 21 ^{ου} αιώνα για το Συρράκο	53
Κεφάλαιο 3^ο: Το Συρράκο στο δημόσιο λόγο.....	55
3.1. Η συλλογική μνήμη του Συρράκου στον δημόσιο χώρο.....	55
3.2. Η εικόνα του Συρράκου στον Τύπο.....	57
3.3. Η εικόνα του Συρράκου στο Διαδίκτυο.....	58

3.4.Η προβολή του Συρράκου στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης.....	60
3.5. Ένταξη του Συρράκο στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά.....	66
Συμπεράσματα.....	68
Βιβλιογραφία.....	71

*«Παρακαλώ σε, σταυραητέ, για χαμηλώσου ολίγο
και δος μου τες φτερούγες σου και πάρε με μαζί σου,
πάρε με απάνου στα βουνά, τι θα με φάη ο κάμπος!»*

Κώστας Κρυστάλλης

Εισαγωγή

Το Συρράκο ανέπτυξε από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι τον 19^ο αιώνα, ένα εκτεταμένο δίκτυο οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων στην βαλκανική χερσόνησο, λόγω της εμπορικής τους δραστηριότητας. Τον νομαδικό αυτό τρόπο ζωής ακολουθούσαν και οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι. Συνεπώς η ιστοριογραφία του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα, κατατάσσει το Συρράκο σε μια βλάχικη κοινότητα, καθώς ακολουθούσε έναν νομαδικό τρόπο ζωής, ενώ η ιστοριογραφική μελέτη επικεντρώνεται στον γεωγραφικό προσδιορισμό του τόπου, στα πληθυσμιακά του στοιχεία, στην εθνική ταυτότητα των Συρρακιωτών και στην εθνική τους συνείδηση που προσδιορίζεται μέσα από τον εθνικοαπελευθερωτικό τους αγώνα το 1821, από την καταγωγή και από την γλώσσα τους. Χαρακτηριστική είναι η στροφή της ιστοριογραφικής μελέτης στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, όπου το Συρράκο μελετάται κατόπιν αγωγής συνεργασίας των ιστορικών, των λαογράφων και των κοινωνιολόγων. Η έρευνα των νεότερων μελετητών για το Συρράκο επικεντρώνεται στην οικονομία του τόπου και στα δημογραφικά του στοιχεία, στις κοινωνικές σχέσεις των Συρρακιωτών, στην πολιτισμική ιστορία, στην τοπικότητα και στην ετερότητα του τόπου.

Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να μελετηθεί στα πρώτο μέρος, η ιστοριογραφική εικόνα του Συρράκου, ενώ στο δεύτερο μέρος η μνήμη του Συρράκου στο δημόσιο χώρο, μέσα από γραπτές και προφορικές αναφορές.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρήθηκε να παρουσιαστεί η ετυμολογία του όρου «Συρράκο» και τα δημογραφικά στοιχεία του τόπου. Στην συνέχεια παρατίθενται οι οικονομικές και οι κοινωνικές πραγματικότητες του Συρράκου, τόσο στα χρόνια που η Συρρακιώτικη κοινωνία ήταν υποδουλωμένη στον οθωμανικό ζυγό, όσο και στην περίοδο μετά την ένταξη του τόπου στο ελληνικό κράτος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας παρατίθενται οι ιστοριογραφικές αναφορές για το Συρράκο. Τον 19^ο αιώνα μέχρι και την δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, οι απόψεις ιστοριογράφων διακρίνονται στους Ηπειρώτες και μη εθνικούς ιστοριογράφους, καθώς και στους Συρρακιώτες συγγραφείς. Ακολουθούν οι ιστοριογραφικές αναφορές των χρόνων του Μεσοπολέμου μέχρι και την δεκαετία του 1980, οι οποίες είναι αρκετά περιορισμένες, πιθανότατα λόγω της παρακμής, στην οποία βρέθηκε το Συρράκο στις

αρχές του 20ού αιώνα και κυρίως μετά την ένταξη του στο ελληνικό κράτος. Παρατίθενται στο τέλος οι απόψεις των νεότερων μελετητών για το Συρράκο, όπου διαφαίνεται η συνεργασία των ιστορικών με τους κοινωνικούς επιστήμονες, ενώ σημαντική είναι και η έρευνα που γίνεται από τοπικούς μελετητές και ιστοριοδίφες.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρατίθενται βασικοί ορισμοί της μνήμης και της δημόσιας ιστορίας. Αναλύεται στην πορεία η συλλογική μνήμη του Συρράκου στο δημόσιο χώρο, η οποία γίνεται αντιληπτή μέσα από την δράση των Συνδέσμων Συρρακιωτών της διασποράς. Η εικόνα του Συρράκου στο δημόσιο χώρο διαφαίνεται ακόμη από τις αναφορές των Συρρακιωτών στον Τύπο, στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας, τα οποία απαντούν στα ερωτήματα που προκύπτουν από την ιστοριογραφική ανάλυση και τον δημόσιο λόγο των απογόνων των Συρρακιωτών. Έγινε προσπάθεια να αποτυπωθεί η εικόνα του Συρράκου, από αναφορές που παρουσιάζονται σε ψηφιακό και έντυπο υλικό, αλλά και μέσα από τον δημόσιο λόγο που εκφέρουν οι Συρρακιώτες στις μέρες μας μέσα από την συλλογική τους δράση, με την ίδρυση Συνδέσμων στις πόλεις όπου εγκαταστάθηκαν οριστικά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Συρράκο-οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες

Η ιστορία ενός τόπου μελετάται και γίνεται κατανοητή μέσα από τις οικονομικές, τις κοινωνικές και τις πολιτισμικές εξελίξεις.¹ Παρά τις κοινωνικές και οικονομικές διαφορές που μπορεί να έχουν τα μέλη μιας τοπικής κοινωνίας, ή όσο και αν διαφέρουν οι εμπειρίες και τα συναισθήματα για τον τόπο τους, παραμένουν μέλη της ίδιας κοινωνίας με κοινή καταγωγή.²

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να αποσαφηνιστεί η ιστορία ενός βλάχικου χωριού της περιφερειακής ενότητας Ηπείρου, του Συρράκου, μέσα από τις προαναφερθείσες εξελίξεις από τα οθωμανικά ακόμη χρόνια μέχρι τις μέρες μας.

1.1. Το Συρράκο την οθωμανική περίοδο

Οι βλάχικοι οικισμοί συγκροτήθηκαν στα ορεινά της Βαλκανικής τον 15^ο -16^ο αιώνα, σε μια περίοδο που σηματοδοτείται το τέλος της νομαδικής ζωής για το μεγαλύτερο μέρος του βλάχικου πληθυσμού.³ Μόνο όσοι συνέχισαν τον κτηνοτροφικό τρόπο ζωής, μετέβαιναν στα πεδινά τους χειμερινούς μήνες.⁴

Το Συρράκο αποτελεί μια βλάχικη κοινότητα της Ηπείρου, κτισμένο στα ορεινά της Πίνδου, σε υψόμετρο 1200 μέτρα. Υπάρχουν αφηγήσεις ότι κατοικήθηκε τον 15^ο αιώνα από Βλάχους, οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν κυρίως με την νομαδική κτηνοτροφία και την βιοτεχνία, αναπτύσσοντας στη συνέχεια τις εμπορικές τους δραστηριότητες.⁵ Ο Σταγειρίτης δίνει στους Συρρακιώτες το γνώρισμα «βλαχοχωρίται», τονίζοντας τον

¹ Αντώνης Λιάκος, *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία* (Αθήνα: Πόλις, 2007), 13.

² Ηλίας Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την ύστερη Οθωμανική περίοδο: Η Πρέβεζα και ο καζάς της», στο *Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου για την ιστορία και τον πολιτισμό της Πρέβεζας*, επιμ. Νίκος Καραμπέλας & Michael Stork (Πρέβεζα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Δήμος Πρέβεζας & Ίδρυμα Ακτια Νικόπολις, 2010), 104.

³ Βασίλης Νιτσιάκος, «Βλάχοι και ελληνισμός: Οι Βλάχοι της Ελλάδας- Εθνική ένταξη και πολιτισμική αφομοίωση», Βλάχοι.net, <https://www.vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos/oi-vlahoi-ethniki-entaksi-kai-politismiki-afomoiwsi> (Ημερομηνία πρόσβασης 17/09/2022).

⁴ Στο ίδιο.

⁵ Ηλίας Γκαρτζονίκας, «Η ιδιαιτερότητα των χωρών της περιοχής των χωριών Συρράκου και Καλαρρυτών», στο *Πρακτικά: 1^ο-2^ο-3^ο-4^ο-5^ο-6^ο & 7^ο Σεμιναρίων Λαογραφίας και Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών Ημερίδων Πανελληνίων Ανταμωμάτων*, επιμ. Κωνσταντίνος Αδάμ (Λάρισα: Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, 2005), 12-36.

νομαδικό τρόπο ζωής.⁶ Το επαγγελματικό και κοινωνικό δυναμικό της συρρακιώτικης κοινότητας συγκροτείται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα από ευδιάκριτα στρώματα. Ανώτερο κοινωνικό στρώμα αποτελεί οι εύποροι έμποροι που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό και επιστρέφουν στην γενέτειρα τους μόνο προς το τέλος της ζωής τους.⁷ Δεύτερο κοινωνικό στρώμα αποτελεί αυτό των μικροεμπόρων και των τεχνιτών- όπου τεχνίτες θεωρούνται οι υφαντουργοί και οι ράπτες- που ζουν μόνιμα στο Συρράκο και μετακινούνται σε μικρές γεωγραφικές αποστάσεις από την κύρια κατοικία τους.⁸ Τελευταίο κοινωνικό στρώμα είναι αυτό των αγωγιατών και των κτηνοτρόφων, όπου η δραστηριότητά τους επικεντρώνεται στις εποχιακές μετακινήσεις.⁹ Δραστηριοποιούνται τους καλοκαιρινούς μήνες στο Συρράκο, ενώ τους μήνες μεταξύ του Οκτωβρίου και του Μαΐου στα χειμαδιά.¹⁰

1.1.1. Ετυμολογία του όρου «Συρράκο»

Το «Συρράκο» είναι το όνομα μιας ορεινής περιοχής με βλαχόφωνο πληθυσμό.¹¹ Οι Βλάχοι όχι μόνο του Συρράκου, αλλά της ευρύτερης Βαλκανικής αυτοαποκαλούνται στην δική τους γλώσσα «Αρμόνου»¹² ή «Arminu».¹³ Οι όροι αυτοί προέρχονται από το λατινικό *Romani* με την προσθήκη -α και σημαίνει τους εκλατινισμένους υπηκόους της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας της μετέπειτα Ρωμανίας, όπως ονομαζόταν το Βυζάντιο, ενώ παλιότερα η Ρουμανία ονομαζόταν Βλαχία.¹⁴ Ο όρος αυτός έχει την ίδια ρίζα με τον όρο «Ρωμιός» που χρησιμοποιούν οι ελληνόφωνοι πληθυσμοί κατά την διάρκεια

⁶ Ηλίας Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Συράκο», στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, επιμ. Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης (Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014), 31.

⁷ Ρωξάνη Κουταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929» (Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 1992), 20.

⁸ Ρωξάνη Κουταντζόγλου & Ματίνα Ναούμη, «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα», *The Greek Review of Social Research*, 58, (1985): 35, doi: <https://doi.org/10.12681/grsr.803> (Ημερομηνία πρόσβασης 05/10/2022).

⁹ Κουταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 20.

¹⁰ Κουταντζόγλου & Ναούμη, «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα», 35.

¹¹ Κωσταντίνος Οικονόμου, *Τα οικωνύμια του Νομού Ιωαννίνων-Γλωσσολογική εξέταση* (Ιωάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, 2002), 270.

¹² Ιωσήφ Ζιώγας κ.ά., *Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*, τόμ. Α' (Ιωάννινα: Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, 2004), Α: 17.

¹³ Νίκος Κατσάνης & Κωσταντίνος Ντίνας, «Γραμματική της κοινής Κουτσοβλαχικής», Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κουτσοβλαχικών Μελετών, 1990, 33, https://eempvlachon.com/wp-content/uploads/2021/04/Dinas_Γραμματική-Κουτσοβλαχικής.pdf (Ημερομηνία πρόσβασης 20/10/2022).

¹⁴ Ζιώγας κ.ά., *Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*, Α: 17.

της οθωμανικής περιόδου,¹⁵ μέχρι και την νεότερη επικράτηση του όρου «Έλληνας».¹⁶ Οι «Βλάχοι» αναφέρονται στους λατινόφωνους πληθυσμούς της Βαλκανικής, καθώς ετυμολογικά συνδέονται με την λατινική λέξη *Volcae*.¹⁷ Οι Γερμανοί ιστορικοί τους απέδωσαν τον όρο *Vlach*, στον οποίο προστέθηκε αργότερα και η κατάληξη -ος-, απευθυνόμενοι στους μη λατινόφωνους πληθυσμούς που κατοικούν στην Ευρώπη.¹⁸ Η ιστοριογράφος Άννα Κομνηνή, υποστηρίζει πως όρος Βλάχος αποδόθηκε τον 10^ο αιώνα και αναφέρεται σε αυτόν που ζει νομαδικά.¹⁹

Ο όρος «Συρράκο» γράφεται στις μέρες μας, με -υ- και δύο -ρ- και προέρχεται ετυμολογικά από το ρήμα «συρρέω».²⁰ Μια πρώτη ερμηνεία του ονόματος «Συρράκο» είναι η ποσότητα των νερών που χύνονται στην περιοχή,²¹ ενώ μια δεύτερη ερμηνεία του ονόματος αποδίδεται στην πόλη της Ιταλίας, τις Συρρακούσες.²² Ο Κρυστάλλης υποστηρίζει ότι το όνομα προέρχεται από τον πρώτο ηγέτη του Συρράκου, τον Σύρο.²³ Στο παρελθόν οι περισσότεροι γλωσσολόγοι συνέτειναν ο όρος να γράφεται με -ι- και ένα -ρ-, πιθανότατα λόγω της βαλκανικής προέλευσης του. Συγκεκριμένα ο Vasmer αναφερόταν στο «Συράκον» ή «Σίρακον», ένα τοπωνύμιο που προέρχεται από τον σλαβικό όρο «*sirako*», που σημαίνει «πλατύς, φαρδύς».²⁴ Ο Μαλιγκούδης συνέδεσε τον όρο με την σλάβικη λέξη «*sirakb*», που σημαίνει «φτωχός, ορφανός» και τον ταυτίζει με την φτώχεια των κατοίκων και με το άγονο και γυμνό από βλάστηση τόπο.²⁵ Την άποψη του Μαλιγκούδη ενστερνίστηκε ο Οικονόμου, περιγράφοντας το Συρράκο ως ένα πετρώδες και γυμνό τόπο, ενώ υποστήριξε ότι πρόκειται για έναν σλαβόφωνο

¹⁵ Αστέριος Κουκούδης, *Οι Βεργιάνοι Βλάχοι και Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας* (Αθήνα: Ζήτρος, 2001), 13.

¹⁶ Αστέριος Κουκούδης, «Τα ονόματα των Βλάχων», *Μελέτες για τους Βλάχους*, vlachs.gr, <http://www.vlachs.gr/el/various-articles/ta-onomata-ton-vlahon> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/09/2022).

¹⁷ Αχιλλέας Λαζάρου, *Η Αρωματική και οι μετα της Ελληνικής σχέσεις αυτής-Βλάχοι* (Αθήνα: Δωρεά Παγίτσα, 1986), 126-127.

¹⁸ Στο ίδιο, 127.

¹⁹ Δημήτρης Παπαζήσης, ««Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)», *Ηπειρωτική Εστία* 24, τχ. 273-274 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1975): 03-18, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27635> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

²⁰ Νίκος Σαραντάκος, «Ετυμολογικές τοπωνυμικές περιπλανήσεις (μια συνεργασία του Σπ. Βλιώρα)», *Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία* (blog), 25 Φεβρουαρίου 2021, <https://sarantakos.wordpress.com/2021/02/25/vlioras/> (Ημερομηνία πρόσβασης 17/09/2022).

²¹ Νίκος Ζιάγκος, *Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος* (Αθήνα: Πολιτεία, 1974), 139.

²² «Ονομαστική προέλευση του Συρράκου», *Δημοτική Ενότητα Συρράκου*, <https://www.visitsyrrako.gr/syrrako.php> (Ημερομηνία πρόσβασης 17/09/2022).

²³ Κώστας Κρυστάλλης, *Τα Άπαντα*, τομ. Α. (Αθήνα: Εστία, 1939), 115-116.

²⁴ Max Vasmer, *Die Slaven in Griechenland* (Berlin: Akademie der Wissenschaften in commission bei W. de Gruyter, 1941), 122.

²⁵ Φαίδων Μαλιγκούδης, «Studien zu den slavischen Ortsnamen Griechenlands», στο *Επιθεώρηση Βυζαντινών*, τόμος 40 (Γαλλία: Πανεπιστήμιο Λυόν, 1982).

χώρο, καθώς εντοπίστηκαν ονόματα ίδιας ρίζας και σε άλλες περιοχές σλάβικης προέλευσης, όπως τα τοπωνύμια Sirakona ή Sirakono ή το επώνυμο Συρράκος.²⁶

Ιστορικοί του 19^{ου} αιώνα, όπως ο Λαμπρίδης, ο Ψαλίδας και ο Σταγειρίτης ονόμαζαν το χωριό «Σαράκου ή Σεράκου».²⁷ Ο Λαμπρίδης θεώρησε πως το «Σεράκου» είναι βλάχικη λέξη, ερμηνεύοντας τον γυμνό και φτωχό από βλάστηση τόπο, άποψη την οποία ενστερνίστηκαν ο γλωσσολόγος Haeg και ο βαλκανιολόγος Weigand, υποστηρίζοντας πως η λέξη προέρχεται από την κουτσοβλάχικη λέξη sarac.²⁸ Για τον Σταγειρίτη η ονομασία «Σαράκον» ή «Σαράκω»,²⁹ προέκυψε από τη σάρικα, ύφασμα που παράγεται από Συρρακιώτες βιοτέχνες.³⁰ Αντίθετα ο Αραβαντινός υποστήριζε πως το τοπωνύμιο προέκυψε από το επώνυμο του γιαννιώτη ιδιοκτήτη του χωριού, Ιωάννης Συρράκος,³¹ ενώ τόνισε ότι οι βλάχοι της Ηπείρου ήταν Κουτσόβλαχοι, οι οποίοι κατάγονται από την Δακία που κατέβηκαν τον 6^ο αιώνα μ.Χ. και όχι από την Ρουμανία, που αναμείχθηκαν με τους αυτόχθονες Έλληνες και έτσι εμπλούτισαν την γλώσσα τους και με ελληνικές λέξεις.³² Σύμφωνα με τον Λάμπρου, το «Συρράκο» αποτελεί αλβανικό τοπωνύμιο, καθώς στην Ήπειρο είχε εγκατασταθεί μεγάλος αριθμός Αλβανών.³³ Από την πλευρά του Leake, δόθηκε το τοπωνύμιο «Syrako» ή «Serraku»,³⁴ ενώ ο Picot του έδωσε το όνομα «Seraku», θεωρώντας πως είναι ρουμάνικης προέλευσης.³⁵

1.1.2. Δημογραφικά δεδομένα

²⁶ Οικονόμου, «*Τα οικονύμια του Νομού Ιωαννίνων-Γλωσσολογική εξέταση*», 270-271.

²⁷ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Α: 32.

²⁸ Στο ίδιο.

²⁹ Σκουλίδας, «*Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο*», 28.

³⁰ Αθανάσιος Σταγειρίτης, «*Ηπειρωτικά: Ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου παλαιά τε και νέα, και βίος του Πύρρου*» (Βιέννη, 1819), 379.

³¹ Παναγιώτης Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου (τόμος Β'): Των τε όμορων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854* (Αθήνα: Πολιτεία, 1969), 164.

³² Δημήτρης Παπαζήσης, «*Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)*», *Ηπειρωτική Εστία* 23, τχ. 271-272 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1974): 610, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30155> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

³³ Κωνσταντίνος Οικονόμου, «*Τοπωνυμικό Ζαγορίου*» (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1986), 699.

³⁴ William Martin Leake, *Travels in Nothern Greece* (London: J. Rodwell, 1835), 274.

³⁵ Emile Picot, *Les Roumains de la Macedoine* (Paris: Ernest Leroux, 1875), 36.

Το Συρράκο Ιωαννίνων υπήρξε τον 18^ο-19^ο αιώνα, μια από τα μεγαλύτερες βλάχικες κοινότητες,³⁶ με τον πληθυσμό του να είναι χριστιανοί ορθόδοξοι.³⁷ Ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα χαρακτηριζόταν το Συρράκο «πόλη», σύμφωνα με τον καταγεγραμμένο πληθυσμό.³⁸ Ο Σταγειρίτης περιέγραψε το Συρράκο και τις Καλαρρύτες «κωμοπόλεις», λόγω του μεγάλου τους πληθυσμού.³⁹

Οι εκτιμήσεις για τον πληθυσμό του Συρράκου ποικίλουν και δίνονται κατά προσέγγιση τα νούμερα, καθώς δεν είχε γίνει επίσημη καταγραφή μέχρι το έτος 1898, όπως υποστηρίζει η Καυταντζόγλου.⁴⁰ Περίπου το 1814 εκτιμάται να κατοικούσαν στο Συρράκο 2500 άνθρωποι και 500 σπίτια,⁴¹ ενώ την οθωμανική περίοδο κυμαινόταν ο πληθυσμός μεταξύ 3.000-3.500 κατοίκων.⁴² Τον 19^ο αιώνα εκτιμάται να υπήρχαν 800 οικήματα,⁴³ ενώ άλλη πηγή ανέφερε 4000 ντόπιους.⁴⁴ Το Συρράκο και οι Καλαρρύτες, αποτέλεσαν τους πιο σημαντικούς και πολυπληθείς οικισμούς στα Τζουμέρκα και φιλοξενούσαν περίπου 5.000-6.000 ψυχές, χωρίς να υπολογίζονται όσοι είχαν μεταναστεύσει.⁴⁵ Σύμφωνα με τον Ψαλίδα εκτιμάται το Συρράκο να αποτελούνταν από 400 σπίτια, θεωρώντας πως τα βλαχοχώρια ήταν μεγάλα χωριά ή κωμοπόλεις λόγω του πληθυσμού τους, ενώ άλλη μαρτυρία υποστήριξε πως υπήρχαν περίπου 500 σπίτια.⁴⁶ Την άποψη του Ψαλίδα ενστερνίστηκε και ο Σχοινάς, υποστηρίζοντας πως είχαν καταγραφεί περίπου 550 οικογένειες.⁴⁷ Άλλη εκτίμηση ανέφερε πως στα χρόνια της επανάστασης του 1821 κατοικούσαν στο Συρράκο περίπου 750 οικογένειες.⁴⁸ Χαρακτηριστικό είναι πως η επανάσταση του 1821 είχε καταστροφικές συνέπειες για το Συρράκο, με τους κατοίκους να διαφεύγουν στο Ματσούκι και στα Πράμαντα,

³⁶ Leake, «*Travels in Nothern Greece*», 274.

³⁷ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο», 31.

³⁸ Καυταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 31.

³⁹ Σταγειρίτης, «*Ηπειρωτικά: Ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου παλαιά τε και νέα, και βίος του Πύρρον*», 380.

⁴⁰ Καυταντζόγλου & Ναούμη, «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα», 35.

⁴¹ Francois Rouqueville, *Voyage dans la Grece* (Paris: Firmin Didot, 1820).

⁴² Κρυστάλλης, *Τα Άπαντα*, 153.

⁴³ Picot, «*Les Roumains de la Macedoine*», 36.

⁴⁴ Βασίλης Ζώτος ο Μολοσσός, *Δρομολόγιον της ελληνικής χερσονήσου αρχαιολογικόν, ιστορικόν, γεωγραφικόν, σαρτιωτικόν, στατιστικόν και εμπορικόν* (Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, 1878), 48.

⁴⁵ Leake, «*Travels in Nothern Greece*», 276.

⁴⁶ Κοσμάς Θεσπρωτός & Αθανάσιος Ψαλίδας, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου: εξ ανέκδοτου χειρογράφου του Κοσμά Θεσπρωτού με τοπογραφικά σχεδιαγράμματα και γεωγραφικούς χάρτας του ίδιου* (Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1964), 59.

⁴⁷ Νικόλαος Σχοινάς, *Οδοιπορικά σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, Νέας οροθετικής γραμμής και Θεσσαλίας* (Αθήνα: Messenger D'Athenes, 1897).

⁴⁸ Διονύσιος Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάστασις*, τόμος Β' (Αθήνα: Μέλισσα, 1956).

καθώς και προς τα Επτάνησα ή την Ιταλία.⁴⁹ Μαζική ήταν η μετεγκατάσταση Συρρακιωτών εμπόρων και στην Ιταλία, λόγω της αυξανόμενης ζήτησης μαλλιού και υφάσματος,⁵⁰ ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό από αυτούς που εγκατέλειψαν το Συρράκο, άρχισαν να επιστρέφουν σταδιακά στον τόπο από το 1827.⁵¹ Σύμφωνα με τον Λαμπρίδη, επέστρεψαν στο Συρράκο, μόλις 40 από τις 280 περίπου οικογένειες εμπόρων που είχαν διαφύγει προς τα Επτάνησα και την Ιταλία.⁵²

Ο πληθυσμός του Συρράκου καταγράφηκε για πρώτη φορά το 1898, δίνοντας στοιχεία για τον αριθμό των οικιών και των κατοίκων της κάθε οικίας⁵³ και με το οποίο δηλώθηκε επίσημα η μόνιμη διαμονή 345 κτηνοτροφικών οικογενειών και 1833 ντόπιων.⁵⁴ Στα χρόνια 1898-1905 καταγράφηκαν πολυμελείς κτηνοτροφικές οικογένειες στο Συρράκο.⁵⁵ Ενώ το δημοτολόγιο του 1905 είχε καταγράψει 2831 μόνιμους κατοίκους του Συρράκου.⁵⁶

Από τα δημοτολόγια διαπιστώθηκε πως ο πληθυσμός του Συρράκου διαφοροποιήθηκε μετά την εξέγερση του 1821, ενώ νέες εκτιμήσεις υπήρξαν με την επιστροφή των Συρρακιωτών την δεκαετία του 1870. Χαρακτηριστικό είναι πως την δεκαετία του 1900 οι νομάδες Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι που διαχείμαζαν στην Λάμαρη της Πρέβεζας, δυσκολευόταν να βρίσκουν χειμαδιά, με αποτέλεσμα να μετακινούνται σε μακρινότερους τόπους από την κύρια κατοικία τους.⁵⁷ Ο δημογραφικός πληθυσμός του Συρράκου άλλαξε άρδην μετά την ένταξη του στο ελληνικό κράτος.

1.1.3. Οικονομικές- επαγγελματικές δραστηριότητες

⁴⁹ Όλγα Κατσιαρδή- Hering, *Η ελληνική παροικία της Τεργέστης 1751-1830* (Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών- Φιλοσοφική Σχολή, 1986), 346.

⁵⁰ Ευάγγελος Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», στο *Γεωγραφίες* 05 (2003): 135, <https://estia.hua.gr/browse/279> (Ημερομηνία πρόσβασης 01/10/2022).

⁵¹ Κωνσταντίνος Ζώγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 24.

⁵² Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά μελετήματα 1887-1890* (Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, επανέκδοση 1971), 65.

⁵³ Κωνσταντίνος Ζώγλου & Ναούμη, «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα», 35.

⁵⁴ Στο ίδιο, 37.

⁵⁵ Στο ίδιο, 35.

⁵⁶ Στο ίδιο, 52.

⁵⁷ Μιχάλης Κοκολάκης, «Το Ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι: Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)» (Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1993), 36.

Οι Βλάχοι ήταν επαγγελματίες τεχνίτες, αξιόλογοι έμποροι και βιοτέχνες.⁵⁸ Παράδειγμα Συρρακιωτών που δραστηριοποιήθηκαν στο διεθνές εμπόριο, αποτέλεσε η οικογένεια Μπαλτατζή.⁵⁹ Πολλοί Συρρακιώτες έγιναν σπουδαίοι λόγιοι,⁶⁰ όπως ο Κώστας Κρυστάλλης και ο Γεώργιος Ζαλοκώστας.⁶¹

Το Συρράκο είναι μια ορεινή κτηνοτροφική και βιοτεχνική κοινότητα που άνθισε οικονομικά προ της Επανάστασης, βασιζόμενη στα πλούτη του φυσικού περιβάλλοντος και στην ευνοϊκή φορολογία που όριζε το οθωμανικό καθεστώς.⁶² Την οθωμανική περίοδο οι Συρρακιώτες ασχολήθηκαν με την γεωργία, την κτηνοτροφία⁶³ και με το εμπόριο. Η μεν γεωργία δεν επέφερε οικονομικές απολαβές, λόγω ανυπαρξίας αγροτικής εκμετάλλευσης, για αυτό και οι γεωργοί στράφηκαν στα ζώα και στην εκμετάλλευση πρώτων υλών,⁶⁴ με πρώτη ύλη να αποτελεί το μαλλί για την επεξεργασία των υφαντών και τη μεταποίηση τους σε είδη μεγάλης ζήτησης της περιόδου, όπως οι κάπες και οι φορεσιές.⁶⁵ Η δε κτηνοτροφία, η οποία ήταν νομαδική ή ημι-νομαδική, - με κύρια κατοικία των κτηνοτρόφων να αποτελούν τα βουνά του Συρράκου, ενώ ξεχειμώνιαζαν από τον Οκτώβριο μέχρι την Άνοιξη⁶⁶ στα πεδινά της Άρτας, της Πρέβεζας και των Ιωαννίνων-,⁶⁷ εξελίχθηκε σταδιακά σε βιοτεχνία και στη συνέχεια σε διεθνές ανταλλακτικό εμπόριο.⁶⁸ Αξιοσημείωτος είναι ο χαρακτηρισμός «σκηνίτες» που δόθηκε για τους κτηνοτρόφους από τους λόγιους του 19^{ου} αιώνα, λόγω του νομαδικού τρόπου ζωής τους.⁶⁹ Η στενή σχέση και συνεργασία των Συρρακιωτών

⁵⁸ Θωδωρής Αθανασιάδης, «Των Βλάχων οι κοινότητες γράφουν τη δική τους ιστορία», *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 7 Μαρτίου 2021.

⁵⁹ Γιώργος Μουστάκης, «Οι Συρρακιώτες Μπαλτατζήδες του Παλέρμου και η Πρέβεζα». *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 51-52 (2015): 285-297, doi: <https://doi.org/10.12681/prch.28724> (Ημερομηνία πρόσβασης 03/10/2022).

⁶⁰ Αθανασιάδης, «Των Βλάχων οι κοινότητες γράφουν τη δική τους ιστορία».

⁶¹ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Α: 192.

⁶² Κανταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 10.

⁶³ Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα 1887-1890*, 70.

⁶⁴ Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 140.

⁶⁵ Rouqueville, *Voyage dans la Grece*.

⁶⁶ Κανταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 16.

⁶⁷ Δημήτρης Ψυχογιός & Γεωργία Παπαπέτρου, «Οι μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 53 (2016): 07, doi: <https://doi.org/10.12681/grsr.9958> (Ημερομηνία πρόσβασης 05/10/2022).

⁶⁸ Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 140.

⁶⁹ Ψυχογιός & Παπαπέτρου, «Οι μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων», 04.

κτηνοτρόφων και βιοτεχνών συνέβαλε στην οικονομική ανάπτυξη του τόπου,⁷⁰ παρότι υπήρχε έντονος ανταγωνισμός μεταξύ τους για το ποιος θα κυριαρχήσει οικονομικά και κοινωνικά στον τόπο. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα με αρχές του 19^{ου} αιώνα, τα επαγγέλματα της κτηνοτροφίας και του εμπορίου αναπτύχθηκαν ακόμη περισσότερο, με αποτέλεσμα να ακμάσει η οικονομία του Συρράκου στα χρόνια προ της Επανάστασης.⁷¹ Η επιδρομή των Οθωμανών στο Συρράκο το 1821, οδήγησε στην ολική καταστροφή του τόπου, καθώς και στην πλήρη παρακμή της οικονομίας.⁷² Οι Συρρακιώτες έμποροι δραστηριοποιήθηκαν στις χώρες της Ιταλίας, της Μάλτα και της Αλεξάνδρειας, εξάγοντας κυρίως μαλλί και κάπα.⁷³ Η εμπορική τους αυτή δραστηριότητα στο εξωτερικό συνέβαλε στο να αποκτήσουν τεράστια οικονομική δύναμη και κοινωνική ισχύ.⁷⁴ Χαρακτηριστικό είναι πως στην Ιταλία υπήρχαν τεράστιες ελλείψεις σε μαλλί, λόγω των πολεμικών συνθηκών της περιόδου,⁷⁵ δίνοντας την ευκαιρία στους Συρρακιώτες να μετεγκατασταθούν και να αναπτυχθούν οικονομικά.⁷⁶ Η διαμονή των Συρρακιωτών στην Ιταλία τους έδωσε την ευκαιρία και για την πνευματική τους ανάπτυξη, δείχνοντας τεράστιο ζήλο στην τέχνη και στα γράμματα.⁷⁷ Οι μικρότεροι έμποροι, όπως οι ραφτάδες και οι κτηνοτρόφοι κινήθηκαν σε κοντινότερες αποστάσεις,⁷⁸ όπως στα πεδινά της Ηπείρου ή στα Επτάνησα.

Η οικογένεια Μπαλατατζή αποτέλεσε παράδειγμα Συρρακιωτών ραφτάδων που διέπρεψαν στο διεθνές εμπόριο στα Επτάνησα, στην Ιταλία και την Αίγυπτο.⁷⁹ Κάποια μέλη της συγκεκριμένης οικογένειας επέστρεψαν στο Συρράκο το 1828, με σκοπό να ενισχύσουν οικονομικά τον τόπο τους, μετά την ολική παρακμή στην οποία περιήλθε το 1821, ενώ άλλα μέλη της ίδιας οικογένειας εγκαταστάθηκαν στην Πρέβεζα και δραστηριοποιήθηκαν με την τυροκομία και το εμπόριο.⁸⁰ Μεγάλος ευεργέτης του

⁷⁰ Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 135-137.

⁷¹ Κανταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 09-10.

⁷² Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 135-148.

⁷³ Κανταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 10.

⁷⁴ Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 135-148.

⁷⁵ Στο ίδιο, 145.

⁷⁶ Ανωνύμως, «Συρράκων και Καλαρύτται», 441, <http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/estia/article/view/73813> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

⁷⁷ Στο ίδιο.

⁷⁸ Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα 1887-1890*, 78.

⁷⁹ Μουστάκης, «Οι Συρρακιώτες Μπαλατατζήδες του Παλέριου και η Πρέβεζα», 285-286.

⁸⁰ Στο ίδιο, 285-290.

Συρράκου υπήρξε ο μεγαλοέμπορος Σπύρος Μπαλατατζής, ο οποίος διέπρεψε διεθνώς.⁸¹ Ένα από τα μεγαλύτερα κληροδοτήματα του Συρρακιώτη Σπύρου Μπαλατατζή ήταν η ίδρυση σχολείου στο Συρράκο.⁸² Αξίζει να σημειωθεί πως τα κληροδοτήματα, τα κτήματα ή τα χρήματα, αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα των Ηπειρωτών.⁸³

1.2. Το Συρράκο μετά την ένταξη του στο ελληνικό κράτος

Με το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, το ελληνικό πολιτικό σύστημα προχώρησε στην ενσωμάτωση των περιοχών που εντάχθηκαν στο ελληνικό κράτος μετά την νίκη τους κατά των Οθωμανών. Ο σκοπός της ελληνικής αυτής πολιτικής ήταν η ταχύτατη ανάπτυξη της χώρας σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, οδηγώντας όμως με αυτήν την πρακτική, τις περιφερειακές και ορεινές κοινωνικές ομάδες στο περιθώριο.⁸⁴

Οι ελληνικές αυτές πολιτικές πρακτικές επηρέασαν τους ορεινούς τόπους, όπως συνέβη και με την περίπτωση του Συρράκου, το οποίο έλαβε μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών,⁸⁵ με το που εντάχθηκε στο ελληνικό κράτος στις 23 Νοεμβρίου 1912.⁸⁶ Οι πρακτικές αυτές έφεραν σε κρίση την επαγγελματική δραστηριότητα και το επίπεδο ζωής των Συρρακιωτών,⁸⁷ με συνέπεια την μαζική μετακίνηση τους από τα βουνά του Συρράκου προς τα πεδινά της Ηπείρου, για το καλύτερο μέλλον των παιδιών τους και την μόρφωση τους.⁸⁸ Τα καταστήματα και οι δημόσιες υπηρεσίες του Συρράκου, όπως η αστυνομία, η αγροφυλακή, το σχολείο και το οικοτροφείο άρχισαν να κλείνουν σταδιακά, με αποκορύφωμα τον σεισμό του 1967, όπου κυριολεκτικά έγινε το Συρράκο έρημος τόπος.⁸⁹

⁸¹ Στο ίδιο, 296.

⁸² Στο ίδιο

⁸³ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την ύστερη Οθωμανική περίοδο: Η Πρέβεζα και ο καζάς της», 104.

⁸⁴ Νιτσιάκος, «Βλάχοι και ελληνισμός: Οι Βλάχοι της Ελλάδας- Εθνική ένταξη και πολιτισμική αφομοίωση».

⁸⁵ Ελευθερία Γκαρτζονίκα-Κώτσικα, «Συρράκο και Συρρακιώτες τη μεταπολεμική περίοδο: ανασυγκροτώντας την ταυτότητα», στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, επιμ. Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης (Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014), 115.

⁸⁶ Νίκος Παπακώστας, «Η Απελευθέρωση του Συρράκου (23-24^η Νοεμβρίου 1912)». *Ηπειρωτική Εστία* 5, τχ. 54-55 (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1956): 887-889, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27475> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

⁸⁷ Κανταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 42-43.

⁸⁸ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Α: 205.

⁸⁹ Στο ίδιο.

1.2.1. Μετακινήσεις και Τόποι εγκατάστασης

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το ελληνικό κράτος επιδίωξε την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, επιτυγχάνοντας το με την μετεγκατάσταση πληθυσμών στα αστικά κέντρα και τη μαζική αγροτική έξοδο, αφήνοντας αβοήθητες και περιθωριοποιημένες τις αγροτικές κοινότητες,⁹⁰ καθώς δεν τους επέτρεπε την αλόγιστη αυτοκατανάλωση των προϊόντων που παρήγαγαν, τα οποία εξαρτιόταν πλέον από τις μεγάλες βιομηχανίες.⁹¹ Η διακοπή εισοδημάτων από την πολιτεία προς τους ορεινούς πληθυσμούς, δημιούργησε τεράστια οικονομικά προβλήματα και ζητήματα ουσιαστικής διαβίωσης για τους κατοίκους των ορεινών κοινοτήτων, όπως αντιμετώπισε και ο πληθυσμός του Συρράκου.⁹² Η κοινωνία του Συρράκου στην προσπάθεια του να επιβιώσει οικονομικά, προχώρησε στην ενοικίαση βοσκοτόπων, προκαλώντας τεράστιες συγκρούσεις μεταξύ των κτηνοτρόφων και των μόνιμων κατοίκων του Συρράκου.⁹³ Η κίνηση αυτή της συρρακιώτικης κοινωνίας οδήγησε τους κτηνοτρόφους σε οικονομικό αδιέξοδο, υποχρεώνοντας τους να σταματήσουν τον ημινομαδικό τρόπο ζωής.⁹⁴

Η οριστική εγκατάλειψη του τόπου αποδεικνύεται με αριθμούς ως προς τον πληθυσμό. Μόλις το 1920, υπολογίστηκαν λιγότεροι από 900 μόνιμοι κάτοικοι στο Συρράκο,⁹⁵ ενώ το 1929 καταγράφηκαν 346 οικογένειες και 1762 κάτοικοι.⁹⁶ Ο πληθυσμός του Συρράκου μειώθηκε ακόμη περισσότερο μετά τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου πολέμου, στο οποίο συνέβαλε όχι μόνο η κρίση της εποχής, αλλά και η ανυπαρξία αυτοκινητόδρομου.⁹⁷ Οι περισσότερες οικογένειες αναζήτησαν εύφορα και προσοδοφόρα σημεία μόνιμης εγκατάστασης στα πεδινά της Ηπείρου,⁹⁸ όπως στην

⁹⁰ Νιτσιάκος, «Βλάχοι και ελληνισμός: Οι Βλάχοι της Ελλάδας- Εθνική ένταξη και πολιτισμική αφομοίωση».

⁹¹ Δημήτρης Ψυχογιός, «Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 58 (1985): 03, doi: <https://doi.org/10.12681/grsr.802> (Ημερομηνία πρόσβασης 05/10/2022).

⁹² Κανταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 46.

⁹³ Στο ίδιο, 48-49.

⁹⁴ Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 137.

⁹⁵ Tom Winniffrith, *The Vlachs: The History of a Balkan People* (London: Duckworth, 1987), 148.

⁹⁶ Κανταντζόγλου & Ναούμη, «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα», 37.

⁹⁷ Γκαρτζονίκα-Κώτσικα, «Συρράκο και Συρρακιώτες τη μεταπολεμική περίοδο: ανασυγκροτώντας την ταυτότητα», 117.

⁹⁸ Στο ίδιο, 115.

πόλη της Πρέβεζας, στην Φιλιππιάδα, στην Άρτα, στα Ιωάννινα, στην Αθήνα και στην Πάτρα.⁹⁹

Η συρρακιώτικη καταγωγή του Αυδίκου, τον ώθησε να μελετήσει τους Συρρακιώτες που εγκαταστάθηκαν την περίοδο του Μεσοπολέμου στον Ελαιώνα, περιοχή της Πρέβεζας,¹⁰⁰ όπου νοίκιαζαν στρέμματα για καλλιέργεια και για βοσκή των ζώων τους¹⁰¹, καθώς και στα Παλιάμπελα Ξηρομέρου του νομού Αιτωλοακαρνανίας.¹⁰² Σύμφωνα με τον Αυδίκου, οι Συρρακιώτες περιγράφηκαν ως άνθρωποι λιτοί και εργατικοί, λόγω της απλοϊκής ζωής τους στα ορεινά και άγονα βουνά του Συρράκου.¹⁰³ Η έρευνα του ανέδειξε πως μετοίκησαν στην Πρέβεζα όχι μόνο κτηνοτροφικές οικογένειες αλλά και εμπόρων, οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν με το εμπόριο σιτηρών, υφαντών και τυριού.¹⁰⁴ Η εμπορική δραστηριότητα των Συρρακιωτών στην πόλη της Πρέβεζας συνέβαλε στην οικονομική και στην κοινωνική ζωή της πόλης.¹⁰⁵ Χαρακτηριστικό είναι πως η Πρέβεζα είχε επιλεγεί από τον 17^ο αιώνα από τους Συρρακιώτες εμπόρους ως τόπος εγκατάστασης, λόγω της γεωγραφικής θέσης της πόλης και την ύπαρξη λιμανιού, που εξυπηρετούσε την μεταφορά των προϊόντων τους.¹⁰⁶ Η αποτελεσματική επαγγελματική δραστηριότητα των Συρρακιωτών στην Πρέβεζα στο παρελθόν, αποτέλεσε την ευκαιρία να εγκατασταθούν εκ νέου τον 20^ο αιώνα στο ίδιο γεωγραφικό σημείο.

1.2.2. Νέες οικονομικές πραγματικότητες

Η κοινωνική ισορροπία του Συρράκου διαφοροποιήθηκε μετά την ένταξη του στο ελληνικό κράτος, μετά την απόφαση ενοικίασης βοσκοτόπων έναντι αντιτίμου στους νομάδες.¹⁰⁷ Συνέπεια της πολιτικής αυτής ήταν να περιέλθει το Συρράκο σε οικονομική κρίση, καθώς περιορίστηκε η παραγωγή της κτηνοτροφίας και της βιοτεχνίας και

⁹⁹ Αυδίκου, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 137.

¹⁰⁰ Ευάγγελος Αυδίκου, «Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση» (Διδακτορική Διατριβή. Εκδόσεις Δήμου Πρέβεζας, 1991), 276.

¹⁰¹ Στο ίδιο, 287.

¹⁰² Στο ίδιο.

¹⁰³ Στο ίδιο, 276.

¹⁰⁴ Ζιώγας κ.ά., «Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως», Α: 209.

¹⁰⁵ Στο ίδιο.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, Α: 208.

¹⁰⁷ Καυταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 47.

αναγκάστηκαν οι πληγέντες Συρρακιώτες να μετοικήσουν σε άλλο τόπο.¹⁰⁸ Χαρακτηριστικό είναι πως οι κτηνοτρόφοι επέλεξαν ως κατοικία τα πεδινά της Ηπείρου, ενώ οι έμποροι και οι βιοτέχνες μετακινήθηκαν προς τα αστικά κέντρα ή τις μεγαλουπόλεις του εξωτερικού.¹⁰⁹ Από την έρευνα του Αυδίκου διαπιστώνεται πως οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι που μετακινήθηκαν στην Πρέβεζα, νοίκιαζαν αρχικά τα χωράφια για την καλλιέργεια και την κτηνοτροφία, ενώ μόλις την δεκαετία του 1950 άρχισαν να ισορροπούν οικονομικά και προχώρησαν στην αγορά των δικών τους οικοπέδων.¹¹⁰

Τα κύρια επαγγέλματα των Συρρακιωτών της Πρέβεζας μετά το 1945 ήταν η κτηνοτροφία, η γεωργία και η τυροκομία.¹¹¹ Με τα χρόνια η κτηνοτροφία άρχισε να φθίνει, συνεπώς και το τυρεμπόριο, και έτσι στράφηκαν στην καλλιέργεια της τομάτας, η οποία απέφερε τεράστια κέρδη για τους ίδιους τους παραγωγούς και για την οικονομία της πόλης.¹¹² Δραστηριοποιήθηκαν ακόμη με τους ελαιώνες, με τη συγκομιδή της ελιάς και το εμπόριο του λαδιού.¹¹³ Χαρακτηριστικό είναι πως τα παιδιά τους ακολούθησαν διαφορετικό επαγγελματικό προσανατολισμό από αυτό των γονιών τους και έγιναν τσαγκάρηδες ή ραφτάδες.¹¹⁴ Η στροφή επαγγέλματος των Συρρακιωτών οφείλεται αφενός στις δύσκολες συνθήκες εργασίας και στις περιορισμένες οικονομικές απολαβές, οι οποίες επηρέασαν την ποιότητα ζωής τους, αφετέρου στην επιμονή των Συρρακιωτών να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής των παιδιών τους, με την εκμάθηση μιας τέχνης ή πανεπιστημιακής μόρφωσης.¹¹⁵

¹⁰⁸ Στο ίδιο, 49.

¹⁰⁹ Αυδίκος, «Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση», 278.

¹¹⁰ Στο ίδιο, 299.

¹¹¹ Στο ίδιο, 297-298.

¹¹² Ζιώγας κ.ά., «Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως», Α: 211.

¹¹³ Στο ίδιο.

¹¹⁴ Αυδίκος, «Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση», 297-298.

¹¹⁵ Γκαρτζονίκα-Κώτσικα, «Συρράκο και Συρρακιώτες τη μεταπολεμική περίοδο: ανασυγκροτώντας την ταυτότητα», 120.

Κεφάλαιο 2^ο: Ιστοριογραφική παραγωγή για το Συρράκο

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει ιστοριογραφική αναφορά για το Συρράκο, όπου θα παρουσιαστούν οι απόψεις των εθνικών ιστοριογράφων και των Συρρακιωτών λογίων για το Συρράκο. Οι εθνικοί ιστοριογράφοι του 19^{ου} με αρχές του 20ού αιώνα, στην πλειοψηφία τους είναι Ηπειρώτες στην καταγωγή. Η μελέτη τους στον ηπειρωτικό χώρο επικεντρώθηκε στον γεωγραφικό προσδιορισμό. Οι μόνοι ιστοριογράφοι που μελέτησαν τα Ηπειρωτικά, χωρίς να έχουν δεσμούς συγγένειας με τον τόπο, ήταν ο Σταγειρίτης και ο Παπαρρηγόπουλος. Τις ιδέες του Παπαρρηγόπουλου περί εθνικής ιστορικής συνέχειας φαίνεται να ενστερνίστηκαν στην συνέχεια, μεταξύ άλλων και πολλοί Ηπειρώτες εθνικοί ιστοριογράφοι.

Στη συνέχεια θα δοθούν οι θέσεις ιστορικών για το Συρράκο την περίοδο μετά την ένταξη του Συρράκου στο ελληνικό κράτος μέχρι και την δεκαετία του 1980.

Τέλος θα αναλυθούν οι θέσεις των σύγχρονων μελετητών για το Συρράκο, από την δεκαετία του 1980 μέχρι και σήμερα. Στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, οι ιστορικοί της σύγχρονης Ελλάδας άρχισαν να μελετούν την σχέση μεταξύ της οικονομίας και της κοινωνίας και να ενδιαφέρονται για την οικονομική ιστορία της κοινωνίας,¹¹⁶ καθώς και με τον κλάδο της κοινωνικής και της δημογραφικής ιστορίας.¹¹⁷

2.1. Απόψεις ιστοριογράφων 19^{ου}- αρχές 20^{ου} αιώνα για το Συρράκο

2.1.1. Εθνική ιστοριογραφία 19^{ου} έως τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.

Οι περισσότεροι εθνικοί ιστοριογράφοι του 19^{ου} μέχρι και τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα που μελέτησαν το Συρράκο, ήταν Ηπειρώτες στην καταγωγή. Η ένταξη τους στο εθνικό αφήγημα βασίζεται κυρίως στον γεωγραφικό προσδιορισμό του τόπου. Οι μόνοι που δεν ήταν ηπειρωτικής καταγωγής, αλλά μελέτησαν την Ήπειρο ήταν ο

¹¹⁶ Ελπίδα Βόγλη, «Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του;» *Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών* (2015): 188, doi: <http://hdl.handle.net/11419/3821> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/10/2022).

¹¹⁷ Νίκος Βαφέας & Γιάννης Κουμπουρλής, *Ιστορική Κοινωνιολογία. Αντικείμενο και μέθοδος* (Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα & εκδόσεις Σαββάλας, 2014), 10-11.

πόλης των Ιωαννίνων αποτέλεσε για τους Οθωμανούς την ευκαιρία πολιορκίας της πόλης το 1820.¹²⁷ Οι πλούσιοι Γιαννιώτες προκειμένου να προστατευθούν από τις οθωμανικές επιθέσεις, διέφυγαν στα ορεινά της Ηπείρου όπου και εγκαταστάθηκαν. Ανάμεσα στους τόπους αυτούς εγκατάστασης αποτέλεσε και το Συρράκο, το οποίο δεν διέφυγε την οθωμανική επίθεση λόγω της μεγάλης του λείας.¹²⁸ Πολυάριθμα οθωμανικά στρατεύματα στάλθηκαν στο Συρράκο για να προστατευθεί ο τόπος από αποστασίες των Ελλήνων,¹²⁹ οι οποίοι τελικά αποστάτησαν τον Ιούλιο του 1821,¹³⁰ υπό την καθοδήγηση του στενού φίλου του Αλή Πασά, τον Συρρακιώτη Ιωάννη Κωλέττη.¹³¹ Στις 9 Ιουλίου 1821 εξεγέρθηκαν οι Συρρακιώτες κατά των Οθωμανών,¹³² χωρίς να τα καταφέρουν, λόγω του μικρού αριθμού στρατευμάτων τους, με αποτέλεσμα να διαφύγουν προς τα Τζουμέρκα και το Μεσολόγγι.¹³³

β) Θεσπρωτός Κοσμάς

Ο Κοσμάς Θεσπρωτός, σημαντικός Ηπειρώτης λόγιος και διδάσκαλος. Υπήρξε μαθητής του Ψαλίδα,¹³⁴ αποκαλώντας τον μεγάλο δάσκαλο του Γένους.¹³⁵ Η διδασκαλία του Ψαλίδα συνέβαλε στο να γίνει ο Θεσπρωτός ένας γενναίος πολίτης, υπηρετώντας το ελληνικό έθνος στην επανάσταση του 1821, προκειμένου να απελευθερωθεί από τον οθωμανικό ζυγό.¹³⁶

Η επαναστατική δράση του Θεσπρωτού στην Ήπειρο την περίοδο 1821-1830, παράλληλα με την καταγωγή του από τους Γεωργουτσάτες Δροπόλεως, μια περιοχή που ανήκει γεωγραφικά στην σημερινή Αλβανία, αποτέλεσε αφορμή για τον ίδιο να μελετήσει την γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου και να γράψει την «Γεωγραφία μεταξύ Αλβανίας και Ηπείρου», υιοθετώντας τις θέσεις του Ψαλίδα.¹³⁷ Η

¹²⁷ Αθανάσιος Ψαλίδας, *Ιστορία της πολιορκίας των Ιωαννίνων 1820-1822* (Αθήνα: Αρχαία Ηπειρώτικης Ιστορίας, 1962), 03.

¹²⁸ Στο ίδιο, 06.

¹²⁹ Στο ίδιο, 44.

¹³⁰ Στο ίδιο, 46.

¹³¹ Στο ίδιο, 07.

¹³² Στο ίδιο, 46-47.

¹³³ Στο ίδιο.

¹³⁴ Κοσμάς Θεσπρωτός», Γεωργουτσάτες Δερόπολης, <https://gewrgoutsate.blogspot.com/2013/04/blog-post> (Ημερομηνία πρόσβασης 21/10/2022).

¹³⁵ Θεσπρωτός & Ψαλίδας, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου: εξ ανέκδοτου χειρογράφου του Κοσμά Θεσπρωτού με τοπογραφικά σχεδιαγράμματα και γεωγραφικούς χάρτες του ίδιου*, 14.

¹³⁶ Φράγκος, *Η συμβολή του Αθανάσιου Ψαλίδα στη δημιουργία επαναστατικού πνεύματος στην Ήπειρο*, 87-88.

¹³⁷ Αραβαντινός, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, 69.

έρευνα του επικεντρώθηκε στα γεωγραφικά όρια, αποτελώντας ο Αώος ποταμός το γεωγραφικό σύνορο.¹³⁸ Στο παρόν σύγγραμμα έγινε αναφορά στην ονοματοδοσία του Συρράκου. Σύμφωνα με την θεωρία του Ψαλίδα, αποδόθηκε ο όρος Σεράκου ή Σαράκου,¹³⁹ καθώς πρόκειται για μια κωμόπολη, με πληθυσμό περίπου 400 ανοιχτά σπίτια.¹⁴⁰

γ) Σταγειρίτης Αθανάσιος

Ο Αθανάσιος Σταγειρίτης ήταν λόγιος με καταγωγή από τα Στάγειρα Χαλκιδικής.¹⁴¹ Ήταν υπέρμαχος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, συνεπώς και αντίπαλος του Αδαμάντιου Κοραή,¹⁴² ενώ αναγνωρίστηκε για το έργο του στους Έλληνες του εξωτερικού, καθώς συνείσφερε στην πνευματική πρόοδο, με την συγγραφή ιστορικών και φιλολογικών κειμένων.¹⁴³ Ο Σταγειρίτης θεώρησε πως η ιστορία απαιτεί μια συνέχεια, προσδιορίζοντας την χρονολογική σειρά και τα γεωγραφικά όρια¹⁴⁴ κάθε τόπου της Ελλάδος ώστε να μελετηθεί στη συνέχεια η ελληνική ιστορία στο σύνολο της.¹⁴⁵ Ανάλογη ήταν και η μελέτη του Σταγειρίτη για το Συρράκο.

Οι Βλάχοι εμφανίστηκαν στα ορεινά της Πίνδου μεταξύ της Ηπείρου και της Θεσσαλίας¹⁴⁶ και συγκεκριμένα στα ορεινά των Ιωαννίνων, ανατολικά της πόλης, οκτώ ώρες από τα Ιωάννινα.¹⁴⁷ Οι μεγαλύτερες βλάχικες κωμοπόλεις αποτέλεσαν το Συρράκο και οι Καλαρρύτες, όπου κυριαρχεί ο νομαδικός τρόπος ζωής.¹⁴⁸ Η κύρια επαγγελματική δραστηριότητα του Συρράκου ήταν το εμπόριο και οι πωλήσεις, ενώ το θρήσκευμα του πληθυσμού του ήταν ο χριστιανισμός.¹⁴⁹ Από την έρευνα του Σταγειρίτη αναδείχθηκε ότι η ιστορία του Συρράκου διαμορφώθηκε στο πλαίσιο των

¹³⁸ Στο ίδιο.

¹³⁹ Θεσπρωτός & Ψαλίδας, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου: εξ ανέκδοτου χειρογράφου του Κοσμά Θεσπρωτού με τοπογραφικά σχεδιαγράμματα και γεωγραφικούς χάρτες του ίδιου*, 14.

¹⁴⁰ Στο ίδιο, 59.

¹⁴¹ «Αθανάσιος Σταγειρίτης», Βικιπαίδεια- Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια, https://el.wikipedia.org/wiki/Αθανάσιος_Σταγειρίτης (Ημερομηνία πρόσβασης 19/10/2022).

¹⁴² Αραβαντινός, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, 197-198.

¹⁴³ Στο ίδιο, 198.

¹⁴⁴ Σταγειρίτης, «*Ηπειρωτικά: Ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου παλαιά τε και νέα, και βίος του Πύρρου*», α΄.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, θ΄.

¹⁴⁶ Σταγειρίτης, «*Ηπειρωτικά: Ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου παλαιά τε και νέα, και βίος του Πύρρου*», 369.

¹⁴⁷ Στο ίδιο, 379-380.

¹⁴⁸ Στο ίδιο.

¹⁴⁹ Στο ίδιο.

γεωγραφικών δεδομένων του τόπου, αποτελώντας μέρος της ελληνικής εθνικής ιστορίας.¹⁵⁰

δ) Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντίνος

Ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος αποτελεί τον πατέρα της ελληνικής εθνικής ιστοριογραφίας και τον θεμελιωτή της αντίληψης της ιστορικής συνέχειας της Ελλάδας από την αρχαιότητα μέχρι και σήμερα.¹⁵¹ Υιοθέτησε την τριμερή διαίρεση της ελληνικής ιστορίας και έθεσε τις βάσεις για την διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας της ελληνικής κοινωνίας.¹⁵² Πολλοί Ηπειρώτες ιστοριογράφοι μεταγενέστεροι του Παπαρρηγόπουλου, ακολούθησαν τις ιδέες του, όσον αφορά τη μελέτη τους για τα Ηπειρωτικά.

Ο Παπαρρηγόπουλος υποστήριξε πως οι Ηπειρώτες ηγεμόνες συμμάχησαν με τους Αρβανίτες κατά των Οθωμανών στα χρόνια προ της ελληνικής επανάστασης,¹⁵³ ενώ πολλοί βλάχικοι οικισμοί πρωτοστάτησαν στην επανάσταση του 1821.¹⁵⁴ Ανάμεσα στους βλάχικους πληθυσμούς που ξεσηκώθηκαν κατά των Οθωμανών ήταν και το Συρράκο. Ο Παπαρρηγόπουλος έχει όμοια θέση με τον ιστοριογράφο Χαλκοκονδύλη και τον Σταγειρίτη,¹⁵⁵ ότι οι Βλάχοι εγκαταστάθηκαν στα ορεινά της Πίνδου, μετά την κάθοδο τους από την Δακία.¹⁵⁶ Ανάλογη ήταν και η εγκατάσταση των Βλάχων στο χώρο του Συρράκου, ο οποίος αποτελούσε ένα μεγάλο κεφαλοχώρι και ήταν επικεφαλής αυτόνομων ομοσπονδιών με 42 χωριά.¹⁵⁷

ε) Αραβαντινός Παναγιώτης

¹⁵⁰ Στο ίδιο, ζ'.

¹⁵¹ Αλέξης Πολίτης, *Ρομαντικά χρόνια: Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880* (Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού-Μνήμων, 1998), 39.

¹⁵² Σπύρος Πλουμίδης, «Η γένεση της ελληνικής ιστοριογραφίας, ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος και μια σύγκριση της 'Ιστορίας του ελληνικού έθνους' με τη 'Μεγάλη ιστορία της Ελλάδας' του Γιάννη Κορδάτου», *Περί Ιστορίας*, 1 (2020): 30, doi: <https://doi.org/10.12681/p.i.24718> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/10/2022).

¹⁵³ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Α: 18.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, 21.

¹⁵⁵ Στο ίδιο, 25.

¹⁵⁶ Στο ίδιο.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, 40-42.

Λόγιος, ιστοριογράφος και συγγραφέας του 19^{ου} αιώνα ήταν ο Παναγιώτης Αραβαντινός,¹⁵⁸ με καταγωγή από την Πάργα της Πρέβεζας,¹⁵⁹ που ασχολήθηκε με την μελέτη της ιστορίας και της λαογραφίας της Ηπείρου.¹⁶⁰ Η αγάπη για την πατρίδα του και η έλλειψη πληροφοριών για τον τόπο του, τον ώθησε να μελετήσει την Ήπειρο, ενώ τα έργα του βασίστηκαν τόσο σε υπάρχον αρχαικό υλικό, όσο σε προφορικές μαρτυρίες και στην προσωπική παρατήρηση.¹⁶¹ Χαρακτηριστικό είναι πως από την έρευνα του κατάφερε να διασώσει σημαντικά στοιχεία της προφορικής παράδοσης σχετικά με τους μεταγενέστερους συμπατριώτες του.¹⁶²

Η ιστορία της Ηπείρου γίνεται μέρος της ιστοριογραφίας, καθώς ο χώρος δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένα γεωγραφικά εδάφη αλλά αποτελεί μέρος της φαντασιακής κοινότητας του ελληνικού έθνους.¹⁶³ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παρελθόν μέσω της γεωγραφίας να οδηγεί σε μια μελλοντική εθνική ολοκλήρωση με εδαφικούς όρους.¹⁶⁴

Ο Αραβαντινός παρουσίασε την ιστορία του Αλή Πασά στα Ιωάννινα την προεπαναστατική περίοδο, τονίζοντας την συμβολή της τοπικής ιστορίας στην ελληνική εθνική ιστορία.¹⁶⁵ Περιέγραψε τις οθωμανικές επιδρομές στον Ηπειρωτικό χώρο¹⁶⁶ και τις προσπάθειες των ελληνικών στρατευμάτων να εξουδετερώσουν τους κατακτητές.¹⁶⁷ Οι οθωμανικές επιδρομές στα Ιωάννινα οδήγησαν τους οικονομικά ισχυρούς Γιαννιώτες να μετεγκατασταθούν στα ορεινά της Ηπείρου και να εγκατασταθούν μεταξύ άλλων και στο Συρράκο, προκειμένου να προστατευθούν οι

¹⁵⁸ Δημήτρης Παπαζήσης, «Βιογραφική Συλλογή Λογίων Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας (Ηπείρου-Θεσσαλίας- Μακεδονίας)», *Ηπειρωτική Εστία* 25, τχ. 289-290 (Μάιος-Ιούνιος 1976): 345, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27644> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

¹⁵⁹ Αραβαντινός, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, ιβ'.

¹⁶⁰ Στο ίδιο.

¹⁶¹ Δημοσθένης Δόνος, «Από τον Αραβαντινό στον Βασιλά. Σκέψεις για την ιστοριογραφία της Πρέβεζας», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 49-50 (2013): 387, doi: <https://doi.org/10.12681/prch.28653> (Ημερομηνία πρόσβασης 20/10/2022).

¹⁶² Αραβαντινός, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, νγ'.

¹⁶³ Δόνος, «Από τον Αραβαντινό στον Βασιλά. Σκέψεις για την ιστοριογραφία της Πρέβεζας», 389.

¹⁶⁴ Ηλίας Σκουλίδας, «Identities, Locality and Otherness in Epirus during the Late Ottoman period», στο *Ταυτότητες στον Ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)*, τόμος Γ', του Πρακτικά- Δ' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010), επιμ. Κωσταντίνος Δημάδης (Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, 2011), 540-541.

¹⁶⁵ Παναγιώτης Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή Πασά του Τελεπενλή* (Αθήνα: Τυπογραφείο Σπυριδώνος Κουσουλινού, 1895), ε'.

¹⁶⁶ Leake, «*Travels in Nothern Greece*» (τόμος Δ'), 136-141.

¹⁶⁷ Παναγιώτης Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου (τόμος Α')*: *Των τε όμορων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854* (Αθήνα: Τυπογραφείο Βλαστού, 1856), 275.

ίδιοι και οι περιουσίες τους.¹⁶⁸ Στόχος των Οθωμανών ήταν και η κατάληψη του Συρράκου, χωρίς να το πετύχουν γιατί αντιμετώπισαν την επίθεση ελληνικών στρατευμάτων.¹⁶⁹ Αξίζει να αναφερθεί πως το πνεύμα εξέγερσης των Συρρακιωτών κατά των Οθωμανών επιβεβαιώνει και ο Παπαρρηγόπουλος.¹⁷⁰ Η ελληνική εξέγερση κατά των Οθωμανών πέτυχε την δολοφονία και την αιχμαλωσία μεγάλου αριθμού οθωμανικού στρατού,¹⁷¹ χωρίς όμως να καταφέρει να εξουδετερώσει την οθωμανική ισχύ, όπου τελικά καταλήφθηκε το Συρράκο από τους Οθωμανούς.¹⁷² Η κατάληψη του Συρράκου οδήγησε τους ευκατάστατους οικονομικά Γιαννιώτες να διαφύγουν προς την Αμφιλοχία και το Αθαμάνιο.¹⁷³

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε από ηγετικά πρόσωπα υποδουλωμένων περιοχών, με απώτερο σκοπό την εθνική τους απελευθέρωση.¹⁷⁴ Μέλος της Φιλικής Εταιρείας ήταν και ο Συρρακιώτης Ιωάννης Κωλέττης, ο οποίος θυσιάστηκε για την πατρίδα του¹⁷⁵ και συνέβαλε στην εξάπλωση της Μεγάλης Ιδέας.¹⁷⁶

Ο Αραβαντινός συνέλεξε ακόμη υλικό από δημοτικά ηπειρωτικά άσματα για την μελέτη του Συρράκου, υποστηρίζοντας πως αξιόλογοι βλαχοποιημένες από τα ορεινά της Πίνδου διακρίθηκαν για τα ποιήματα τους.¹⁷⁷ Χαρακτηριστικό είναι το δημοτικό τραγούδι «*Η Λεηλασία του Συρράκου (1821)*», το οποίο περιγράφει την κατάληψη του Συρράκου από τους Οθωμανούς τον Ιούνιο του 1821 και την ολοκληρωτική του καταστροφή,¹⁷⁸ ενώ οι στίχοι απεικονίζουν το θρήνο των Συρρακιωτών για την πατρίδα τους.¹⁷⁹ Ο Αραβαντινός μελέτησε ακόμη την βιογραφία ένδοξων Ηπειρωτών της Οθωμανικής περιόδου, κάνοντας μνεία και στους Συρρακιώτες ευεργέτες, όπως τον

¹⁶⁸ Στο ίδιο, 349.

¹⁶⁹ Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή Πασά του Τελεπενλή*, 314.

¹⁷⁰ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Α: 21.

¹⁷¹ Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου (τόμος Α')*: *Των τε όμορων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, 351.

¹⁷² Στο ίδιο, 349.

¹⁷³ Στο ίδιο.

¹⁷⁴ Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή Πασά του Τελεπενλή*, ι.

¹⁷⁵ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Α: 21.

¹⁷⁶ Τάκης Βλάχος, «*Η προσφορά των Βλαχοφώνων στην επανάσταση του 1821*», Τα Βλαχοχώρια της Ελλάδας και τα νέα τους, <https://vlaxoxoria.gr/i-prosfora-ton-vlachofonon-stin-epanastasi-tou-1821/> (Ημερομηνία πρόσβασης 19/10/2022).

¹⁷⁷ Παναγιώτης Αραβαντινός, *Συλλογή Δημοδών Ασμάτων της Ηπείρου* (Αθήνα: Τυπογραφείο Πέτρου Περρή, 1880), η'.

¹⁷⁸ Στο ίδιο, 14.

¹⁷⁹ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Α: 50.

Ιωάννη Κωλέττη¹⁸⁰ και στον Κωνσταντίνο Τολικά, ο οποίος υπήρξε μεγαλέμπορος που διέμενε και δραστηριοποιούταν στην Άρτα.¹⁸¹

στ) Λαμπρίδης Ιωάννης

Λόγιος του 19^{ου} αιώνα ήταν ο Ιωάννης Λαμπρίδης, με καταγωγή από τα Άνω Πεδινά του Ζαγορίου.¹⁸² Στόχος του ήταν να αναδειχθεί ο ηπειρωτικός ελληνισμός, με τη συλλογή πλούσιου ιστορικού και λαογραφικού υλικού, το οποίο δημοσίευσε σε εφημερίδες και περιοδικά της εποχής.¹⁸³ Ενστερνίστηκε τις θέσεις του Αραβαντινού και ενέταξε τον ηπειρωτικό ελληνισμό στο ελληνικό αφήγημα.¹⁸⁴ Υπήρξε ευεργέτης στην Ήπειρο, καθώς σημαντικές ήταν οι δωρεές του στην Παιδεία.¹⁸⁵

Οι θέσεις του Λαμπρίδη συγκλίνουν με την αντίληψη του Παπαρηγόπουλου για τη διαμόρφωση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας,¹⁸⁶ η οποία έγινε αντιληπτή από την δράση των Ηπειρωτών στις οθωμανικές επιδρομές. Λόγω των ληστρικών επιδρομών Οθωμανών στον ηπειρωτικό χώρο τον 19^ο αιώνα και των διώξεων τους για θρησκευτικούς λόγους, πολλοί Ηπειρώτες διέφυγαν στο εξωτερικό, δημιουργώντας ελληνικές αποικίες, όπου και απέκτησαν οικονομική ισχύ ως μεγαλέμποροι, μεγαλοκτηματίες και τραπεζίτες.¹⁸⁷ Ανάλογα έδρασαν και οι Συρρακιώτες, οι οποίοι μετακινήθηκαν προς την Ευρώπη το 1821 και δραστηριοποιήθηκαν με το εμπόριο και την βιοτεχνία.¹⁸⁸ Ουδέποτε όμως ξέχασαν την πατρίδα τους, καθώς ποθούσαν να επιστρέψουν μόλις απελευθερωθούν από τους ξένους κατακτητές.¹⁸⁹ Οι Συρρακιώτες μετακινήθηκαν, σύμφωνα με τον Λαμπρίδη, προς την Σερβία και θεωρούνται Σαρακατσαναίοι, ενώ δεν μιλούν τη βλάχικη γλώσσα.¹⁹⁰ Οι Σαρακατσαναίοι που

¹⁸⁰ Αραβαντινός, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, 100.

¹⁸¹ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Συράκο», 29.

¹⁸² Φρίξος Τζιόβας, *Κατάλογος Συγγραφέων Περιοχής Ζαγορίου (Από τον Μεθόδιο Ανθρακίτη έως σήμερα)* (Ιωάννινα: Εκδόσεις Το Ζαγόρι μας, 1990), 33.

¹⁸³ Βασίλης Κραψίτης, *Λόγιοι της Ηπείρου (1430-1912)* (Αθήνα: 1979), Α': 320-321.

¹⁸⁴ Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ζαγοριακά- οίς προσετέθησαν και τινά περί Ηπείρου* (Αθήνα: Τυπογραφείο Αυγή, 1870), β'.

¹⁸⁵ Στο ίδιο.

¹⁸⁶ Πλουμίδης, «Η γένεση της ελληνικής ιστοριογραφίας, ο Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος και μια σύγκριση της 'Ιστορίας του ελληνικού έθνους' με τη 'Μεγάλη ιστορία της Ελλάδας' του Γιάννη Κορδάτου», 30.

¹⁸⁷ Ιωάννης Λαμπρίδης, *Αι ελληνικάί αποικίαι* (Αθήνα: Τυπογραφείο Εστία, 1895), 42-44.

¹⁸⁸ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Β: 96-98.

¹⁸⁹ Λαμπρίδης, *Αι ελληνικάί αποικίαι*, 47.

¹⁹⁰ Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά μελετήματα 1887-1890*, 51.

κατάγονται από το Συρράκο λέγονταν αρχικά Καρακατσάνοι. Ο όρος «Σαρακατσάνος» προέρχεται ετυμολογικά από το τούρκικο επίθετο *καρά*, που σημαίνει μαύρο και την λέξη *Κατσάνος*, που είναι ο κάτοικος των Κατσανοχωρίων. Στην συνέχεια προστέθηκε το πρόθεμα -σα- λόγω της συρρακιώτικης καταγωγής του πληθυσμού και μετονομάστηκαν σε Σαρακατσάνοι.¹⁹¹

Ο Λαμπρίδης υποστηρίζει ότι οι Συρρακιώτες πρωτοστάτησαν το 1821 κατά των Οθωμανών, άποψη την οποία ενστερνίστηκαν και οι πρότεροι ιστοριογράφοι, δηλαδή ο Παπαρρηγόπουλος¹⁹² και ο Αραβαντινός.¹⁹³ Σύμφωνα με τον Λαμπρίδη οι Συρρακιώτες διακρινόταν για το πάθος και το φανατισμό τους, προκειμένου να ανεξαρτοποιηθούν, να αναπτυχθούν οικονομικά και πνευματικά και να διαμορφωθεί το εθνικό τους αφήγημα.¹⁹⁴

Στην γεωγραφική και πληθυσμιακή έρευνα που έγινε από τον Λαμπρίδη για το Συρράκο, διαπιστώθηκε ότι οι κοινότητες της Προσβάλας και του Παλαιοχωρίου Συρράκου, συστάθηκαν το 1822 και 1873 αντίστοιχα και διασπάστηκαν από την κοινότητα του Συρράκου.¹⁹⁵

Μελέτησε ακόμη τους «ένδοξους άνδρες του Συρράκου», οι οποίοι ευεργέτησαν τον τόπο, αφήνοντας αγαθοεργήματα και κληροδοτήματα, ενώ τόνισε την πνευματική και οικονομική ισχύ των Συρρακιωτών την οθωμανική περίοδο.¹⁹⁶ Οι Συρρακιώτες ευεργέτες για τον Λαμπρίδη, αποτελούν ο Τόλικας Κωσταντίνος, ο Κωλέττης Ιωάννης και η οικογένεια Παπά Σιμαίων.¹⁹⁷ Πιο συγκεκριμένα, ο Τόλικας, που ήταν έμπορος στην Άρτα, κληροδότησε κτήμα για την ανέγερση νοσοκομείου στην Άρτα, ενώ ανέθεσε σε τέσσερις εκκλησίες να αναλάβουν την τροφή και την ενδυμασία απόρων χριστιανών.¹⁹⁸ Από την άλλη πλευρά, ο Κωλέττης και η οικογένεια Παπά Σιμαίων

¹⁹¹ Στο ίδιο, 52.

¹⁹² Ζιώγας κ.ά., «Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως», Α: 21.

¹⁹³ Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου (τόμος Α')*: *Των τε όμορων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, 349.

¹⁹⁴ Λαμπρίδης, *Αι ελληνικάί αποικίαι*, 127-129.

¹⁹⁵ Κοκολάκης, «Το Ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι: Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)», 213-214.

¹⁹⁶ Ιωάννης Λαμπρίδης, *Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων* (Αθήνα: Τυπογραφείο Ρουσόπουλου, 1880), 18-76.

¹⁹⁷ Στο ίδιο.

¹⁹⁸ Στο ίδιο, 18.

η) Λάμπρος Σπυρίδων

Ο Σπυρίδων Λάμπρος, ιστορικός και πολιτικός, γεννήθηκε στην Κέρκυρα, με καταγωγή από τους Καλαρρύτες Ηπείρου.²⁰⁷ Υπήρξε συνεχιστής των ιστορικών Ζαμπέλιου και Παπαρηγόπουλου και ανήκει στους θεμελιωτές της ελληνικής ιστορικής επιστήμης.²⁰⁸

Ο Ηπειρώτης Λάμπρος μελέτησε τους Βλάχους, όχι από εθνολογική και γλωσσολογική άποψη, αλλά από ιστορική, τοπογραφική, ονοματολογική και εθιμογραφική άποψη, ερευνώντας τις φυλές των Καραγκούνηδων και των Αρβανιτόβλαχων, οι οποίοι αποτελούν τους σημερινούς Βλάχους της Πίνδου.²⁰⁹ Οι βλάχικοι οικισμοί του Συρράκου και των Καλαρρυτών ήταν πολυπληθείς τον Μεσαίωνα και ονομαζόταν Λάκμος.²¹⁰

Το δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα έως και τις δύο πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα ήταν η χρυσή εποχή του βλάχικου εμπορίου στον ελληνικό χώρο. Την ίδια περίοδο αναπτύχθηκε σημαντικά και το εμπόριο των Συρρακιωτών, με το Συρράκο να βιώνει μια περίοδο πνευματικής και πολιτισμικής ανάπτυξης.²¹¹ Γλαφυρή ήταν η περιγραφή του Λάμπρου για την χρυσή εποχή του Συρράκου, καθώς είχε αναπτυχθεί οικονομικά και εμπορικά τον 19^ο αιώνα,²¹² όχι μόνο στην ελληνική επικράτεια, αλλά στον ευρωπαϊκό χώρο.²¹³ Η μελέτη του Λάμπρου ανέδειξε ακόμη τα ένδοξα πρόσωπα του Συρράκου, όπως τον Ιωάννη Κωλέττη και τον ποιητή Γεώργιο Ζαλοκώστα, οι οποίοι πρόσφεραν στην πορεία της ζωής τους σημαντικά αγαθοεργήματα.²¹⁴

θ) Χρηστοβασίλης Χρήστος

²⁰⁷ «Σπυρίδων Λάμπρος», Μεταπαιδεία- Η εναλλακτική εγκυκλοπαίδεια, https://el.metapedia.org/wiki/Σπυρίδων_Λάμπρος (Ημερομηνία πρόσβασης 21/10/2022).

²⁰⁸ Αραβαντινός, *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, κ'.

²⁰⁹ Κρυστάλλης, «Οι Βλάχοι της Πίνδου- Κώστας Κρυστάλλης», 08-09, <https://archive.org/details/OIVLAHOITISPINDOU/mode/2up>.

²¹⁰ Στο ίδιο, 07-08.

²¹¹ Ζιώγας κ.ά., «Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως», Β: 78.

²¹² Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο», 29.

²¹³ Σπυρίδων Λάμπρος, «Συρράκον και Καλαρρύτες», *Εστία*, τχ. ΙΒ' (1881): 440.

²¹⁴ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο», 29.

Ο Χρήστος Χρηστοβασίλης γεννήθηκε στο Σουλόπουλο, χωριό των Ιωαννίνων.²¹⁵ Ήταν εκπρόσωπος της ηθογραφικής και της βουκολικής λογοτεχνίας και γνήσιος πατριώτης, γράφοντας ηθογραφικά και ιστορικά διηγήματα, θεατρικά έργα, ποιήματα και ιστορικές μελέτες,²¹⁶ Αρθρογραφούσε ακόμη σε εφημερίδες και περιοδικά της εποχής, ενώ εξέδωσε και το περιοδικό *Ηπειρωτικά Φύλλα*.²¹⁷

Το Συρράκο, όπως και όλοι οι βλάχικοι πληθυσμοί που εγκαθίστανται στα ορεινά της Πίνδου, είναι ελληνικής καταγωγής, καθώς αποδέχθηκαν την λατινική γλώσσα στα χρόνια Ρωμαιοκρατίας.²¹⁸ Για τον Χρηστοβασίλη ήταν σημαντικό να διαμορφωθεί η ελληνική εθνική ταυτότητα, ακολουθώντας την τριμερή διαίρεση της ελληνικής εθνικής ιστοριογραφίας του Παπαρρηγόπουλου.²¹⁹ Για τον ίδιο η ελληνική εθνική ταυτότητα διαμορφώθηκε κυρίως, βασιζόμενος στα γεγονότα του εθνικού απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων.²²⁰

2.1.2. Τοπικοί ιστορικοί που εμπνέονται από την εθνική ιστοριογραφία

Οι Συρρακιώτες λόγιοι του 19^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα, εμπνέονται από την εθνική ιστοριογραφία, απομακρύνονται όμως σταδιακά από την τριμερή διαίρεση του Παπαρρηγόπουλου. Η συρρακιώτικη καταγωγή και η αγάπη για την πατρίδα, αποτέλεσε για τους Συρρακιώτες συγγραφείς, το βασικότερο κριτήριο μελέτης και τρόπου προσέγγισης του τόπου τους.

α) Ζαλοκώστας Γεώργιος

²¹⁵ Απόστολος Κατσίκης, «Χρήστος Χρηστοβασίλης, ο ηθογράφος της Ηπείρου, ο γνήσιος πατριώτης», Σύλλογος Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής, <https://zosimaia.gr/χρήστος-χρηστοβασίλης-ο-ηθογράφος-της/> (Ημερομηνία πρόσβασης 23/10/2022).

²¹⁶ Στο ίδιο.

²¹⁷ Στο ίδιο.

²¹⁸ Παπαζήσης, «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)», *Ηπειρωτική Εστία* 23, τχ. 271-272 (Νοέμβριος- Δεκέμβριος 1974): 608.

²¹⁹ Σπύρος Πλουμίδης, «Η γένεση της ελληνικής ιστοριογραφίας, ο Κωσταντίνος Παπαρρηγόπουλος και μια σύγκριση της 'Ιστορίας του ελληνικού έθνους' με τη 'Μεγάλη ιστορία της Ελλάδας' του Γιάννη Κορδάτου», *Περί Ιστορίας*, 1 (2020): 30, doi: <https://doi.org/10.12681/p.i.24718> (Ημερομηνία πρόσβασης 10/10/2022).

²²⁰ Κατσίκης, «Χρήστος Χρηστοβασίλης, ο ηθογράφος της Ηπείρου, ο γνήσιος πατριώτης», Σύλλογος Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής, <https://zosimaia.gr/χρήστος-χρηστοβασίλης-ο-ηθογράφος-της/>.

Η καλαρρυτινή καταγωγή του Λάμπρου, τον ώθησε να γίνει ο βιογράφος του Συρρακιώτη ποιητή Γεώργιου Ζαλοκώστα.²²¹ Το Συρράκο αποτελεί τον τόπο καταγωγής του μεγάλου εθνικού ποιητή, τον Ζαλοκώστα,²²² ο οποίος υπήρξε αγωνιστής της Ελληνικής επανάστασης.²²³ Διακρίθηκε με τις αξίες του φιλελευθερισμού και της πατριωτικής αγάπης²²⁴ και χαρακτηρίστηκε για το αγωνιστικό και το επαναστατικό του πνεύμα, με την συμμετοχή του στην έξοδο του Μεσολογγίου.²²⁵ Ο Λάμπρος υποστήριξε πως ο μεγάλος πόθος του Ζαλοκώστα ήταν να απελευθερωθεί το ελληνικό Γένος από τους Οθωμανούς.²²⁶ Το αντιδραστικό πνεύμα του Ζαλοκώστα κατά των Οθωμανών οφείλεται σύμφωνα με τον Λάμπρου, σε προσωπικά βιώματα του, μετά την σκληρή αντιμετώπιση που δέχθηκε ο πατέρας του από τον Αλή πασά, στην επιστροφή του από επαγγελματικό ταξίδι που είχε στην Ιταλία.²²⁷

Ο Ζαλοκώστας ως ποιητής επηρεάστηκε από την Αθηναϊκή σχολή, εμπνεόμενος από το ρεύμα του ρομαντισμού, ενώ έγραφε άλλοτε στην καθαρεύουσα και άλλοτε στη δημοτική γλώσσα.²²⁸ Στη δημοτική γλώσσα απέδιδε τα ολιγόστιχα ποιήματα, καθώς γινόταν πιο κατανοητά στο λαό, ενώ στην καθαρεύουσα τα μεγαλύτερα ποιήματα.²²⁹

Χαρακτηριστικό είναι πως στα ποιήματα του Ζαλοκώστα δεν γίνεται αναφορά στον τόπο καταγωγής του. Η θεματολογία των ποιημάτων του βασιζόταν σε προσωπικές και οικογενειακές συμφορές, καθώς και στα γεγονότα της Ελληνικής επανάστασης, όπου συμμετείχε και ο ίδιος.²³⁰ Στο μοναδικό ποίημα που αναφέρεται ο Ζαλοκώστας εμμέσως στους κατοίκους του Συρράκου είναι το *Αι Σκιαί του Φαλήρου*, το οποίο αφορά το ψήφισμα για τους αυτόχθονες, τις ελεύθερες δηλαδή περιοχές και τους ετερόχρονες, τους ξένους δηλαδή στο ελληνικό έθνος.²³¹ Στο ποίημα αυτό ο

²²¹ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Β: 284.

²²² Στο ίδιο.

²²³ «Γεώργιος Ζαλοκώστας», Βικιπαίδεια- Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια, https://el.wikipedia.org/wiki/Γεώργιος_Ζαλοκώστας (Ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2022).

²²⁴ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Β: 286.

²²⁵ «Γεώργιος Ζαλοκώστας», https://el.wikipedia.org/wiki/Γεώργιος_Ζαλοκώστας (Ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2022).

²²⁶ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Β: 286-287.

²²⁷ Στο ίδιο, Β: 284.

²²⁸ «Γεώργιος Ζαλοκώστας», https://el.wikipedia.org/wiki/Γεώργιος_Ζαλοκώστας (Ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2022).

²²⁹ Σπυριδίων Λάμπρος, *Γεώργιος Ζαλοκώστας* (Αθήνα: Εκδόσεις Οικονόμου και Μηλιάδου, 1868), 105-106.

²³⁰ «Γεώργιος Ζαλοκώστας», https://el.wikipedia.org/wiki/Γεώργιος_Ζαλοκώστας (Ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2022).

²³¹ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Β: 292.

Ζαλοκώστας εξέφρασε την θλίψη, τον πόνο και την αγανάκτηση του ως Έλληνας πολίτης,²³² ενώ γνώριζε πως με το ψήφισμα αυτό θα ταλαιπωρούταν και οι συμπατριώτες του.²³³

β) Κρυστάλλης Κώστας

Ο Κώστας Κρυστάλλης, ποιητής, διηγηματογράφος και ιστορικός συγγραφέας, γεννήθηκε στο Συρράκο.²³⁴ Θεωρήθηκε εχθρός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για αυτό και εγκατέλειψε τα Ιωάννινα και διέφυγε στην πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, στην Αθήνα.²³⁵ Έγραψε πληθώρα έργα στην ηπειρωτική δημοτική γλώσσα, με ύφος ποιμενικό.²³⁶

Πολλά ποιήματα του Κρυστάλλη αναφέρονται στον τόπο καταγωγής του, στο Συρράκο.²³⁷ Επαινήθηκε ο ποιητής για το έργο του από πολλούς μεταγενέστερους ιστορικούς, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο Σπυρίδωνας Λάμπρος,²³⁸ ενώ κατακρίθηκε από άλλους περισσότερο συντηρητικούς.²³⁹ Ο Λάμπρος θα χαρακτήριζε τον Κρυστάλλη ως τον αντιπρόσωπο της ποιητικής σχολής της αντιδράσεως κατά των παλαιότερων ποιητών και στιχουργών,²⁴⁰ υποστηρίζοντας ότι εμπνέεται από την αλήθεια του λόγου του και τα γνήσια συναισθήματα, ενώ ο στίχος του αντικατοπτρίζει τον ζωντανό βίο του έθνους, συναισθάνεται την εθνική ψυχή και συμμερίζεται τα ιδεώδη.²⁴¹ Στο έργο *Πεζογραφήματα* εμπνεύστηκε ο Κρυστάλλης από την λησμονημένη του ζωή στο Συρράκο, έχοντας διαφύγει στην απελευθερωμένη Αθήνα για να διασωθεί από τα χέρια των Οθωμανών.²⁴²

²³² Στο ίδιο.

²³³ Στο ίδιο, Β: 303.

²³⁴ Κώστας Κρυστάλλης, *Έργα: ποιήματα- πεζά* (Αθήνα: Ιωάννης Δ. Κολλάρος- Εστία, 1912), 09-10.

²³⁵ Κώστας Κρυστάλλης, *Κλέφτικες ιστορίες και λαογραφικά- Κώστας Κρυστάλλης* (Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2009), 06-07.

²³⁶ Στο ίδιο.

²³⁷ Κώστας Κρυστάλλης, *Οι Βλάχοι της Πίνδου* (Αθήνα: Δαμιανός, 1980), 65.

²³⁸ Κρυστάλλης, *Τα Άπαντα*, 10.

²³⁹ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Β: 347.

²⁴⁰ Κρυστάλλης, *Τα Άπαντα*, 48.

²⁴¹ Στο ίδιο, 10-11.

²⁴² Κώστας Κρυστάλλης, *Πεζογραφήματα* (Αθήνα: Εστία, 1894), θ'.

Ο ποιητής θεωρείται τραγουδιστής του χωριού και της στάνης, υμνώντας στο ομώνυμο έργο του, τα βουνά της Ηπείρου και την υπαίθρια ζωή.²⁴³ Το έργο του αυτό το αφιέρωσε στην πατρίδα του, στο Συρράκο²⁴⁴ και στο οποίο συμπεριλαμβάνονται τραγούδια του χωριού και της στάνη, θέλοντας να παρουσιάσει τις ποιμενικές του αναμνήσεις, να γνωστοποιήσει τις ομορφιές της αγροτικής ζωής, να ξυπνήσει την φλόγα και την αγάπη για την πατρίδα του και να υμνήσει την ελευθερία.²⁴⁵ Τα συναισθήματα θλίψης που του προκαλεί η αναγκαστική εγκατάλειψη του Συρράκου, κατόπιν των οθωμανικών επιδρομών, τον οδήγησε στην συγγραφή τραγουδιού *Ο Σταυραετός*. Με το συγκεκριμένο τραγούδι εξέφρασε την νοσταλγική του διάθεση,²⁴⁶ ενώ οι στίχοι του χαρακτηρίζονται από αλήθεια και πάθος, προκαλώντας συγκίνηση όταν απευθύνεται στην ιδιαίτερη πατρίδα του το Συρράκο.²⁴⁷

Στο έργο *Οι Βλάχοι της Πίνδου* του Κρυστάλλη, περιγράφονται Βλάχικοι ή Κουτσοβλάχικοι πληθυσμοί που εντοπίστηκαν στην οροσειρά της Πίνδου, της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και της Ηπείρου.²⁴⁸ Υποστήριξε πως οι Βλάχικοι αυτοί πληθυσμοί προέρχονται από «σλάβικα και ρουμάνικα φύλα», ενώ μετοίκησαν από τα παραδουνάβια όρη στην οροσειρά της Πίνδου.²⁴⁹ Τις απόψεις του Κρυστάλλη υποστήριξαν και οι πρότεροι χρονικά ιστοριογράφοι Παπαρρηγόπουλος,²⁵⁰ Σταγειρίτης,²⁵¹ Αραβαντινός²⁵² και Λαμπρίδης.²⁵³ Ο Κώστας Κρυστάλλης ως βλάχος Συρρακιώτης, εξέτασε και μελέτησε την ιστορία των Βλάχων, όπως ανάλογα και την ιστορία της βλάχικης κοινότητας του Συρράκου, τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, τα άσματα και τη βλάχικη γλώσσα, γνωρίζοντας καλύτερα από τον οποιονδήποτε άλλο μελετητή τον τόπο αυτό.²⁵⁴ Το Συρράκο λόγω της γεωγραφικής του θέσης και της

²⁴³ «Ποιος ήταν ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης», Olympia.gr, <https://www.olympia.gr/905546/ellada/poios-itan-o-tragoudistis-tou-choriou/> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/09/2022).

²⁴⁴ Κώστας Κρυστάλλης, *Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης* (Αθήνα: Εστία, 1893), δ'.

²⁴⁵ Ζιώγας κ.ά., «*Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως*», Β: 319-320.

²⁴⁶ Στο ίδιο, Β: 320.

²⁴⁷ Στο ίδιο, Β: 321.

²⁴⁸ Κώστας Κρυστάλλης, «Οι Βλάχοι της Πίνδου- Κώστας Κρυστάλλης», Internet.archive.gr, 05, <https://archive.org/details/OIVLAHOITISPINDOU/mode/2up> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/09/2022).

²⁴⁹ Στο ίδιο.

²⁵⁰ Παπαρρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους- από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, 276.

²⁵¹ Σταγειρίτης, «*Ηπειρωτικά: Ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου παλαιά τε και νέα, και βίος του Πύρρου*», 369

²⁵² Αραβαντινός, *Χρονογραφία της Ηπείρου (τόμος Α')*: *Των τε όμορων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, 195.

²⁵³ Λαμπρίδης, *Ζαγοριακά- οίς προσετέθησαν και τινά περί Ηπείρου*, 110-111.

²⁵⁴ Κρυστάλλης, «Οι Βλάχοι της Πίνδου- Κώστας Κρυστάλλης», 05-06,

απαράμιλλης ομορφιάς του, ενέπνευσε τον Κρυστάλλη να γράψει ποιήματα και άσματα, ερωτικά και μη.²⁵⁵

Οι Βλάχοι του Συρράκου ονομάστηκαν και Σαρακατσάνοι, μια άποψη την οποία υποστήριξε και ο Λαμπρίδης.²⁵⁶ Μικρές αποικίες του Συρράκου είναι η Προσβάλα (σημερινό Βαθύπεδο) και το Παλιοχώρι- λίγο μεγαλύτερο πληθυσμιακά από την Προσβάλα-, όπου οι κάτοικοι και των δύο οικισμών μιλούσαν την βλάχικη και την ελληνική γλώσσα, ενώ δραστηριοποιούνταν με την γεωργία και την κτηνοτροφία.²⁵⁷ Ο ναός του Αγίου Γεωργίου ήταν ο προστάτης των Συρρακιωτών ποιμένων και των κτηνοτρόφων²⁵⁸ και αποτελούσε το προσευχητήριο για τους ταξιδιώτες.²⁵⁹ Η περιοχή ευρύτερα του Αγίου Γεωργίου, την οποία αποκαλούσαν οι Συρρακιώτες, Νυβέστες, είναι το οροπέδιο μεταξύ του Συρράκου και του ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου και αποτελούσε το σημείο αναχώρησης και άφιξης των Συρρακιωτών.²⁶⁰ Η περιοχή Νυβέστες ήταν γνωστή και με το όνομα Μπουλιάννα, υποστηρίζοντας ο Κρυστάλλης πως ο όρος είναι αλβανικής προέλευσης.²⁶¹ Πιθανολογείται ότι οι πρώτοι κάτοικοι του Συρράκου ήρθαν από το Παλιοχώρι, κατοικώντας αρχικά στην Μπουλιάννα, -συνοικία η οποία μαρτυρείται από ερείπια των οικημάτων- και μετά εγκαταστάθηκαν στο σημερινό χώρο του συρρακιώτικης κοινότητας.²⁶²

Σύμφωνα με τον Κρυστάλλη, στα χρόνια κυριαρχίας του Αλή Πασά, το Συρράκο ονομαζόταν Σεράκο.²⁶³ Υποστήριξε ακόμη ως πιθανές ονομασίες το Σαράκο, Σύρου, Συρράκο και Σεράκον, όπως υποστήριζαν αντίστοιχα οι πρότεροι ιστοριογράφοι Σταγειρίτης, Rouqueville, Αραβαντινός και Λαμπρίδης.²⁶⁴ Στην βλάχικη διάλεκτο ονομαζόταν το Συρράκο, ως «Σερρακιέτου», όρος που προέκυψε από τα συρρακιώτικα καλύβια.²⁶⁵

Σημαντική ήταν η συμμετοχή του Συρρακιώτη πολιτικού Κωλέττη στην επανάσταση του 1821 κατά των Οθωμανών, με σκοπό να απελευθερωθεί η πατρίδα του.²⁶⁶ Οι

²⁵⁵ Στο ίδιο, 65.

²⁵⁶ Λαμπρίδης, *Ηπειρωτικά μελετήματα 1887-1890*, 52.

²⁵⁷ Κρυστάλλης, «Οι Βλάχοι της Πίνδου- Κώστας Κρυστάλλης», 101-108.

²⁵⁸ Κρυστάλλης, *Τα Άπαντα*, 303.

²⁵⁹ Κρυστάλλης, «Οι Βλάχοι της Πίνδου- Κώστας Κρυστάλλης», 112-113.

²⁶⁰ Στο ίδιο, 113-114.

²⁶¹ Στο ίδιο, 114.

²⁶² Στο ίδιο, 118.

²⁶³ Κρυστάλλης, «Οι Βλάχοι της Πίνδου- Κώστας Κρυστάλλης», 115-116.

²⁶⁴ Στο ίδιο.

²⁶⁵ Στο ίδιο.

²⁶⁶ Στο ίδιο, 151-162.

Συρρακιώτες που διέπρεψαν στο εξωτερικό και ευεργέτησαν τον τόπο τους ήταν ο Κωλέττης και ο Ζαλοκώστας.²⁶⁷ Χαρακτηριστικό είναι πως ο Κωλέττης χρηματοδότησε την ανέγερση σχολείου στο Συρράκο για να διατηρηθεί ο χριστιανισμός και ο εθνισμός, ενώ όρισε οι διδάσκαλοι του σχολείου να είναι ιερείς που θα διδάσκουν την ελληνική παιδεία.²⁶⁸

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πως οι εθνικοί ιστοριογράφοι του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα αντιλαμβάνονται το Συρράκο ως χώρο, μέσα από την μελέτη της γεωγραφικής θέσης του τόπου και της καταγωγής του συρρακιώτικου πληθυσμού. Η βλάχικη καταγωγή έγινε ευδιάκριτη λόγω του νομαδικού τρόπου ζωής, που φαίνεται να επηρέασε και τα πληθυσμιακά στοιχεία του τόπου. Η έρευνα των ιστοριογράφων τόνισε ακόμη την εθνική συνείδηση και την εθνική ταυτότητα των Συρρακιωτών, η οποία διαμορφώθηκε από τα γεγονότα εξέγερσης του συρρακιώτικου πληθυσμού κατά των Οθωμανών προκειμένου να απελευθερωθούν. Χαρακτηριστικό είναι πως ανάμεσα στους αγωνιστές Συρρακιώτες για την εθνική τους απελευθέρωση ήταν και μεγάλοι ευεργέτες του τόπου. Η ένταξη του Συρράκου στην εθνική συνέχεια της ελληνικής ιστοριογραφίας πραγματοποιήθηκε και με τη χρήση τραγουδιών και ποιημάτων, τα οποία ήταν τοπικού χαρακτήρα. Τα ποιήματα αναδείκνυαν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, τονίζοντας την εθνική συνείδηση και την καταγωγή των βλαχόφωνων Συρρακιωτών.

2.2. Αναφορές ιστορικών της περιόδου του Μεσοπολέμου μέχρι τη δεκαετία του 1980 για το Συρράκο

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υπήρξε μια μικρή διανοητική επανάσταση στο πεδίο της ιστοριογραφίας,²⁶⁹ με την επιστήμη της ιστορίας να έρχεται σε σύγκρουση με την ιστοριογραφία του 19^{ου} αιώνα, η οποία επικεντρωνόταν στην πολιτική ιστορία και στη δράση των elites και των κυρίαρχων τάξεων.²⁷⁰ Η ιστορική επιστήμη επικεντρώνεται

²⁶⁷ Κρυστάλλης, «Οι Βλάχοι της Πίνδου- Κώστας Κρυστάλλης», 140-141.

²⁶⁸ Στο ίδιο.

²⁶⁹ Ρίκα Μπενβενίστε, «Μια ‘μικρή διανοητική επανάσταση’ στο πεδίο της ιστοριογραφίας», 01, <http://archive.eclass.uth.gr/eclass/modules/units/?course=SEAD259&id=2947> (Ημερομηνία πρόσβασης, 23/05/2021).

²⁷⁰ Κόκκινος, *Από την ιστορία στις ιστορίες: προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*, 226.

πλέον στον αφηγηματικό της χαρακτήρα, στην ολιστική θεώρηση των κοινωνικών μετασχηματισμών και στη μέριμνα για την ανάδειξη των βιωμάτων και τον τρόπο σκέψης των μαζών,²⁷¹ εξετάζοντας τη δράση των ανθρώπων, των πληθυσμιακών ομάδων και των λαών.²⁷² Χαρακτηριστική είναι η διεπιστημονική προσέγγιση της ιστορίας, μέσα από τη συνεργασία της και με άλλες κοινωνικές επιστήμες, όπως αυτήν της γεωγραφίας, της κοινωνιολογίας, της οικονομίας και της ψυχολογίας.²⁷³ Απόρροια της «διανοητικής αυτής επανάστασης» στην ιστορική επιστήμη²⁷⁴ ήταν να υπάρξει στα χρόνια του 1920 μέχρι την δεκαετία του 1970, μια μικρή κωλυσιεργία στην προσέγγιση της ιστοριογραφίας.

Στην περίπτωση μελέτης μας, το Συρράκο, οι πηγές που υπάρχουν διαθέσιμες την περίοδο μεταξύ των ετών 1920 και 1970 είναι αρκετά περιορισμένες. Οι ιστορικές αναφορές του Συρράκου, όπως θα παρουσιαστούν στην παρούσα εργασία, διατίθεται σε άρθρα που έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό της Ηπειρωτικής Εστίας. Το παρόν περιοδικό είναι ένα από τα πλέον μακροβιότερα της πόλης των Ιωαννίνων και εκδίδεται κάθε μήνα στα Ιωάννινα, μεταξύ των χρόνων 1956-1994. Το περιοδικό έπαψε να εκδίδεται το 1994 λόγω των δυσβάσταχτων οικονομικών οφειλών. Αξίζει να αναφερθεί πως τιμήθηκε με βραβείο από την Ακαδημία Αθηνών το 1954, διακρίθηκε το 1986 από την Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία και το 1988 από τη Στέγη Καλών Τεχνών και Γραμμάτων, ως ένα από τα καλύτερα περιοδικά Λόγου και Τέχνης που εκδιδόταν στην επαρχία.²⁷⁵ Οι αρθρογράφοι του περιοδικού ήταν κυρίως Ηπειρώτες στην καταγωγή και η μελέτη τους αφορούσε κυρίως ηπειρωτικά ιστορικά ζητήματα, μεταξύ των οποίων έγινε αναφορά και στο Συρράκο.

α) Παπακώστας Νίκος

Ο Νίκος Παπακώστας ασχολήθηκε με την ιστορία της Ηπείρου, μελετώντας τους ευεργέτες των Ιωαννίνων και τους Βλάχους της ορεινής Πίνδου, ενώ αρθρογραφούσε και στο περιοδικό Ηπειρωτική Εστία και σε άλλες εφημερίδες των Ιωαννίνων.

²⁷¹ Στο ίδιο.

²⁷² Βόγλη, «Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του;», 178.

²⁷³ Μπενβενίστε, «Μια ‘μικρή διανοητική επανάσταση’ στο πεδίο της ιστοριογραφίας», 07, <http://archive.eclass.uth.gr/eclass/modules/units/?course=SEAD259&id=2947>

²⁷⁴ Στο ίδιο, 01.

²⁷⁵ «Ηπειρωτική Εστία: Μηνιαία Επιθεώρησης Εν Ιωαννίνους», Ιδρυματικό Αποθετήριο Ολυμπιάς, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/26929> (Ημερομηνία πρόσβασης 03/11/2022).

Στο περιοδικό *Ηπειρωτική Εστία* δημοσιεύθηκε άρθρο του Παπακώστα Νίκου με θέμα την απελευθέρωση του Συρράκου,²⁷⁶ προβάλλοντας τα γεγονότα της κατάληψης του Συρράκου και τη ζωή των υποδουλωμένων στα ορεινά του Συρράκου, όπου διέφευγαν προκειμένου να διασωθούν από τις οθωμανικές και τις αλβανικές επιδρομές.²⁷⁷ Περιέγραψε την δράση του συρρακιώτικου πληθυσμού, μετά την εισβολή των Κρητών πολεμιστών τα ξημερώματα της 24^{ης} Νοεμβρίου 1912 στο Συρράκο, οι οποίοι κατέφθασαν στον τόπο ως ενίσχυση, για να επιτεθούν και να εξουδετερώσουν τους Οθωμανούς κατακτητές, όπως και τελικά συνέβη, με τους ηττημένους Οθωμανούς να παραδίδονται χωρίς αντίσταση.²⁷⁸ Σύμφωνα με τον Παπακώστα, η απελευθέρωση του Συρράκου στις 24 Νοεμβρίου 1912 αποτελεί φόρος τιμής στους μεγάλους ευεργέτες του τόπου, τον Κωλέττη, τον Ζαλοκώστα, τον Κρυστάλλη και τον μεγαλέμπορο Μπαλτατζή.²⁷⁹ Η ανεξαρτησία του Συρράκου οφείλεται στην αγάπη και το πάθος των Συρρακιωτών για την πατρίδα τους.²⁸⁰

β) Βλάχος Κώστας

Ο Κώστας Βλάχος υπήρξε για έντεκα χρόνια πρόεδρος της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, με το έργο του να επικεντρώνεται στην αξιοποίηση χώρων της Εταιρείας, στην παραχώρηση ευεργετημάτων, πραγματοποίησε ακόμη επιστημονικά συνέδρια, ενώ εξέδωσε για πρώτη φορά το επιστημονικό και λογοτεχνικό τόμο «Ηπειρωτικό Ημερολόγιο».²⁸¹ Ασχολήθηκε με τα ηπειρωτικά ιστορικά ζητήματα και δη με το ζήτημα των Βλάχων, ενώ αρθρογραφούσε στα Ηπειρωτικά Χρονικά και στο περιοδικό *Ηπειρωτική Εστία*.

Στο περιοδικό *Ηπειρωτική Εστία* δημοσιεύθηκαν το 1971 άρθρα, ως αφιέρωμα στα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης μεταξύ των ετών 1821-1971. Ανάμεσα σε αυτά τα άρθρα έγινε μνεία στην επανάσταση του Συρράκου και των Καλαρρυτών, το

²⁷⁶ Παπακώστας, «Η Απελευθέρωση του Συρράκου (23-24^η Νοεμβρίου 1912)», 887-889, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27475> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

²⁷⁷ Στο ίδιο, 887-888.

²⁷⁸ Στο ίδιο, 888.

²⁷⁹ Στο ίδιο, 889.

²⁸⁰ Στο ίδιο.

²⁸¹ Κωσταντίνος Αγόρης, «Ο Κωνσταντίνος Βλάχος αποχώρησε από το τιμόνι της Ε.Η.Μ.Ι!», *Πρωινός Λόγος*, 22 Μαρτίου 2019.

καλοκαίρι του 1821 κατά των Οθωμανών.²⁸² Ο Βλάχος παρουσίασε τις αντικρουόμενες απόψεις των ιστορικών για την ημερομηνία έκρηξης της επανάστασης. Οι περισσότεροι ιστορικοί υποστηρίζουν πως η πιθανότερη ημέρα έναρξης ήταν η 30^η Ιουνίου 1821, την ημέρα που εορτάζονται οι Άγιοι Απόστολοι, ημερομηνία δηλαδή που συνδέεται με τον εορτασμό της βλάχικης κωμόπολης του Συρράκου.²⁸³ Στο άρθρο αυτό έγινε περιγραφή των συμμαχιών, της προεπαναστατικής δράσης και της εξέγερσης των Συρρακιωτών και των ελληνικών στρατευμάτων, ενώ προβλήθηκαν ως πιθανότερα πρόσωπα υποκίνησης της επανάστασης, ο Συρρακιώτης Κωλέττης και ο Καλαρρυτινός Τουρτούρης.²⁸⁴

Ο Βλάχος παρουσίασε όχι μόνο τις αντίθετες ιστορικές απόψεις για την ημερομηνία έκρηξης της επανάστασης, αλλά και τις διαφορετικές ιστορικές θέσεις για την ημέρα καταστροφής του Συρράκου.²⁸⁵ Πολλοί ιστοριογράφοι, μεταξύ των οποίων και ο Αραβαντινός θεώρησαν ως πιθανότερη ημερομηνία την 25^η Ιουνίου, ενώ άλλοι-ανάμεσα τους και ο Ψαλίδας- την 9^η Ιουλίου.²⁸⁶ Επικρατέστερη ημερομηνία αποτελεί σύμφωνα με τα αρχεία των ναών του Αγίου Γεωργίου Λιγγιάδων και της Μονής της Κάτω Παναγιάς του Μετσόβου, η 10^η Ιουλίου του 1821.²⁸⁷ Η αποτυχημένη επανάσταση των βλαχόφωνων κωμοπόλεων του Συρράκου και των Καλαρρυτιών κατά των Οθωμανών οφείλεται πιθανότατα στο ότι οι πληθυσμοί τους ήταν απειροπόλεμοι.²⁸⁸

γ) Παπαζήσης Δημήτρης

Ο Δημήτρης Παπαζήσης, ιστορικός και συγγραφέας στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, ασχολήθηκε με τη μελέτη των Βλάχων, γράφοντας βιβλίο με θέμα τους Βλάχους ή τους Κουτσόβλαχους, ενώ αρθρογραφούσε την δεκαετία του 1970 στο περιοδικό *Ηπειρωτική Εστία*.

²⁸² Κώστας Βλάχος, «Η επανάσταση Συρράκου-Καλαρρυτιών στα 1821», *Ηπειρωτική Εστία* 20 (1971): 660, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30296> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

²⁸³ Στο ίδιο.

²⁸⁴ Στο ίδιο, 661-662.

²⁸⁵ Στο ίδιο, 665.

²⁸⁶ Στο ίδιο, 665-666.

²⁸⁷ Στο ίδιο.

²⁸⁸ Στο ίδιο, 666-667.

Ο Παπαζήσης με άρθρο του στην *Ηπειρωτική Εστία* αναφέρθηκε στην καταγωγή των Βλάχων-Κουτσόβλαχων και τη θέση που κατείχαν στο ελληνικό έθνος.²⁸⁹ Παρουσίασε τις διαφορετικές θεωρίες εθνολόγων, περί ελληνικής, ρωμαϊκής, δακορουμάνικης ή ρουμάνικης καταγωγής.²⁹⁰ Σε άλλα άρθρα του ίδιου περιοδικού αναφέρθηκε στην βλάχικη-Κουτσοβλάχικη γλώσσα, στην εθνικότητα και στους άνδρες που διέπρεψαν ως αγωνιστές για την απελευθέρωση της πατρίδας τους.²⁹¹ Η γλώσσα δεν καθορίζει έναν λαό, καθώς ο λαός διακρίνεται από την εθνική του συνείδηση, τα ήθη και τα έθιμα του, όπως συνέβη και με τους Βλάχους, οι οποίοι παρότι βρισκόταν για αιώνες υπό ρωμαϊκή κυριαρχία, κατόρθωσαν να διασώσουν την ελληνικότητα της γλώσσας τους και την ελληνική τους συνείδηση.²⁹² Χαρακτηριστικό είναι πως τον 19^ο αιώνα, οι πιο πυκνοί βλάχικοι οικισμοί στην Βαλκανική χερσόνησο ήταν αυτοί του Συρράκου και του Μετσόβου, οι οποίες παρά την καταστροφή τους, ήταν οι μοναδικές πόλεις που κατάφεραν να διασωθούν και να μιλούν την βλάχικη γλώσσα.²⁹³ Η εθνικότητα απαρτίζεται όχι μόνο από την γλώσσα, αλλά και από την θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα, την κοινή εθνική συνείδηση, ενώ υποστηρίζεται πως οι Βλάχοι είναι ένα γνήσιο ελληνικό έθνος²⁹⁴ και αυτό αποδεικνύεται από την θρησκεία, τις βλάχικες κοινότητες και την εθνική τους συνείδηση. Οι Βλάχοι, όπως και ο ελληνισμός, ασπάζονται το Χριστιανισμό, ενώ τιμούν την Αγία Παρασκευή ως εθνική Αγία.²⁹⁵ Παρατηρείται σε όλους τους βλάχικους οικισμούς, όπως και στην περίπτωση του Συρράκου, να έχει αναγερθεί ο ναός της Αγίας Παρασκευής. Ακόμη και οι Βλάχοι που έχουν μετοικήσει στο εξωτερικό αναγείρουν εκκλησίες. Ανάλογα οι Συρρακιώτες που έχουν εγκατασταθεί στο Βαρλέτι της Ιταλίας επισκεύασαν το 1789 την εκκλησία της Παναγίας, όπως αναφέρεται μέσω των ιστοριογράφων Λαμπρίδη και Κρυστάλλη.²⁹⁶

²⁸⁹ Παπαζήσης, «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)», *Ηπειρωτική Εστία* 23, τχ. 271-272 (Νοέμβριος- Δεκέμβριος 1974): 606.

²⁹⁰ Στο ίδιο.

²⁹¹ Παπαζήσης, «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)», *Ηπειρωτική Εστία* 24, τχ. 273-274 (Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1975): 03-18.

²⁹² Στο ίδιο, 04.

²⁹³ Στο ίδιο, 10.

²⁹⁴ Δημήτρης Παπαζήσης, «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)», *Ηπειρωτική Εστία* 24, τχ. 275-276 (Μάρτιος-Απρίλιος 1975): 150, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27636> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

²⁹⁵ Στο ίδιο, 150-153.

²⁹⁶ Στο ίδιο, 153.

Σε άλλο άρθρο του έγινε αναφορά στους Βλάχους της Ηπείρου που διέπρεψαν ως αγωνιστές της απελευθέρωσης της πατρίδας τους.²⁹⁷ Μεταξύ αυτών έγινε αναφορά στους μεγάλους άνδρες του Συρράκου, όπως στον Γεώργιο Ζαλοκώστα,²⁹⁸ στον Κώστα Κρυστάλλη,²⁹⁹ στον Ιωάννη Κωλέττη³⁰⁰ και στον Σπυρίδωνα Μπαλτατζή. Ο τελευταίος ευεργέτησε την πατρίδα του, με την ίδρυση υφαντουργείου στο Συρράκο.³⁰¹

Σε άλλα άρθρα του Παπαζήση δόθηκαν βιογραφικά στοιχεία Ελλήνων λογίων της οθωμανικής περιόδου, από την περιοχή της μεταγενέστερης Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας. Οι Θεσσαλοί που γεννήθηκαν στο Συρράκο στα χρόνια πριν την απελευθέρωση του, ήταν ο Βάφας Χρίστος, μεγάλος διδάσκαλος της εποχής, ο οποίος ίδρυσε και το πρώτο Λύκειο στην Αθήνα και ο υιός του Βάφας Γεώργιος.³⁰² Αναφορά έκανε ακόμη στους Συρρακιώτες Βουσάκη Κωνσταντίνο και Βουσάκη Αριστείδη, οι οποίοι ήταν ανίψια του ευεργέτη Ιωάννη Κωλέττη,³⁰³ καθώς και στον υιό του ποιητή Γεώργιου Ζαλοκώστα, τον Ευγένιο Ζαλοκώστα, ο οποίος υπήρξε επίσης λόγιος που έγραφε ποιήματα.³⁰⁴

δ) Τζιόβας Παναγιώτης

Ο Παναγιώτης Τζιόβας, συγγραφέας-ιστοριοδίφης της περιφέρειας Ηπείρου, με καταγωγή από τους Μελιγγοιούς Ιωαννίνων.³⁰⁵ Πρωτοεμφανίστηκε στα γράμματα το 1979 και εξέδιδε για πολλές δεκαετίες άρθρα στο περιοδικό Ηπειρωτική Εστία, στα Ηπειρώτικα Χρονικά και σε ποικίλες ακόμη εφημερίδες και περιοδικά των

²⁹⁷ Δημήτρης Παπαζήσης, «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)», *Ηπειρωτική Εστία* 24, τχ. 279-280 (Ιούλιος-Αύγουστος 1975): 433-452, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27637> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

²⁹⁸ Στο ίδιο, 443.

²⁹⁹ Στο ίδιο, 447.

³⁰⁰ Στο ίδιο, 448.

³⁰¹ Στο ίδιο, 452.

³⁰² Παπαζήσης, «Βιογραφική Συλλογή Λογίων Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας (Ηπείρου-Θεσσαλίας-Μακεδονίας)», *Ηπειρωτική Εστία* 25, τχ. 289-290 (Μάιος-Ιούνιος 1976): 351.

³⁰³ Στο ίδιο, 354-355.

³⁰⁴ Δημήτρης Παπαζήσης, «Βιογραφική Συλλογή Λογίων Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας (Ηπείρου-Θεσσαλίας-Μακεδονίας)», *Ηπειρωτική Εστία* 25, τχ. 295-296 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1976): 898, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30210> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

³⁰⁵ Χαράλαμπος Γαλιάνδρας-Αρτινός, «Π. Τζιόβας: Ο ιστοριοδίφης που έβγαλε χωριά από την αφάνεια». *Ηπειρωτική Ανασκόπηση*, 27 Μαρτίου 2012.

Ιωαννίνων,³⁰⁶ μεταξύ των οποίων εξέδωσε και για το Συρράκο. Προχώρησε στην μελέτη του τόπου κατόπιν της συνεργασίας του με την κοινότητα του Συρράκου.³⁰⁷

Με άρθρο του στην Ηπειρωτική Εστία αναφέρθηκε στην Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων και στις αποφάσεις που λάμβανε σε αιτήματα Ηπειρωτών, με εγκρίσεις ή απορρίψεις των αιτήσεων.³⁰⁸ Ένα από τα αιτήματα προς την Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων, το οποίο και εγκρίθηκε, ήταν από τον έφορο της κοινότητας του Συρράκου Ιωάννη Κουκούλη, ο οποίος επιθυμούσε να λάβει από την Ιερά Μητρόπολη το επίσημο πιστοποιητικό «εφοροταμία» της κοινότητας.³⁰⁹ Με το πιστοποιητικό αυτό διεκδικούσε το δικαίωμα ενοικίασης βοσκοτόπων της κοινότητας του Συρράκου και την λήψη εισοδημάτων τους.³¹⁰ Ένα άλλο αίτημα ήταν της Μαρίας Μπίτζιου από το Συρράκο στις 16 Νοεμβρίου 1911, δηλώνοντας ότι λάμβανε οικονομική ενίσχυση από την Μονή Χαλασμάτων, η οποία υπαγόταν στο Παλαιοχώρι Συρράκου. Το αίτημα εγκρίθηκε, προσκαλώντας τους διαχειριστές της Μονής, οι οποίοι ήταν επίτροποι των οικονομικών του μοναστηριού, να παραστούν στην ειδική συνεδρίαση που θα πραγματοποιηθεί, προσκομίζοντας όλα τα απαραίτητα δικαιολογητικά και τους λογαριασμούς των οικονομικών.³¹¹

Ανακεφαλαιώνοντας, οι ιστορικές αναφορές που έγιναν για το Συρράκο, στα χρόνια του Μεσοπολέμου μέχρι την δεκαετία του 1980, αφορούν τα γεγονότα της επανάστασης του 1821, τα οποία αποδεικνύουν την εθνική συνείδηση και την ταυτότητα των Συρρακιωτών. Η μελέτη των ιστορικών επικεντρώθηκε ακόμη στους ευεργέτες και ποιητές με καταγωγή από το Συρράκο, στην καταγωγή του βλάχικου αυτού πληθυσμού, στην γλώσσα τους και στην θρησκεία. Τα στοιχεία αυτά μαρτυρούν στο σύνολο τους την ταυτότητα του Συρράκου και την εθνική του συνέχεια στην ελληνική ιστοριογραφία. Όπως συνέβαινε στο ευρύτερο περιβάλλον μέχρι την

³⁰⁶ «Πάνος Τζιόβας, www.frondistirio.gr/tziovas.htm (Ημερομηνία πρόσβασης 16/11/2022).

³⁰⁷ Γαλιάνδρας-Αρτινός, «Π. Τζιόβας: Ο ιστοριοδίφης που έβγαλε χωριά από την αφάνεια». *Ηπειρωτική Ανασκόπηση*.

³⁰⁸ Παναγιώτης Τζιόβας, «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων (Ανέκδοτες Αποφάσεις)», *Ηπειρωτική Εστία* 29, τχ. 342-343 (Οκτώβριος- Νοέμβριος 1980): 817, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30167> (Ημερομηνία πρόσβασης 16/11/2022).

³⁰⁹ Παναγιώτης Τζιόβας, «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων (Ανέκδοτες Αποφάσεις)», *Ηπειρωτική Εστία* 29, τχ. 336-337 (Απρίλιος- Μάιος 1980): 235, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30164> (Ημερομηνία πρόσβασης 16/11/2022).

³¹⁰ Στο ίδιο.

³¹¹ Τζιόβας, «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων (Ανέκδοτες Αποφάσεις)», *Ηπειρωτική Εστία* 29, τχ. 342-343 (Οκτώβριος- Νοέμβριος 1980): 817.

δεκαετία του 1980, έτσι και στο Συρράκο, γινόταν μνεία στο έργο και στον αγώνα των Συρρακιωτών ανδρών, χωρίς να γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη θέση της Συρρακιώτισσας γυναίκας.

2.3. Απόψεις ιστορικών και κοινωνικών επιστημόνων από τη περίοδο της Μεταπολίτευσης για το Συρράκο

Χαρακτηριστικό είναι πως η ιστοριογραφία στο δεύτερο μισό του 20^{ού} αιώνα και πιο συγκεκριμένα μετά το 1950 στράφηκε στη σχέση μεταξύ οικονομίας και κοινωνίας, ενώ οι ιστορικοί ενδιαφέρθηκαν για την μελέτη της οικονομικής και της κοινωνικής ιστορίας.³¹² Μέσα από τα ιστοριογραφικά ρεύματα αναδύθηκε η ιστορική δημογραφία, η οποία μελετά την δημογραφική εξέλιξη του πληθυσμού δίνοντας στοιχεία για τον άνθρωπο, την ζωή, τον θάνατο και την οικογενειακή ζωή.³¹³

Στα χρόνια της νεότερης Ελλάδας, το Συρράκο μελετήθηκε αρχικά από ερευνητές της κοινωνιολογίας, καθώς ενδιαφέρθηκαν για την οικονομία, την δημογραφία και τις κοινωνικές σχέσεις των Συρρακιωτών.³¹⁴ Ακολούθησε στη συνέχεια η τοπική ηπειρώτικη έρευνα. Τη δεκαετία του 1980 ο Ψυχογιός, ως ερευνητής κοινωνιολόγος του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, προσέγγισε για πρώτη φορά το Συρράκο με σκοπό να εξετάσει τον πληθυσμό του, τις οικονομικές και τις κοινωνικές πραγματικότητες του βλάχικου αυτού τόπου. Στην συνέχεια εντάχθηκε στην ομάδα μελέτης του Ψυχογιού και μια σειρά άλλων κοινωνιολόγων, μεταξύ των οποίων και η ερευνήτρια κοινωνιολόγος και κοινωνική ανθρωπολόγος Ρωξάνη Καυταντζόγλου, η οποία έκανε εξαιρετική έρευνα στην δημογραφία και την ιστορία της οικογένειας του Συρράκου. Το Συρράκο ερευνήθηκε στην πορεία από τον καθηγητή Λαογραφίας Ευάγγελο Αυδίκου, ο οποίος επικεντρώθηκε στην τοπικότητα λόγω της συρακιώτικης καταγωγής του. Η λαογραφική έρευνα του Αυδίκου αποτέλεσε το κίνητρο, ώστε να ερευνηθεί η ιστορία του Συρράκου, από τους νεότερους. Η νεότερη γενιά απαρτίζεται από Ηπειρώτες και μη, καθώς και από τοπικούς ερευνητές. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται να υπάρχει μια στενή συνεργασία μεταξύ των κοινωνιολόγων, των

³¹² Βόγλη, «Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του;», 188.

³¹³ Στο ίδιο, 189-190.

³¹⁴ Δημήτρης Ψυχογιός, «Τριάντα χρόνια μετά», στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, επιμ. Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης (Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014), 104.

λαογράφων, των ιστορικών και των τοπικών ερευνητών, ώστε να διερευνηθεί περαιτέρω και να μελετηθεί την ιστορία του Συρράκου. Η διεπιστημονική αυτή προσέγγιση της συρρακιώτικης ιστορίας είναι έκδηλη μέσα από την συγγραφή βιβλίων και την πραγματοποίηση επιστημονικών συνεδρίων.

α) Ψυχογιός Δημήτρης

Ο Δημήτρης Ψυχογιός, κοινωνιολόγος με καταγωγή από τα Λεχαινά Ηλείας. Η έρευνα του επικεντρώθηκε στην ιστορία και την εθνολογία της Ελλάδας, έχοντας γράψει σωρεία άρθρων, τα οποία έχουν δημοσιευτεί σε εφημερίδες και περιοδικά.³¹⁵ Αξιοσημείωτη είναι η έρευνα του Ψυχογιού, στον οικονομικό και στον κοινωνικό μετασχηματισμό των αγροτικών κοινοτήτων, καθώς και στις μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων. Η έρευνα του αφορά και την περίπτωση κτηνοτροφικού πληθυσμού του Συρράκου, εστιάζοντας στην οικονομία, στην δημογραφία και στις κοινωνικές σχέσεις του τόπου.³¹⁶

Το Συρράκο είναι η πατρίδα των μεγάλων ευεργετών, όπως του Κωλέττη, του Κρυστάλλη, του Ζαλοκώστα και του Βοντίτσου-Γούσια, -όλοι τους προέρχονται από οικογένειες ραφτάδων-.³¹⁷ Το Συρράκο αποτελεί τον τόπο που άνθισε την οθωμανική περίοδο, η κτηνοτροφία και το εμπόριο μαλλιού, ενώ παράκμασε το 1912, συνεπώς μετά την απελευθέρωση του από τον οθωμανικό ζυγό.³¹⁸ Ο Ψυχογιός μελέτησε την εξέλιξη των παραγωγικών σχέσεων των αγροτικών και των κτηνοτροφικών κοινοτήτων του Συρράκου, που χαρακτηρίζονται από διαφορετικές μορφές οικογενειακής και κοινωνικής οργάνωσης.³¹⁹ Η συρρακιώτικη κτηνοτροφία ήταν ανεπτυγμένη -η πιο πλούσια σε όλο τον ορεινό όγκο της Πίνδου-³²⁰ και βασιζόταν στον νομαδικό τρόπο ζωής. Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι διαχείμαζαν το χειμώνα στα πεδινά της Ηπείρου και κυρίως στην Πρέβεζα, στην Άρτα και στην

³¹⁵ «Δημήτρης Κ. Ψυχογιός», βιβλιονet- The Greek Books in Print, <https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=19685> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/10/2022).

³¹⁶ Δημήτρης Ψυχογιός, «Τριάντα χρόνια μετά», στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, 104.

³¹⁷ Ψυχογιός, «Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων», 21.

³¹⁸ Στο ίδιο, 19-20.

³¹⁹ Ψυχογιός, «Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων», 16-17.

³²⁰ Ψυχογιός, «Τριάντα χρόνια μετά», 103.

Αιτωλοακαρνανία.³²¹ Το Συρράκο αποτελεί μια σύνθετη βλάχικη κοινωνία με πολλές κοινωνικές τάξεις που συγκροούνται μεταξύ τους για το ποια θα κυριαρχήσει στο χώρο.³²² Στο Συρράκο είχαν αναπτυχθεί τα επαγγέλματα του κτηνοτρόφου, του βιοτέχνη, του εμπόρου, του αγωγιάτη και του τυροκόμου.³²³ Εκτός από τον νομαδισμό των κτηνοτρόφων, υπήρχε και ο νομαδισμός των γεωργών, οι κάτοικοι δηλαδή του Παλαιοχωρίου, ήταν βλάχοι γεωργοί, όπως υποστηρίζει ο Κρυστάλλης.³²⁴ Καλλιεργούσαν δηλαδή τα εδάφη που ανήκαν σε συρρακιώτικες οικογένειες ραφτάδων, ενώ συνήθιζαν κάθε χρόνο να αλλάζουν και τον τόπο καλλιέργειας για καλύτερη σοδειά.³²⁵ Νομάδες γεωργοί ήταν και οι Συρρακιώτες που καλλιεργούσαν σιτάρι σε απίστευτα μεγάλο υψόμετρο.³²⁶

Η βλάχικη κοινότητα του Συρράκου, όπως και όλοι οι Βλάχοι, θεωρούνται για τον Ψυχογιό «ημι-νομάδες», γιατί είχαν μόνιμη κατοικία και βοσκοτόπια στα βουνά και άλλαζε ο τόπος που ξεχειμώνιαζαν.³²⁷ Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι που εγκατέλειψαν την θερινή κατοικία τους στα βουνά του Συρράκου, διασκορπίστηκαν στον ελλαδικό και ευρύτερα στον βαλκανικό χώρο, ζώντας νομαδικά όλο τον χρόνο, όπως οι Σαρακατσαναίοι, χάνοντας την βλάχικη γλώσσα τους.³²⁸ Έτσι ο κοινός ημι-νομαδικός τρόπος ζωής και η ηχητική συγγένεια των όρων *Συρρακιωτών* και *Σαρακατσαναίων*, δημιούργησε σύγχυση στην φυλετική καταγωγή των δύο κοινωνιών.³²⁹

Οι κοινωνικές τάξεις του Συρράκου τον 19^ο αιώνα ήταν οι ραφτάδες και οι κτηνοτρόφοι, με την πρώτη τάξη να αποτελεί τον μόνιμο πληθυσμό του Συρράκου, που ήλεγχαν την κοινωνική, την πολιτική και την πολιτιστική ζωή του τόπου μέχρι και το 1912, που εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην πόλη.³³⁰ Από την άλλη πλευρά, η τάξη των κτηνοτρόφων ακολουθούσε από την οθωμανική ακόμη περίοδο την νομαδική ζωή, μεταβαίνοντας το μεγαλύτερο ποσοστό τους, τους χειμερινούς μήνες στην Λάμαρη, περιοχή της Πρέβεζας και συνέχισαν αυτόν τον τρόπο ζωής μέχρι και το 1974.³³¹ Για να διευκολυνθεί η οικογενειακή ζωή των κτηνοτρόφων που ανέβαιναν τους θερινούς

³²¹ Ψυχογιός, «Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων», 16-17.

³²² Στο ίδιο, 20.

³²³ Στο ίδιο.

³²⁴ Στο ίδιο, 22.

³²⁵ Ψυχογιός, «Τριάντα χρόνια μετά», 105.

³²⁶ Ζιώγας κ.ά., «Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως», Β: 18.

³²⁷ Ψυχογιός & Παπαλέτρου, «Οι μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων», 07.

³²⁸ Ζιώγας κ.ά., «Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως», Β: 24.

³²⁹ Ψυχογιός, «Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων», 23-24.

³³⁰ Στο ίδιο, 20-24.

³³¹ Στο ίδιο.

μήνες στο Συρράκο, λειτούργησε τη περίοδο 1924-1974, το θερινό σχολείο και το οικοτροφείο του Αγίου Νικολάου στον χωριό του Συρράκου.³³² Το σχολείο και το οικοτροφείο ανέλαβαν συνεπώς την μόρφωση και την ανάπτυξη των παιδιών των κτηνοτρόφων, την περίοδο που οι γονείς τους βρισκόταν στα βουνά με τα αιγοπρόβατα τους.³³³

β) Καυταντζόγλου Ρωξάνη

Η Ρωξάνη Καυταντζόγλου, ερευνήτρια κοινωνιολόγος και κοινωνική ανθρωπολόγος. Τα ενδιαφέροντα της επικεντρώνονται στο πλαίσιο της μικροιστορίας, την ιστορία της οικογένειας, την τοπική και την πολιτισμική ιστορία, την κοινωνική μνήμη και την ανθρωπολογία του χώρου. Πολλά από τα έργα της έχουν δημοσιευθεί σε περιοδικά και σε συλλογικούς τόμους. Στην έρευνα της αυτή περιλαμβάνεται και η έκδοση του βιβλίου με θέμα «*Συγγένεια και οργάνωση του οικιακού χώρου: Συρράκο, 1898-1930*»,³³⁴ το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο της ιστορίας της οικογένειας.³³⁵

Την οθωμανική περίοδο υπήρξε στο Συρράκο ένας χριστιανικός και βλαχόφωνος οικισμός, με τον πληθυσμό του να διακρίνεται σε δύο κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες, την ομάδα των κτηνοτρόφων και την ομάδα των εμπόρων.³³⁶ Το κτηνοτροφικό κέντρο του χώρου μετεξελίχθηκε τον 19^ο αιώνα σε ισχυρό βιοτεχνικό κέντρο μάλλινων ειδών,³³⁷ με πρώτη ύλη να αποτελεί το μαλλί για την επεξεργασία των υφαντών και τη μεταποίηση τους σε κάπες και φορεσιές, τις οποίες εμπορευόταν στις χώρες της βαλκανικής.³³⁸

Η Καυταντζόγλου εστιάζοντας στον χώρο του Συρράκου, μελέτησε την μετακινούμενη κτηνοτροφία μεταξύ του βουνού και του κάμπου, στο πλαίσιο της τοπικής ιστορίας.³³⁹

³³² Στο ίδιο, 24.

³³³ Στο ίδιο.

³³⁴ «Ρωξάνη Καυταντζόγλου», βιβλιονet-The Greek Books in Print, <https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=10259> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/10/2022).

³³⁵ Ρωξάνη Καυταντζόγλου, «Σκέψεις με αφορμή την επιστροφή στο Συρράκο», στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, επιμ. Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης (Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014), 110.

³³⁶ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο», 26.

³³⁷ Ψυχογιός, «Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων», 21-22.

³³⁸ Στο ίδιο, 20.

³³⁹ Καυταντζόγλου, «Σκέψεις με αφορμή την επιστροφή στο Συρράκο», 109.

Εξέτασε με άλλα λόγια, την οικονομική, την κοινωνική και την πολιτισμική κατάσταση του Συρράκου.³⁴⁰ Η Καυταντζόγλου παρακολουθώντας τις πρακτικές εξέλιξης και αναπαραγωγής της οικιακής ομάδας στο Συρράκο στα τελευταία έτη του 19^{ου} αιώνα μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αναφέρει χαρακτηριστικά: *«επιχειρώ να εντοπίσω τα πρότυπα της οικιακής οργάνωσης, τους κανόνες που διέπουν τη συγκρότηση των οικιακών δομών που καθιστούν εφικτή την παραγωγή και αναπαραγωγής τους, ότι δηλαδή ονομάζουμε 'σύστημα οικιακής οργάνωσης' σε αυτήν την κοινωνία»*.³⁴¹ Η μεθοδολογική της έρευνα στο πλαίσιο του οικιακού χώρου του Συρράκου στα χρόνια μεταξύ 1898-1930, επικεντρώθηκε στα απογραφικά δελτία πληθυσμού του Συρράκου ή αλλιώς στα δημοτολόγια των ετών 1898, 1905 και 1929,³⁴² στα προικοσύμφωνα των περιόδων 1835-1870 και 1925-1934 που αφορούν τους γάμους στο εσωτερικό της βλάχικης αυτής κοινότητας, στην καταγραφή κοπαδιών των Συρρακιωτών κτηνοτρόφων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στον εκλογικό κατάλογο αρρένων, στον κατάλογο ακίνητης περιουσίας και στην αντίστοιχη φορολόγηση της, στα πρακτικά κοινοτικών συμβουλίων, καθώς και στα έγγραφα επικοινωνίας των Συρρακιωτών με τις διοικητικές αρχές, στα χρόνια μεταξύ του 1912 και του 1930.³⁴³

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα της Καυταντζόγλου στον οικιακό χώρο του Συρράκου είναι η διαφοροποίηση που επιδέχεται το νοικοκυριό της βλάχικης αυτής κοινότητας. Η ανομοιογένεια δηλαδή της οικιακής οργάνωσης των δύο μεγάλων και ισχυρών ενδογαμικών πληθυσμιακών ομάδων του Συρράκου, -η ομάδα των μετακινούμενων κτηνοτρόφων που έχουν νομαδική ζωή μεταξύ του βουνού και του κάμπου και η ομάδα των ραφτάδων που είναι μόνιμοι κάτοικοι του Συρράκου-,³⁴⁴ εκφράζεται με την αυξανόμενη παρουσία μονομελών και μικρών οικογενειακών δομών των ραφτάδων και των μη κτηνοτρόφων.³⁴⁵ Η διαφοροποίηση αυτή του συρρακιώτικου οικιακού χώρου μπορεί να αποδοθεί στην οικονομική και στην κοινωνική κρίση, την οποία διέρχεται το πληθυσμιακό αυτό μέρος του Συρράκου.³⁴⁶

³⁴⁰ Καυταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 01.

³⁴¹ Στο ίδιο, 263.

³⁴² Καυταντζόγλου & Ναούμη, «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα», 32.

³⁴³ Καυταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 01-02.

³⁴⁴ Καυταντζόγλου & Ναούμη, «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα», 35-36.

³⁴⁵ Καυταντζόγλου, «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο, 1898-1929», 263.

³⁴⁶ Στο ίδιο.

Η κοινωνιολογική έρευνα που πραγματοποιήθηκε την δεκαετία του 1980 γύρω από την ιστορία του Συρράκου αποτέλεσε το ερέθισμα, ώστε να αρχίσουν και οι Ηπειρώτες να μελετούν τον τόπο.

γ) Δήμας Ηλίας

Ο Ηλίας Δήμας είναι ομότιμος καθηγητής ΤΕΦΑΑ του Πανεπιστημίου Αθηνών και Συρρακιώτης στην καταγωγή. Ξεκίνησε να ερευνά ως επιστήμονας την δεκαετία του 1990 τον «παραδοσιακό χορό»³⁴⁷ της κοινότητας του Συρράκου.

Στην έρευνα του έδωσε έμφαση στις διαφοροποιήσεις που δέχθηκε ο χορός του Συρράκου με το πέρασμα του χρόνου και στις αλλαγές που υπήρξαν σε ένα διαρκές μεταβαλλόμενο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον.³⁴⁸ Όπως οι πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κάθε κοινωνικής ομάδας διαμορφώνουν την συλλογική ταυτότητα της ομάδας,³⁴⁹ ανάλογα και ο «παραδοσιακός χορός» -ως μια διαδικασία που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά- αποτελεί πολιτισμικό στοιχείο που συμβάλει στην διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας.³⁵⁰ Στην περίπτωση του Συρράκου, ο Δήμας μελέτησε τον παραδοσιακό χορό, σύμφωνα με την μορφή του και την χορευτική συνείδηση των Συρρακιωτών, με σκοπό να αναδείξει τις διαφοροποιήσεις που έλαβε ο χορός και οι οποίες οφείλονται στην ένταξη της πληθυσμιακής αυτής ομάδας σε ευρύτερο κοινωνικό ιστό.³⁵¹ Οι διαφοροποιήσεις αυτές γίνονται αντιληπτές από τον τρόπο διασκέδασης και από την έκφραση των συναισθημάτων και των κινήσεων.³⁵²

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά του Δήμα, ως προς τον βαθμό που έχει αλλάξει η κοινωνία του Συρράκου από παλαιότερα, όπου υπήρχαν δύο ισχυρές κοινωνικές ομάδες, με αυστηρά ήθη και έθιμα. Στις μέρες μας η αύξηση των ατομικών συμφερόντων και η χαλάρωση των συγγενικών σχέσεων, φαίνεται να έχει

³⁴⁷ Είναι γνωστή η ερμηνεία του Eric Hobsbawm, για «την επινόηση της παράδοσης», ότι τα αντικείμενα μελέτης, όπως τα ήθη και τα έθιμα, η ενδυμασία, η γλώσσα, ο χορός, το τραγούδι και η μουσική, μελετώνται εκ νέου και δίνουν μια νέα εξήγηση στα ιστορικά γεγονότα. Στο Eric Hobsbawm & Terence Ranger, *Η επινόηση της παράδοσης*, μτφρ. Θανάσης Αθανασίου, επιμ. Eric Hobsbawm (Αθήνα: Θεμέλιο, 2004), 11-13.

³⁴⁸ Ηλίας Δήμας, «Ο παραδοσιακός χορός στο Συρράκο. Λαογραφική και Ανθρωπολογική προσέγγιση» (Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1989), 11.

³⁴⁹ Βαγγέλης Λιάπης, *Ο χορός στους Κουντουριώτες* (Αθήνα: Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης-Ελληνικό Τμήμα, 1987), 27.

³⁵⁰ Δήμας, «Ο παραδοσιακός χορός στο Συρράκο. Λαογραφική και Ανθρωπολογική προσέγγιση», 13.

³⁵¹ Στο ίδιο, 15.

³⁵² Στο ίδιο.

διαφοροποιήσει και τον τρόπο ζωής των Συρρακιωτών, όχι όμως καθολικά.³⁵³ Από την έρευνα του Δήμα διαπιστώνεται ότι οι Συρρακιώτες που ζουν σήμερα στις πόλεις, διατηρούν στενές συγγενικές σχέσεις, ακολουθούν έναν «παραδοσιακό τρόπο διασκέδασης» και συμμετέχουν σε λαϊκές γιορτές οι οποίες συνοδεύονται με παραδοσιακούς χορούς.³⁵⁴ Παρά τις οικονομικές, τις κοινωνικές και τις πολιτισμικές αλλαγές που έχουν επηρεάσει την ζωή του Συρράκου, ο παραδοσιακός χορός παραμένει ζωντανός στις μέρες μας και αποτελεί κύριο μέσο έκφρασης, διασκέδασης και επικοινωνίας μεταξύ των Συρρακιωτών.³⁵⁵

δ) Αυδίκος Ευάγγελος

Ο Ευάγγελος Αυδίκος, γεννήθηκε στην Πρέβεζα, με καταγωγή από το Συρράκο. Η συρρακιώτικη καταγωγή του τον ώθησε να μελετήσει το Συρράκο και την μετεγκατάσταση συρρακιώτικου πληθυσμού στην πόλη της Πρέβεζας. Η έρευνα και η μελέτη του δημοσιεύεται σε άρθρα περιοδικών και σε πρακτικά συνεδρίων,³⁵⁶ ενώ έχει γράψει και αρκετά βιβλία για την τοπικότητα του Συρράκου και τον πληθυσμό των Συρρακιωτών που εγκαταστάθηκαν τον 20^ο αιώνα στην γενέτειρα του, στην Πρέβεζα.

Είναι χαρακτηριστικό πως το Συρράκο είχε αναπτύξει από τα τέλη ακόμη του 18^{ου} αιώνα, ένα εκτεταμένο δίκτυο οικονομικών σχέσεων στον ευρύτερο Βαλκανικό χώρο, λόγω της αυξανόμενης ζήτησης μάλλινων υφασμάτων.³⁵⁷ Η οικονομία του Συρράκου έφτασε στο αποκορύφωμα της μετά την αποτυχημένη εξέγερση του 1821, όπου οι Συρρακιώτες βιοτέχνες και οι έμποροι αποφάσισαν να μετακινηθούν και να εγκατασταθούν στις περιοχές που τα προϊόντα τους είχαν μεγάλη ζήτηση.³⁵⁸ Οι Συρρακιώτες κτηνοτρόφοι ζούσαν μέχρι εκείνη την περίοδο νομαδικά και όπως όλοι οι Βλάχοι νομάδες ή ημι-νομάδες, έτειναν να οργανώνουν τον χρόνο και τον χώρο τους, βασιζόμενοι σε δύο δίπολα. Στο πλαίσιο του χρόνου, υπάρχει το δίπολο «χειμώνας-καλοκαίρι», όπου οι δύο αυτές περίοδοι οριοθετούνται χρονικά με τις εποχικές

³⁵³ Στο ίδιο, 140.

³⁵⁴ Στο ίδιο.

³⁵⁵ Στο ίδιο, 143.

³⁵⁶ «Ευάγγελος Γ. Αυδίκος», βιβλιονet: The Greek Books in Print, <https://biblionet.gr/προσωπο/?personid=11708> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2022).

³⁵⁷ Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 135.

³⁵⁸ Στο ίδιο.

μετακινήσεις των κτηνοτρόφων,³⁵⁹ ενώ στο πλαίσιο του χώρου υπάρχει το δίπολο «βουνό-κάμπος», τα οποία αποτελούν τα σημεία προσωρινής εγκατάστασης των κτηνοτρόφων.³⁶⁰

Η ελληνική κρατική πολιτική στις αρχές του 20ού αιώνα αποσκοπούσε στην οικονομική και στην κοινωνική ανάπτυξη της χώρας, αφήνοντας στο περιθώριο τις ορεινές κοινωνικές ομάδες, τους αγροτικούς δηλαδή και τους κτηνοτροφικούς πληθυσμούς.³⁶¹ Η ελληνική αυτή πρακτική φαίνεται να επηρέασε και το Συρράκο.³⁶² Μετά τα γεγονότα του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου, η εποχική μετακίνηση των Συρρακιωτών κτηνοτρόφων ήρθε σε κρίση,³⁶³ με αποτέλεσμα η πλειοψηφία των Συρρακιωτών να εγκαταλείψει οριστικά την πατρίδα του και να εγκατασταθεί στα πεδινά.³⁶⁴

Οι Συρρακιώτες εγκαταστάθηκαν κυρίως στην πόλη της Πρέβεζας, στην Φιλιπιάδα, στην Άρτα, στα Ιωάννινα, στην Πάτρα και στην Αθήνα.³⁶⁵ Το εσωτερικό των οικογενειών φαίνεται να διαφοροποιείται με την πάροδο του χρόνου, λόγω της κινητικότητας που τους επέβαλε ο επαγγελματικός τρόπος ζωής, όπως διαπιστώνεται από την έρευνα των κοινωνιολόγων.³⁶⁶ Η μετεγκατάσταση αυτή του πληθυσμού της κοινότητας του Συρράκου φαίνεται να διαφοροποίησε και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των Συρρακιωτών. Παρότι τα πρώτα χρόνια ήταν υποχρεωτικός ο γάμος μεταξύ των βλάχων Συρρακιωτών,³⁶⁷ έπαψε να ισχύει με την πάροδο του

³⁵⁹ Βασίλης Νιτσιάκος, «Η κτηνοτροφική κοινότητα: οικολογική προσαρμογή, σχέσεις παραγωγής και κοινωνική συγκρότηση - το παράδειγμα της Αετομηλίτσας», στο *Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας* (Αθήνα: Πλέθρον, 1995), 47-48.

³⁶⁰ Αυδίκος, «Χρόνος και κοινωνική οργάνωση στους νομάδες του ελληνικού χώρου», 36.

³⁶¹ Νιτσιάκος, «Βλάχοι και ελληνισμός: Οι Βλάχοι της Ελλάδας- Εθνική ένταξη και πολιτισμική αφομοίωση».

³⁶² «Συρράκο: Οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του μεσοπολέμου», Βλάχοι.net, <http://vlahoi.net/politismos/syrrako-oikonomiki-kai-koinoniki-diaxysi> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2022).

³⁶³ Στο ίδιο.

³⁶⁴ Ευάγγελος Αυδίκος, «Χρόνος και κοινωνική οργάνωση στους νομάδες του ελληνικού χώρου», *Αρχαιολογία και τέχνες* 76 (2000): 36, <https://www.archaiologia.gr/blog/issue/χρόνος-και-κοινωνική-οργάνωση-στους-ν/> (Ημερομηνία πρόσβασης 26/10/2022).

³⁶⁵ Ευάγγελος Αυδίκος, «Η κοινότητα στον αστικό χώρο: αντιστάσεις και λειτουργίες των Συρρακιωτών της Πρέβεζας», στο *Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας «Η ελληνική κοινότητα. Δωδώνη»* (Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή- τμήμα Φ.Π.Ψ, 1992). 57-58.

³⁶⁶ Αυδίκος, «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου», 136.

³⁶⁷ Αυδίκος, «Η κοινότητα στον αστικό χώρο: αντιστάσεις και λειτουργίες των Συρρακιωτών της Πρέβεζας», 57-58.

χρόνου, καθώς οι Συρρακιώτες ενσωματώθηκαν πλήρως στους τόπους εγκατάστασης. Η ενσωμάτωση και η αφομοίωση των Βλάχων στον αστικό χώρο, δεν εξαφανίζει την «βλάχικη ταυτότητα» και την σημασία της στο χώρο, αλλά συγκροτείται η ταυτότητα αυτή, με τη δημιουργία βλάχικων οικισμών, οι οποίοι αναπαράγουν τις συνήθειες τους στο νέο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον της πόλης και της αστικής κοινωνίας.³⁶⁸ Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, οι συρρακιώτικες κτηνοτροφικές κοινότητες που εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Πρέβεζας, κατοίκησαν στην περιοχή της Λάμαρης.³⁶⁹ Ο ερχομός όμως των προσφύγων την περίοδο του Μεσοπολέμου στον ελλαδικό χώρο,³⁷⁰ τους ανάγκασε να μετατοπιστούν σε διάφορα σημεία της πόλης, με τον μεγαλύτερο βλάχικο πληθυσμό να εγκαθίσταται στην περιοχή του Ελαιώνα της Πρέβεζας.³⁷¹

Ο Αυδίκος μελέτησε ακόμη τις οικονομικές, τις κοινωνικές και τις πολιτισμικές αλλαγές που υπήρξαν στην πόλη της Πρέβεζας από την δεκαετία του 1950 και έπειτα,³⁷² κατόπιν και της μόνιμης εγκατάστασης τους, ενώ εξέτασε ακόμη τη διαδικασία ένταξης τους στο χώρο και τη σχέση των Συρρακιωτών με τον γηγενή πληθυσμό.³⁷³

Η ιστορία του Συρράκου συνδέεται και με τα ποιήματα-πεζογραφήματα του Συρρακιώτη ποιητή Κρυστάλλη, ο οποίος ακολούθησε τον λογοτεχνικό προσανατολισμό της γενιάς του 1880.³⁷⁴ Σύμφωνα με τον Αυδίκου, η ηθογραφία του Κρυστάλλη διαφοροποιείται από την σύγχρονη λογοτεχνική θεωρία, καθώς ο τρόπος γραφής των άλλων ποιητών και πεζογράφων είναι περισσότερο σκηνοθετημένος και επιτηδευμένος.³⁷⁵ Αντιθέτως ο πεζογραφικός λόγος του Κρυστάλλη είναι αριστουργηματικός και μέσα από τους στίχους του απεικονίζεται η ομορφιά του τόπου,

³⁶⁸ Σπύρος Θεοδώρου, «Οι Βλάχοι και οι Τόποι τους: Κοινωνικός μετασχηματισμός και "μεταμορφώσεις" της ταυτότητας σε μια βλαχόφωνη κοινότητα της Πίνδου» (Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2009), 134.

³⁶⁹ Αυδίκου, «Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση», 279.

³⁷⁰ Στο ίδιο, 282.

³⁷¹ Στο ίδιο, 287.

³⁷² Αυδίκου, «Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση», 13-14.

³⁷³ Στο ίδιο, 279-280.

³⁷⁴ Ευάγγελος Αυδίκου, «Αφιέρωμα: Κώστας Κρυστάλλη», *Νέα Εστία* 186, τχ. 1886 (Μάρτιος 2021): 180.

³⁷⁵ Στο ίδιο, 180-181.

αναβιώνοντας την εθνική παράδοση³⁷⁶ και αναδεικνύοντας την παρουσία του ελληνισμού σε ολόκληρη την Ήπειρο.³⁷⁷

Η μελέτη του Αυδίκου όσον αφορά το Συρράκο, στο πλαίσιο της λαογραφίας, εστίασε στην μελέτη της τοπικότητας. Απώτερος σκοπός της έρευνας του ήταν να αναδείξει μέσα από την συνεργασία του με άλλους κοινωνικούς επιστήμονες και ιστορικούς, τα χαρακτηριστικά του Συρράκου και τις κοινωνικοοικονομικές πραγματικότητες των πληθυσμιακών ομάδων του τόπου, τόσο του παρελθόντος, όσο και των ημερών μας. Η έρευνα του αυτή δημιούργησε ένα νέο ρεύμα ιστορικών και τοπικών μελετητών, οι οποίοι ενδιαφέρθηκαν να ερευνήσουν περαιτέρω το Συρράκο, από την δεκαετία του 1990 και έπειτα.

ε) Σκουλίδας Ηλίας

Ο Ηλίας Σκουλίδας είναι καθηγητής της Ιστορίας, Ηπειρώτης στην καταγωγή, με τα κύρια ερευνητικά του ενδιαφέροντα να αφορούν την νεότερη και σύγχρονη βαλκανική ιστορία, εστιάζοντας στις περιφερειακές εντάσεις, στις ελληνοαλβανικές σχέσεις σε περιόδους εθνικισμών, καθώς ακόμη στις τοπικότητες και τις ετερότητες στον βαλκανικό χώρο μέχρι και την περίοδο του πρώιμου Ψυχρού πολέμου.³⁷⁸ Η οικονομική και η κοινωνική ανάπτυξη του Συρράκου προκάλεσε το ενδιαφέρον πολλών λογίων που ασχολούνται με την σύσταση του οικισμού και με την καταγωγή του πληθυσμού,³⁷⁹ μεταξύ των οποίων και του Σκουλίδα. Η έρευνα του επικεντρώθηκε στο Συρράκο στο πλαίσιο της τοπικής ιστορίας κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο, εστιάζοντας στην τοπικότητα και την ετερότητα, όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο, που αποτελεί συλλογικό έργο κοινωνιολόγων και λαογράφων, ιστορικών και άλλων Συρρακιωτών και Ηπειρωτών μελετητών.³⁸⁰

Η τοπική ιστορία εξετάζεται μέσα από το πρίσμα της εθνικής ιστορίας, ενώ η ταυτότητα διαμορφώνεται από τη σχέση των ανθρώπων με τον τόπο. Στην περίπτωση

³⁷⁶ Στο ίδιο, 181.

³⁷⁷ Ευάγγελος Αυδίκος, «Το εθνικό αίτημα στην ποίηση του Κώστα Κρυστάλλη», *Νέα Ευθύνη*, τχ. 42-43 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2018), 235-236.

³⁷⁸ «Ηλίας Σκουλίδας», Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων-τμήμα Μουσικών Σπουδών, <https://music.uoi.gr/ilias-g-skoulidas/> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2022).

³⁷⁹ Ευάγγελος Αυδίκος & Σπυρίδων Νταλαούτης, *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο* (Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014), 09.

³⁸⁰ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Συράκο», 26-34.

του Συρράκου, η σχέση ταυτοτήτων διαμορφώνεται από τους λόγιους Συρρακιώτες, οι οποίοι έχουν διαπρέψει επαγγελματικά, οικονομικά και κοινωνικά στον βαλκανικό χώρο, διατηρώντας επαφές με τον τόπο καταγωγής τους.³⁸¹ Η τοπικότητα περιλαμβάνει μια ομάδα ανθρώπων με κοινή καταγωγή και έχοντας πίστη για τον τόπο τους, όπως εκφράζεται μέσα από αφηγήσεις, μαρτυρίες και παραστάσεις.³⁸²

Η ιστορία απαιτεί μια συνέχεια προσδιορίζοντας την χρονολογική σειρά και τα γεωγραφικά όρια³⁸³ κάθε τόπου της Ελλάδος ώστε να μπορεί έπειτα να μελετηθεί η ελληνική ιστορία στο σύνολο της³⁸⁴ και να διαμορφωθεί η εθνική συνείδηση. Ανάλογη είναι και η ιστοριογραφική προσέγγιση του Σκουλίδα για το Συρράκο, εξετάζοντας την γεωγραφία του τόπου.³⁸⁵ Η ιστορία του Συρράκου διαμορφώνεται ακόμη μέσα από το έργο ένδοξων ανδρών του τόπου, όπως την εξωτερική πολιτική του Κωλέττη ή την πετυχημένη επαγγελματική δραστηριότητα των Συρρακιωτών στον βαλκανικό χώρο, οι οποίοι άφησαν κληροδοτήματα ή αγαθοεργήματα στην πατρίδα τους.³⁸⁶

Το Συρράκο μελετάται και στο πλαίσιο της ετερότητας, η οποία μπορεί να έχει διαφορετικές όψεις στην γλώσσα ή στην θρησκεία. Είναι χαρακτηριστικό πως οι Συρρακιώτες είναι χριστιανοί ορθόδοξοι στο θρήσκευμα και βλαχόφωνοι γλωσσικά.³⁸⁷ Η ετερότητα αποτυπώνεται ακόμη γεωγραφικά, όπου ποικίλουν οι ερμηνείες ως προς τον τόπο πρότερης εγκατάστασης τους και προέλευσης τους, με αποτέλεσμα να ποικίλει και η γλωσσική τους ταυτότητα.³⁸⁸ Για παράδειγμα ο ιστοριογράφος Αραβαντινός υποστήριξε ότι οι Συρρακιώτες μιλούσαν την βλάχικη ή την κουτσοβλάχικη γλώσσα, ενώ μέρος του συρρακιώτικου πληθυσμού ήταν και Σαρακατσάνοι.³⁸⁹ Από την άλλη πλευρά η έρευνα του ιστοριογράφου Λαμπρίδη τονίζει πως οι Συρρακιώτες μετακινήθηκαν μαζί με άλλους Βλάχους και Βούλγαρους προς την χερσόνησο του Αίμου και μιλούσαν αλβανικά και ελληνικά, για αυτό και τους

³⁸¹ Στο ίδιο, 27.

³⁸² Στο ίδιο, 27-28.

³⁸³ Σταγειρίτης, «*Ηπειρωτικά: Ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία της Ηπείρου παλαιά τε και νέα, και βίος του Πύρρου*», α'.

³⁸⁴ Στο ίδιο, θ'.

³⁸⁵ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο», 28.

³⁸⁶ Στο ίδιο, 29-30.

³⁸⁷ Στο ίδιο, 31.

³⁸⁸ Στο ίδιο.

³⁸⁹ Λαμπρίδης, *Ζαγοριακά- οίς προσετέθησαν και τινά περί Ηπείρου*, 110-111.

αποκαλούσαν Καραγκούνηδες.³⁹⁰ Τέλος ο καλαρρυτινής καταγωγής Λάμπρος θεώρησε πως οι Συρρακιώτες είναι Έλληνες με βλάχικη καταγωγή.³⁹¹

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πως το Συρράκο προβάλλεται μέσα από την μελέτη των κοινωνικών επιστημόνων και των ιστορικών της Μεταπολίτευσης. Οι κοινωνικοί επιστήμονες, όπως είναι ο Ψυχογιός, η Καυταντζόγλου, ο Αυδίκος και ο Δήμας, οι οποίοι μελετούν τον πληθυσμό, την οικονομία, την δημογραφία, τις κοινωνικές σχέσεις των Συρρακιωτών, καθώς και τον λαϊκό παραδοσιακό χορό του Συρράκου, ένα πολιτισμικό στοιχείο που δηλώνει την ταυτότητα του τόπου και την συνείδηση των κατοίκων του. Η μελέτη δεν έμεινε εκεί, καθώς ακολούθησε έρευνα και από τοπικούς μελετητές, μερικοί από τους οποίους ήταν Συρρακιώτες στην καταγωγή.

2.3.1. Αναφορές τοπικών μελετητών από τη περίοδο της Μεταπολίτευσης για το Συρράκο

Τη περίοδο της Μεταπολίτευσης μελέτησαν το Συρράκο όχι μόνο κοινωνικοί επιστήμονες και ιστορικοί, αλλά και συγγραφείς. Οι συγγραφείς ήταν Ηπειρώτες στην καταγωγή και ασχολήθηκαν στην έρευνα τους με το Συρράκο και τον πληθυσμό του. Οι τοπικοί αυτοί μελετητές ανέδειξαν την εθνική συνείδηση των Συρρακιωτών, μέσα από την επαναστατική τους δράση το 1821, καθώς και μέσα από το έργο των Συρρακιωτών αγωνιστών και ευεργετών. Έρευνα έγινε ακόμη στις οικονομικές και στις κοινωνικές πραγματικότητες του Συρράκου σε ένα πλαίσιο νομαδικής ζωής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως πολλές από τις μελέτες που πραγματοποιήθηκαν στον χώρο του Συρράκου αναδείχθηκαν με την δημοσίευση συγγραμμάτων.

α) Καρατζένης Δημήτρης

Ο Δημήτρης Καρατζένης, Ηπειρώτης με καταγωγή από την Άρτα, ενδιαφέρθηκε με την έρευνα της νεότερης ιστορίας του τόπου του. Στην ιστορική έρευνα που προχώρησε το 1978 για την συμμετοχή της Άρτας στην επανάσταση του 1821, συνέλεξε αρκετά στοιχεία για την ευρύτερη ηπειρωτική περιοχή, όπου και αντιλήφθηκε την

³⁹⁰ Στο ίδιο.

³⁹¹ Σκουλίδας, «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο», 31-32.

σημαντικότητα του αγώνα των περιοχών του Συρράκου και των Καλαρρυτών στην ελληνική επανάσταση. Τα χωριά αυτά έδωσαν την ευκαιρία στον Καρατζένη να μελετήσει την επανάσταση και την καταστροφή του Συρράκου το καλοκαίρι του 1821. Κατόπιν της συλλογής στοιχείων από χειρόγραφα της Εθνικής Βιβλιοθήκης και από έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους και της βιβλιοθήκης της Βουλής, εξέδωσε βιβλίο.³⁹² Στο πρώτο μέρος του βιβλίου περιγράφονται τα γεγονότα της επανάστασης του 1821 και απεικονίζεται ο τρόπος εξέγερσης των πληθυσμών του Συρράκου και των Καλαρρυτών κατά των οθωμανικών δυνάμεων.³⁹³ Η περιγραφή γίνεται πιο γλαφυρή με την παράθεση επιστολών από ανθρώπους, οι οποίοι συμμετείχαν στον αγώνα κατά του οθωμανικού ζυγού, δίνοντας αρκετές πληροφορίες για τις μέρες της εξέγερσης της επανάστασης στο Συρράκο³⁹⁴ και στους Καλαρρυτές.³⁹⁵ Στο βιβλίο δημοσιεύονται ακόμη οι σίχοι τραγουδιού, οι οποίοι μνημονεύουν τον πόνο των Συρρακιωτών για την καταστροφή της πατρίδας τους.³⁹⁶ Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου παρατίθενται οι πίνακες αγωνιστών από τους Καλαρρυτές και το Συρράκο, που συμμετείχαν στην επανάσταση του 1821, ενώ κάνει ιδιαίτερη μνεία στους Συρρακιώτες αγωνιστές, οι οποίοι υπερασπίστηκαν τα αναφερθέντα χωριά από τις τουρκικές επιθέσεις.³⁹⁷

β) Πινδέας Γιάννης

Ο Γιάννης Πέτρου ή αλλιώς Πινδέας, με καταγωγή από την Βωβούσα Ζαγοροχωρίων, ήταν δημοσιογράφος στο επάγγελμα, ενώ συνεργάστηκε και με την *Ηπειρωτική Εταιρεία*, δημοσιεύοντας άρθρα, ποιήματα και μελέτες του σχετικά με την Πίνδο.

Η αγάπη για την πατρίδα του και η αναζήτηση στοιχείων και συνεπειών της ελληνικής επανάστασης του 1821, τον οδήγησε να μελετήσει την Ήπειρο και τον αγώνα των συμπατριωτών του. Με άρθρο του στην *Ηπειρωτική Εταιρεία*, αναφέρθηκε στα γεγονότα της Ηπείρου πριν από εκατό περίπου χρόνια και στις τουρκικές βαρβαρότητες

³⁹² Δημήτρης Καρατζένης, *Επανάστασις και καταστροφή Καλαρρυτών- Συρράκου (Ιούλιος 1821)* (Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1988), 07.

³⁹³ Στο ίδιο, 08-22.

³⁹⁴ Στο ίδιο, 22-24.

³⁹⁵ Στο ίδιο, 28-35.

³⁹⁶ Στο ίδιο, 27.

³⁹⁷ Στο ίδιο, 40-73.

που δέχθηκε το Συρράκο μετά την Συνθήκη του Βερολίνου.³⁹⁸ Περιέγραψε το Συρράκο και τους Καλαρρύτες ως δύο πλούσιες και ισχυρές οικονομικά και εμπορικά κωμοπόλεις της Ηπείρου.³⁹⁹ Η οικονομική τους ισχύς τους ώθησε να ξεσηκωθούν κατά των Οθωμανών το 1820, με την βοήθεια του Συρρακιώτη πολιτικού Ιωάννη Κωλέττη, χωρίς όμως να τα καταφέρουν, πιθανόν λόγω της απειρίας τους στον πόλεμο.⁴⁰⁰ Στο άρθρο του παρέθεσε και ένα απόσπασμα που είχε δημοσιευθεί το 1892 στην εφημερίδα *Φωνή της Ηπείρου*, στο οποίο αναφέρθηκαν οι βαρβαρότητες που βίωσε το Συρράκο από τους οθωμανικούς κατακτητές, μετά την Συνθήκη του Βερολίνου, με την οποία επικυρώθηκε ο υποδουλωμένος πληθυσμός του Συρράκου να πληρώνει φόρους στην οθωμανική ηγεσία.⁴⁰¹

γ) Μουστάκης Γιώργος

Ο Γιώργος Μουστάκης, γεννήθηκε στην Πρέβεζα, ενώ ο τόπος καταγωγής του είναι το Συρράκο. Είναι απόγονος της οικογένειας Μουστάκη που ήταν εμποροραφτάδες στο επάγγελμα από τα τέλη του 18^{ου} ακόμη αιώνα. Η αγάπη για τον τόπο γέννησης και τον τόπο καταγωγής του, τον οδήγησε να ασχοληθεί με την καταγραφή της ιστορίας και του πολιτισμού, γράφοντας άρθρα για το Συρράκο, τους Συρρακιώτες και την δραστηριότητα τους στην Πρέβεζα. Από τη δεκαετία του 1980 άρχισε να δημοσιεύει άρθρα ιστορικού κυρίως περιεχομένου, στον τοπικό Τύπο -όπως στα *Πρεβεζάνικα Χρονικά* του περιοδικού της Δημοτικής Βιβλιοθήκης της Πρέβεζας και στην εφημερίδα των Συρρακιωτών *Αντίλαοι του Συρράκου*-.⁴⁰²

Σε ένα από τα άρθρα του αναφέρθηκε στους Συρρακιώτες εμπόρους της Κέρκυρας, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο νησί τον 17^ο-19^ο αιώνα, καθώς ήταν μεγάλο ναυτικό κέντρο και το εμπόριο μετακινούνταν μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας.⁴⁰³ Δραστηριοποιούνταν κυρίως με το εμπόριο της κάπας. Η εμπορική και η οικονομική

³⁹⁸ Γιάννης Πινδέας, «Η Ήπειρος πριν εκατό περίπου χρόνια: Τουρκικές βαρβαρότητες στο Συρράκο μετά την ‘αναθεματισμένη’ Συνθήκη του Βερολίνου», *Ηπειρωτική Εταιρεία*, τχ. 148 (Ιανουάριος 1989): 10-12, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27273> (Ημερομηνία πρόσβασης 14/11/2022).

³⁹⁹ Στο ίδιο, 10.

⁴⁰⁰ Στο ίδιο.

⁴⁰¹ Στο ίδιο, 11-12.

⁴⁰² Νίκος Καράμπελας, «Το συγγραφικό έργο του Γιώργου Ι. Μουστάκη», *Τοπική Φωνή Πρέβεζας*, 21 Οκτωβρίου 2016, Ερευνητικά.

⁴⁰³ Γιώργος Μουστάκης, «Συρρακιώτες στην Κέρκυρα», *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 5^{ος}, τχ. 05 (Ιανουάριος-Μάρτιος 1985): 47, <https://preveza.gr/tomos-5-1985/> (Ημερομηνία πρόσβασης 14/11/2022).

τους δύναμη συνέβαλε στην οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη του νησιού.⁴⁰⁴ Σύμφωνα με τα καταγεγραμμένα δεδομένα πρακτικού του 1833, διέμεναν 2500 Ηπειρώτες τον 19^ο αιώνα στην Κέρκυρα, αριθμός που δηλώνει και την προτίμηση Συρρακιωτών κατοπιάδων, μετά την ολοκληρωτική καταστροφή του 1821, που εγκατέλειψαν την πατρίδα τους.⁴⁰⁵

Την δεκαετία του 1990 και έπειτα ο Μουστάκης εστιάζει ολοένα και πιο εντατικά στην τοπικότητα και αυτό γίνεται αντιληπτό, μέσα από τα βιβλία που εξέδωσε και τη δημοσίευση άρθρων του, με θεματολογία το Συρράκο και την μετεγκατάσταση των Συρρακιωτών στην Πρέβεζα. Η έρευνα του εστίασε στην οικονομική κατάσταση των Συρρακιωτών, στο εμπόριο, στην ναυτιλία και στις χερσαίες μεταφορές τους στην Πρέβεζα.⁴⁰⁶ Η οικονομική ανάπτυξη τους μέσω της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, συνέβαλε στην οικονομική και στην κοινωνική ανάπτυξη της πόλης.⁴⁰⁷

Ο Μουστάκης εξέδωσε ακόμη βιβλίο, στο οποίο συμπεριλήφθηκαν τα περισσότερα άρθρα που είχε ήδη δημοσιεύσει.⁴⁰⁸ Στο βιβλίο αυτό έγινε αναλυτική περιγραφή των ιστορικών θεμάτων του Συρράκου, όπως η βλάχικη καταγωγή τους και τα γεγονότα της επανάστασης του 1821.⁴⁰⁹ Παρουσιάστηκαν ακόμη ποικίλα άρθρα πολιτιστικού ενδιαφέροντος, με μαρτυρίες Συρρακιωτών.⁴¹⁰ Το περιεχόμενο των άρθρων αυτών αφορούσε ακόμη την δραστηριότητα των Συρρακιωτών στην πόλη της Πρέβεζας, τα λιμάνια για τους εμπόρους και τα λιβάδια για τους κτηνοτρόφους, την τυροκομία, την βιοτεχνία των μάλλινων υφαντών και το εμπόριο, τις χερσαίες και τις θαλάσσιες μεταφορές, καθώς και τις ευεργεσίες Συρρακιωτών.⁴¹¹ Ιδιαίτερη αναφορά έκανε και στη βιογραφία εξεχουσών ανδρών με καταγωγή από το Συρράκο, όπως στην οικογένεια Μπαλτατζή, με την οποία είχε σχέσεις συγγένειας, στους ποιητές Κρυστάλλη και

⁴⁰⁴ Στο ίδιο, 49.

⁴⁰⁵ Στο ίδιο, 50.

⁴⁰⁶ Καράμπελας, «Το συγγραφικό έργο του Γιώργου Ι. Μουστάκη», *Τοπική Φωνή Πρέβεζας*, 21 Οκτωβρίου 2016, Ερευνητικά.

⁴⁰⁷ Στο ίδιο.

⁴⁰⁸ Γιώργος Μουστάκης, *Πρέβεζα και Συρράκο* (Πρέβεζα: Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας, 2008), 08.

⁴⁰⁹ Γιώργος Μουστάκης, «Το Συρράκο και η Πρέβεζα», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τχ. 27-28 (Ιανουάριος-Δεκέμβριος 1992): 177-213, <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/30079> (Ημερομηνία πρόσβασης 14/11/2022).

⁴¹⁰ Καράμπελας, «Το συγγραφικό έργο του Γιώργου Ι. Μουστάκη», *Τοπική Φωνή Πρέβεζας*, 21 Οκτωβρίου 2016, Ερευνητικά.

⁴¹¹ Στο ίδιο.

Ζαλοκώστα, στον πολιτικό Κωλέττη, καθώς και στους ευεργέτες Συρρακιώτες που έζησαν στην Πρέβεζα.⁴¹² Χαρακτηριστική είναι η αναφορά στα αδέρφια Χριστόφορο και Απόστολο Ρίζο, στον συγγενή του και πρώην Δήμαρχο της Πρέβεζας, τον Ιωάννη Μουστάκη και τον Λεωνίδα Τσόκο.⁴¹³

δ) Συρρακιώτες συγγραφείς του 21^{ου} αιώνα για το Συρράκο

Μεταγενέστερα υπήρξε, κυρίως στις πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, μια καινούργια βιβλιογραφική παραγωγή, με θέμα το Συρράκο και την συλλογική του μνήμη στο δημόσιο χώρο. Η βιβλιογραφική αυτή παραγωγή αποτέλεσε έργο τοπικών μελετητών και ιστοριοδιφών που έγινε για το Συρράκο. Καινοτόμο ήταν το έργο του Πνευματικού Κέντρου της Κοινότητας του Συρράκου, με την έκδοση δίτομου βιβλίου το 2004, όπου συμμετείχαν στην συγγραφή του, Συρρακιώτες ιστορικοί, λαογράφοι και εκπαιδευτικοί. Το έργο αυτό περιέχει στοιχεία της προφορικής και της γραπτής παράδοσης του Συρράκου, προβάλλοντας το χωριό και τους τόπους διασποράς των Συρρακιωτών, μέσα από κρατικά, κοινοτικά και ιδιωτικά αρχεία, που αντλήθηκαν από βιβλιοθήκες και αρχεία εφημερίδων. Στόχος του δίτομου βιβλίου ήταν να προβληθεί «το ένδοξο ιστορικό παρελθόν του Συρράκου», ο ημινομαδικός κτηνοτροφικός τρόπος ζωής, η βιοτεχνική και η εμπορική δραστηριότητα των Συρρακιωτών, η διοίκηση, η αρχιτεκτονική, οι παραδόσεις, τα τραγούδια και οι χοροί, οι ευεργέτες και οι μεγάλοι ποιητές του τόπου.⁴¹⁴

Αξιοσημείωτο είναι πως στα εκατό χρόνια (1912-2012) από την ένταξη του Συρράκου στο ελληνικό κράτος από την οθωμανική κυριαρχία, δεν πραγματοποιήθηκαν οι συνήθεις εορταστικές εκδηλώσεις, αλλά οργανώθηκε αντί αυτού, ένα επιστημονικό Συνέδριο το καλοκαίρι του 2012 στο Συρράκο. Το Συνέδριο αυτό διαπραγματευόταν την οργάνωση του χώρου στο Συρράκο, την ιστορική του εξέλιξη και τις αλλαγές που επήλθαν στο πέρασμα του χρόνου. Τα πρακτικά του συγκεκριμένου Συνεδρίου συλλέχθηκαν στην συνέχεια και αξιοποιήθηκαν για την έκδοση του βιβλίου το 2014, όπου το περιεχόμενο του αφορούσε αφενός την οργάνωση του χώρου και της

⁴¹² «Συρράκο & Πρέβεζα», Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας, <https://syrrakopreveza.gr/αρχαιακό-υλικό/η-σχέση-συρράκου-πρέβεζας/> (Ημερομηνία πρόσβασης 15/11/2022).

⁴¹³ Στο ίδιο.

⁴¹⁴ Ζιώγας κ.ά., «Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως», Α: 05-06.

κοινωνίας, αφετέρου την απελευθέρωση του Συρράκου, την παρακμή και την επιστροφή στον τόπο. Στο συγκεκριμένο σύγγραμμα κατατέθηκαν ακόμη οι εισηγήσεις καθηγητών Πανεπιστημίου, κοινωνιολόγων, λαογράφων και τοπικών μελετητών, οι οποίοι συμμετείχαν στο Συνέδριο και παρουσίασαν την έρευνα τους για τον τόπο.⁴¹⁵

⁴¹⁵ Ευάγγελος Αυδίκος & Σπυρίδων Νταλαούτης, *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο* (Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014), 05-151.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Το Συρράκο στο δημόσιο λόγο

3.1. Η συλλογική μνήμη του Συρράκου στο δημόσιο χώρο

Οι προφορικές μαρτυρίες των Συρρακιωτών συγκρότησαν την συλλογική μνήμη στους νέους τόπους εγκατάστασης,⁴¹⁶ στις πόλεις δηλαδή της Πρέβεζας, της Άρτας, της Φιλιππιάδας, των Ιωαννίνων, της Πάτρας και των Αθηνών.⁴¹⁷ Μετά την δεκαετία του 1970 η κοινότητα του Συρράκου αποκτά την συμβολική της συσπείρωση με την διοργάνωση πανηγυριών, επιθυμώντας να προσελκύσει τους Συρρακιώτες της διασποράς.⁴¹⁸

Η ανάγκη των Συρρακιωτών της διασποράς για συνύπαρξη, επαφή και στήριξη του ιστορικού τους χωριού με την διάσωση της αρχιτεκτονικής τους κληρονομιάς, των ηθών και των εθίμων του τόπου, του γλωσσικού τους ιδιώματος και τη διάσωση και τη διάδοση της «μουσικοχορευτικής τους παράδοσης»,⁴¹⁹ τους οδήγησε στην δημιουργία πολιτιστικών συλλόγων -γνωστοί ως Σύνδεσμοι Συρρακιωτών-, προκειμένου να διατηρηθεί η συλλογική τους ταυτότητα και να μην περιπέσει στη λήθη το παρελθόν των προγόνων τους.

Την μνημόνευση των γεγονότων του Συρράκου ανέλαβαν οι Σύνδεσμοι Συρρακιωτών της Πρέβεζας, των Ιωαννίνων, της Άρτας-Φιλιππιάδας, της Πάτρας και Δυτικής Ελλάδας «Γεώργιος Ζαλοκώστας» και της Αθήνας «Το Συρράκον», αντιλαμβανόμενοι τα μέλη των Συνδέσμων, την σημασία του παρελθόντος και την βαρύτητα της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς.⁴²⁰ Σύμφωνα με τα καταστατικά τους, ο απώτερος σκοπός της ίδρυσης των Συνδέσμων Συρρακιωτών είναι η συνεργασία, η αλληλεγγύη και η σύσφιξη των σχέσεων των Συρρακιωτών, η μέριμνα για την οικονομική και πνευματική

⁴¹⁶ Αυδίκος, «Πρέβεζα 1945-1990. Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση», 277-278.

⁴¹⁷ Αυδίκος, «Η κοινότητα στον αστικό χώρο: αντιστάσεις και λειτουργίες των Συρρακιωτών της Πρέβεζας», 64-65.

⁴¹⁸ Ευάγγελος Αυδίκος, «Συρράκο: Οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του μεσοπολέμου», Βλάχοι.net, <http://vlahoi.net/politismos/syrrako-oikonomiki-kai-koinoniki-diaxysi> (Ημερομηνία πρόσβασης 22/09/2022).

⁴¹⁹ «Σύνδεσμοι Συρρακιωτών», Δημοτική Ενότητα Συρράκου, <https://www.visitsyrrako.gr/page.php?titlos=syndesmoi-syrrakiwtwn-7903> (Ημερομηνία 18/09/2022).

⁴²⁰ «Σύνδεσμοι Συρρακιωτών», <https://www.visitsyrrako.gr/page.php?titlos=syndesmoi-syrrakiwtwn-7903>.

πρόοδο των μελών τους, η παροχή ηθικής και υλικής βοήθειας σε συντοπίτες τους, η μέριμνα για την μόρφωση και την προικοδότηση των παιδιών οικογενειών που κατάγονται από το Συρράκο και τέλος η αγαστή συνεργασία με τους εταίρους Συνδέσμους Συρρακιωτών για την ανάδειξη και την προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου τους.⁴²¹

Η κύρια δραστηριότητα των Συνδέσμων Συρρακιωτών, στο πλαίσιο της συλλογικής μνήμης είναι η εκμάθηση «παραδοσιακών χορών» για όλες τις ηλικίες, προκειμένου να διαδοθεί και να διασωθεί η συρρακιώτικη «μουσικοχορευτική παράδοση» στους νεότερους. Η δράση των Συνδέσμων Συρρακιωτών στον δημόσιο χώρο διευρύνεται με την διοργάνωση ιστορικών, λαογραφικών και πολιτιστικών ημερίδων και σεμιναρίων,⁴²² που πραγματοποιούνται τους καλοκαιρινούς μήνες στο Συρράκο, καθώς και στους τόπους μετεγκατάστασης τους. Η δραστηριότητα των Συνδέσμων επεκτείνεται ακόμη σε συνεστιάσεις και εκδηλώσεις,⁴²³ σε εκθέσεις και σε εκδρομές εκπαιδευτικού και πολιτιστικού χαρακτήρα.⁴²⁴ Δραστηριοποιούνται ακόμη στον χώρο έκδοσης βιβλίων, ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος με σημείο αναφοράς να αποτελεί το Συρράκο. Εκδίδουν ακόμη την τοπική εφημερίδα «Αντίλαλοι του Συρράκου».⁴²⁵

Οι αναφερθέντες Σύνδεσμοι Συρρακιωτών αποτελούν και μέλη της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, λαμβάνοντας συμμετοχή στα ανταμώματα Βλάχων που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο τους καλοκαιρινούς μήνες σε κάποιο βλάχικο οικισμό της Ελλάδος. Η συγκεκριμένη Ομοσπονδία ιδρύθηκε το 1985 με έδρα την Λάρισα, ενώ αποτελεί μια Ομοσπονδία κοινωνικών και πολιτιστικών σωματείων Βλάχων της Ελλάδας.⁴²⁶ Οι Σύνδεσμοι Συρρακιωτών ως μέλη της Πανελλήνιας αυτής Ομοσπονδίας συσφίγγουν τις σχέσεις τους με τα υπόλοιπα μέλη,

⁴²¹ Στο ίδιο.

⁴²² «Πολιτιστικοί Σύλλογοι Δ.Ε. Συρράκου», Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, <https://www.voreiatzoumerka.gr/index.php/2015-11-16-14-31-10/2015-11-05-08-49-28/169-s> (Ημερομηνία 18/09/2022).

⁴²³ «Σύνδεσμοι Συρρακιωτών», <https://www.visitsyrako.gr/page.php?titlos=syndesmoi-syrakiotwn-7903>.

⁴²⁴ «Πολιτιστικοί Σύλλογοι Δ.Ε. Συρράκου», <https://www.voreiatzoumerka.gr/index.php/2015-11-16-14-31-10/2015-11-05-08-49-28/169-s>.

⁴²⁵ «Σύνδεσμοι Συρρακιωτών», <https://www.visitsyrako.gr/page.php?titlos=syndesmoi-syrakiotwn-7903>.

⁴²⁶ «Καταστατικό: Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων», <https://vlachs-popsv.gr/katastatiko/> (Ημερομηνία 22/09/2022).

τους βλάχικους δηλαδή συλλόγους του ελλαδικού χώρου, διατηρώντας κάθε βλάχικος τόπος χωριστά τα ήθη του, τις παραδόσεις του και το γλωσσικό του ιδίωμα.

3.2. Η εικόνα του Συρράκου στον Τύπο

Η δημόσια εικόνα του Συρράκου αναδεικνύεται ακόμη μέσα από τον Τύπο. Εκδίδονται δηλαδή εφημερίδες, ενώ δημοσιεύονται και άρθρα σε τοπικά περιοδικά, με στόχο την ανάδειξη του χωριού και την εικόνα του στον δημόσιο χώρο.

Χαρακτηριστική είναι η ομάδα των ανθρώπων που θέλησαν να γράψουν για το Συρράκο, με στόχο όπως περιγράφουν, να αναδείξουν καίρια ζητήματα της προγονικής του ιστορίας, όπως τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα του παρελθόντος. Απώτερος σκοπός των Συρρακιωτών ήταν να διασωθεί και να επιβιώσει η βλάχικη γλώσσα, η οποία αποτελούσε βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα τους. Η επιθυμία αυτή των Συρρακιωτών, οδήγησε τους Συνδέσμους τους να αναλάβουν υπό την εποπτεία τους, την έκδοση της εφημερίδας, η οποία θα αναφέρεται στο Συρράκο και στη ζωή των Συρρακιωτών, τόσο του παρελθόντος, όσο και των ημερών μας. Μόλις το 1982 εκδόθηκε η πρώτη τοπική εφημερίδα, ονόματι «Αντίλαλοι του Συρράκου», υπό την αιγίδα των Συνδέσμων Συρρακιωτών, η οποία συνεχίζει να εκδίδεται μέχρι σήμερα.⁴²⁷

Η παρούσα εφημερίδα αποτελεί πολιτιστικό έντυπο, το οποίο αποστέλλεται σε Συρρακιώτες συνδρομητές, αλλά και σε φίλους του τόπου. Τον πρώτο χρόνο της κυκλοφορίας της αποτελούσε ένα μονόφυλλο πολυγράφου και εκδιδόταν από τον Σύνδεσμο Συρρακιωτών Αθηνών. Διαπιστώθηκε από τον εκδότη της εφημερίδας πως αυξήθηκαν οι ανάγκες ενημέρωσης των Συρρακιωτών, για αυτό και το μονόφυλλο πήρε τη μορφή εφημερίδας το έτος 1983, ξεκινώντας από τέσσερις σελίδες και έφτασε σήμερα να εκδίδεται σε 24 ή ακόμη και σε 28 σελίδες. Η έκδοση της εφημερίδας δεν έμεινε στην δικαιοδοσία μόνο του Συνδέσμου Συρρακιωτών Αθηνών, αλλά πέρασε σταδιακά στην ευθύνη και άλλων Συνδέσμων, όπως της Πρέβεζας και των Ιωαννίνων.⁴²⁸

⁴²⁷ «Σύνδεσμοι Συρρακιωτών», <https://www.visitsyrrako.gr/page.php?titlos=syndesmoi-syrrakiwtwn-7903>.

⁴²⁸ «Αντίλαλοι του Συρράκου», Δημοτική Ενότητα Συρράκου, <https://visitsyrrako.gr/ekdoseis/antilaloi-toy-syrrakoy/> (Ημερομηνία 23/09/2022).

Δυστυχώς δεν ήταν εφικτό να γίνει επιτόπια έρευνα στα πρώτα φύλλα της εφημερίδας, λόγω προσωρινής διαμονής της συντάκτριας σε απομακρυσμένο σημείο από τους τόπους, όπου εδράζονται οι Σύνδεσμοι Συρρακιωτών. Παρά ταύτα στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα φύλλα των τελευταίων ετών- όπως τα λαμβάνουν οι γονείς της συντάκτριας ως συνδρομητές- διαπιστώθηκε πως η θεματολογία της εφημερίδας επικεντρώνεται σε άρθρα ιστορικού περιεχομένου, όπως στιγμιότυπα από τον αγώνα των Συρρακιωτών και την απελευθέρωσή τους. Αφιέρωματα γίνονται ακόμη Συρρακιωτών αγωνιστών, ηρώων και ευεργετών, όπως του Ιωάννη Κωλέττη, του Κώστα Κρυστάλλη, του Γεώργιου Ζαλοκώστα και του Σπυρίδωνα Μπαλατζή. Η εφημερίδα αναδεικνύει ακόμη την μελέτη επιστημόνων, όπως του Συρρακιώτη λαογράφου Ευάγγελου Αυδίκου, αλλά και τοπικών ιστοριοδιφών, καθώς και βιβλία που κατά καιρούς εκδίδονται, τα οποία αποτελούν ατομικό ή συλλογικό έργο Συρρακιωτών και φίλων του τόπου. Το περιεχόμενο της παρούσας εφημερίδας περιλαμβάνει ακόμη τα νέα των Συνδέσμων Συρρακιωτών, όπως την ανάδειξη των Διοικητικών Συμβουλίων, ενημερώσεις σχετικά με συνδρομές της εφημερίδας, εκδηλώσεις μνήμης που διοργανώνουν στην μνήμη των προγόνων τους, ποικίλες δραστηριότητες και πολιτιστικές εκδρομές. Αναρτώνται ακόμη τα νέα της Εκκλησίας, αλλά και κοινοτικά-δημοτικά νέα, που στόχο έχουν να ενημερώσουν τους συνδρομητές τους. Γνωστοποιούνται τέλος κοινωνικά νέα, όπως οι γεννήσεις, οι γάμοι και οι θάνατοι Συρρακιωτών όλης της διασποράς. Χαρακτηριστική είναι η δημοσίευση φωτογραφικού υλικού από στιγμιότυπα του Συρράκου και της καθημερινής ζωής των Συρρακιωτών του παρελθόντος, όπως έχουν διασωθεί, καθώς και οπτικό υλικό όπως αντλήθηκε από πολιτιστικές δραστηριότητες των Συνδέσμων, εκδηλώσεις δηλαδή χορού, εκδρομές και ομιλίες που πραγματοποιούνται στο Συρράκο.

3.3. Η εικόνα του Συρράκου στο Διαδίκτυο

Ένας ακόμη τρόπος θέασης του Συρράκου στη δημόσια ιστορία αποτελεί το διαδίκτυο. Η εικόνα του Συρράκου αναδεικνύεται μέσα από το βραβευμένο ντοκιμαντέρ «Λάκμος» του Παναγιώτη Παπουτσή, το οποίο προβλήθηκε για πρώτη φορά στον τόπο γέννησης του φωτογράφου, στο Συρράκο.⁴²⁹ Το ντοκιμαντέρ αυτό πρόβαλε τον τρόπο

⁴²⁹ «Λάκμος: Ντοκιμαντέρ του Παναγιώτη Παπουτσή», Lakmos Documentary, <https://www.facebook.com/LakmosDocumentary/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

ζωής των Συρρακιωτών κτηνοτρόφων,⁴³⁰ μέσα από συνεντεύξεις που δόθηκαν. Στις συνεντεύξεις αυτές παρουσιάζονται άνθρωποι που πήραν συνειδητά την απόφαση να αφήσουν την ζωή στην πόλη, να επιστρέψουν στη φύση και να δραστηριοποιηθούν με τον κτηνοτροφικό τομέα.⁴³¹ Αναδεικνύεται συνεπώς μέσω των προβληθέντων προφορικών μαρτυριών, το παρελθόν του τόπου και η ζωή των κατοίκων του.⁴³² Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως παρότι το συγκεκριμένο ντοκιμαντέρ τιμήθηκε με βραβείο, δεν έλαβε ευρεία αποδοχή στο διαδίκτυο, καθώς η επισκεψιμότητα του στην ιστοσελίδα του YouTube περιορίστηκε στις 355 προβολές.

Η εικόνα του Συρράκου αναδείχθηκε ακόμη μέσω της τηλεοπτικής εκπομπής «Αλάτι της γης». Η εκπομπή προχώρησε σε ένα οδοιπορικό γνωριμίας «με την πλούσια και πολύμορφη παράδοση του τόπου», όπως χαρακτηριστικά περιέγραψε στην έναρξη της.⁴³³ Η τηλεοπτική αυτή εκπομπή ανέδειξε την προσπάθεια των Συνδέσμων Συρρακιωτών «να διασωθεί και να μεταλαμπαδευτεί η μουσικοχορευτική κληρονομιά και οι πολιτισμικές αξίες του τόπου στις νεότερες γενιές», με την παρουσίαση χορευτικών εκδηλώσεων.⁴³⁴ Η παρούσα τηλεοπτική εκπομπή είχε τεράστια απήχηση στο κοινό, καθώς η προβολή του στην ιστοσελίδα του YouTube εκτινάχθηκε στις 16.000 προβολές.

Αξιόλογη ήταν η προβολή του Συρράκου από την εκπομπή «Ανταύγειες από το παρελθόν», παρουσιάζοντας τοπία, μνημεία, συνήθειες ανθρώπων από το παρελθόν και την εξέλιξη τους στη σύγχρονη εποχή. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται ακόμη στα γεγονότα της επανάστασης του 1821, στην δραστηριότητα των κατοίκων του, που ήταν κυρίως το εμπόριο και η κτηνοτροφία, στους μεγάλους Συρρακιώτες ευεργέτες, καθώς και στα γεγονότα που τους οδήγησαν στην μετεγκατάσταση τους στα μεγάλα αστικά

⁴³⁰ «Λάκμος: Το ντοκιμαντέρ του βουνού», TyposI, <https://typos-i.gr/article/lakmos-ntokimanter-toy-boynoy> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

⁴³¹ «Λάκμος», Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης, <https://www.filmfestival.gr/el/movie-tdf/movie/13538> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

⁴³² «Λάκμος: Ντοκιμαντέρ του Παναγιώτη Παπουτσή», <https://www.facebook.com/LakmosDocumentary/>.

⁴³³ «EPT1-Το αλάτι της γης: Οδοιπορικό στο Συρράκο», ERTnews, <https://www.ertnews.gr/ert-protaseis/ert1-to-alati-tis-gis-odoiporiko-sto-syrrako/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

⁴³⁴ «Το Συρράκο στο 'Αλάτι της γης'», Epiruspost.gr- η ενημέρωση έχει ταυτότητα, <https://www.epiruspost.gr/to-syrrako-sto-alati-tis-gis/> <https://www.filmfestival.gr/el/movie-tdf/movie/13538> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

κέντρα.⁴³⁵ Αξίζει να σημειωθεί πως η συγκεκριμένη τηλεοπτική εκπομπή προβάλλεται αποκλειστικά πλέον από το αρχείο της ΕΡΤ.

3.4. Η προβολή του Συρράκου στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης

Ιδιαίτερη είναι η συμβολή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εικόνα του Συρράκου στον δημόσιο χώρο. Ποικίλες σελίδες έχουν δημιουργηθεί με στόχο την τουριστική ανάπτυξη του τόπου, προβάλλοντας μέσω οπτικού και οπτικοακουστικού υλικού, την ιστορία του, τον πλούσιο πολιτισμό και την αρχιτεκτονική του. Χαρακτηριστικό είναι πως οι Συρρακιώτες, οι Σύνδεσμοι τους και οι φίλοι του Συρράκου της διασποράς έχουν δημιουργήσει ιστοσελίδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, με στόχο να ενημερώνουν τους απανταχού Συρρακιώτες για τις δράσεις τους, προκειμένου να συσπειρώνουν τον συρρακιώτικο πληθυσμό, να διαδώσουν τα ήθη και τα έθιμα των προγόνων τους στις επόμενες γενιές. Απώτερος σκοπός των Συρρακιωτών είναι να διατηρηθεί η βλάχικη ταυτότητα του τόπου στο πέρασμα του χρόνου.

Στο πλαίσιο εργασίας επικεντρωθήκαμε στο Facebook, καθώς αποτελεί το μοναδικό μέσο πρόσβασης, εφόσον δεν υπάρχει δραστηριότητα της συντάκτριας σε άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Οι Σύνδεσμοι Συρρακιωτών της Πρέβεζας,⁴³⁶ της Φιλιππιάδας και του Κάμπου,⁴³⁷ των Ιωαννίνων⁴³⁸ και των Αθηνών,⁴³⁹ στην προσπάθεια τους να διατηρήσουν τις επαφές με τους συγχωριανούς τους, που έχουν εγκατασταθεί στον ελλαδικό και στον ευρύτερο βαλκανικό χώρο, προχώρησαν στην δημιουργία σελίδων στο Facebook. Οι σελίδες των αντίστοιχων Συνδέσμων διατηρούν τον ομώνυμο τίτλο στο συγκεκριμένο μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Δυστυχώς από την αναζήτηση που έγινε στο Facebook, δεν εντοπίστηκε ψηφιακή ομάδα ή κοινότητα των Συρρακιωτών και φίλων του Συρράκου

⁴³⁵ «Συρράκο μέσα στο χρόνο τη πνοή», ΕΡΤ.αρχείο-Ανταύγειες από το παρελθόν, <https://archive.ert.gr/61472/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

⁴³⁶ «Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας», <https://www.facebook.com/syrrako> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴³⁷ «Σύνδεσμος Συρρακιωτών Φιλιππιάδας και Κάμπου», <https://www.facebook.com/profile.php?id=100063802230453> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴³⁸ «Σύνδεσμος Συρρακιωτών Ιωαννίνων», <https://www.facebook.com/ssyrrako> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴³⁹ «Σύνδεσμος Συρρακιωτών Αθήνας», <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064389833470> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

από την πόλη της Πάτρας. Απώτερος σκοπός της δραστηριότητας των Συνδέσμων στο Facebook είναι η προώθηση της συλλογικής μνήμης και η διατήρηση της συλλογικής τους ταυτότητας. Οι αναρτήσεις των συγκεκριμένων ψηφιακών σελίδων επικεντρώνονται σε άρθρα ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος όσον αφορά το Συρράκο, καθώς ακόμη σε κοινωνικά και σε πολιτιστικά θέματα.⁴⁴⁰ Στους συγκεκριμένους ιστότοπους δημοσιεύονται ακόμη εκδηλώσεις μνήμης που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν, με σκοπό να τιμηθεί το πατρογονικό παρελθόν των Συρρακιωτών, μέσα από την συμμετοχή τους στα δρώμενα αυτά και να διαδοθούν στις νεότερες γενιές τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις του τόπου τους. Αναδεικνύεται ακόμη στις ψηφιακές αυτές ομάδες, η έρευνα και το έργο τοπικών μελετητών και ιστοριοδιφών που γίνεται κατά καιρούς για την βλάχικη αυτή κοινότητα. Ο ορεινός αυτός τόπος παρουσιάζεται μέσα από φωτογραφικό υλικό που αναρτάται από Συρρακιώτες, φίλους του Συρράκου ή ακόμη και επισκέπτες. Αξίζει να σημειωθεί πως οι αναφερθέντες Σύνδεσμοι Συρρακιωτών καταβάλλουν κάθε προσπάθεια να αναδείξουν στο εν λόγω μέσο κοινωνικής δικτύωσης, την παρουσία μιας ομάδας ανθρώπων, που τα μέλη της συνδέονται σε πολιτιστικό επίπεδο και σε επίπεδο κουλτούρας μέσω της συρρακιώτικης συλλογικής μνήμης.

Η προβολή και η ανάδειξη των ιστορικών και των τουριστικών συνάμα τοποθεσιών, οδήγησε και την ιστορική κοινότητα του Συρράκου να δημιουργήσει την δική της επίσημη ιστοσελίδα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η ψηφιακή σελίδα της Δημοτικής Ενότητας του Συρράκου, με τίτλο «Visit Syrrako», δημοσιεύει νέα και δράσεις που αφορούν το ιστορικό αρχοντοχώρι της Ηπείρου.⁴⁴¹ Αναδεικνύονται κυρίως πληροφοριακά στοιχεία του χωριού, τα μουσεία του Συρράκου, δράσεις, ομιλίες και εκδηλώσεις που δημιουργούνται στον χώρο υπό την αιγίδα της πρώην ιστορικής κοινότητας και των Συνδέσμων Συρρακιωτών της διασποράς, οπτικό και οπτικοακουστικό υλικό με τα αξιοθέατα του τόπου, καθώς και στοιχεία χορήγησης υποτροφιών από κληροδοτήματα των Συρρακιωτών ευεργετών.⁴⁴²

⁴⁴⁰ «Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας», <https://www.facebook.com/syrrako>.

⁴⁴¹ «Visit Syrrako», Δημοτική Ενότητα Συρράκου, <https://www.facebook.com/visitsyrrako/> (Ημερομηνία πρόσβασης 29/09/2022).

⁴⁴² Στο ίδιο.

Ομάδα στο Facebook έχουν δημιουργήσει και οι Συρρακιώτες από την πόλη της Πρέβεζας, με τίτλο *Συρρακιώτες της Πρέβεζας*.⁴⁴³ Η ομάδα αυτή δημιουργήθηκε από την μερίδα του βλαχόφωνου αυτού πληθυσμού, λόγω της υπερηφάνειας τους για τον αγώνα των προγόνων τους και της αγάπης τους για την πατρίδα. Μέλη της ομάδας αυτής αποτελούν Συρρακιώτες της Πρέβεζας, αλλά και ολόκληρης της διασποράς, καθώς και φίλοι του Συρράκου, οι οποίοι αναρτούν άρθρα ιστορικού, κοινωνικού και πολιτιστικού περιεχομένου. Οι δημοσιεύσεις επεκτείνονται και σε πλούσιο φωτογραφικό υλικό τόσο του σήμερα, όσο και του παρελθόντος, όπως διασώζεται σε προσωπικό αρχείο Συρρακιωτών που είναι μέλη της ψηφιακής αυτής ομάδας. Το φωτογραφικό αυτό υλικό του παρελθόντος μαρτυρά στιγμές από την καθημερινή ζωή των Συρρακιωτών, όπως για παράδειγμα τον κτηνοτροφικό τρόπο ζωής τους, την διασκέδαση τους και την αρχιτεκτονική του τόπου, όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από τα οικήματα και τα καλντερίμια.⁴⁴⁴

Σελίδα έχει ακόμη δημιουργηθεί από τον ορειβατικό σύλλογο του Συρράκου, με τίτλο *Ορειβατικός Όμιλος Συρράκου*, ο οποίος αποτελεί μια ερασιτεχνική αθλητική ομάδα του τόπου.⁴⁴⁵ Οι Συρρακιώτες με την αύρα τους και τον σύγχρονο τρόπο σκέψης και με όπλο την ανάπτυξη της τεχνολογίας δίνουν νέα ώθηση στην υπόθεση του Συρράκου, αποσκοπώντας στην τουριστική του ανάπτυξη. Μέσα από την ψηφιακή αυτή σελίδα θα αναδειχθούν οι ομορφιές του Συρράκου. Ο στόχος του τοπικού πολιτιστικού αυτού φορέα είναι να προσελκύσει το ενδιαφέρον ολοένα και περισσότερων επισκεπτών και να τους δώσει την ευκαιρία να γνωρίσουν την ευρύτερη περιοχή του Συρράκου, από άποψη γεωγραφίας και φυσικού κάλλους, καθώς ακόμη και από άποψη πολιτιστικής κληρονομιάς. Τα μέλη της ερασιτεχνικής αυτής ομάδας δεν είναι μόνο Συρρακιώτες, αλλά κυρίως φίλοι της ορειβασίας της ελληνικής επικράτειας, που επιθυμούν να γνωρίσουν από κοντά την ελληνική φύση. Σύμφωνα με τον *Ορειβατικό Όμιλο Συρράκου*, πολλοί είναι οι ορειβάτες από τον ελληνικό χώρο που επισκέπτονται το ορεινό και άγονο αυτό χωριό, επιθυμώντας να θαυμάσουν την φυσικές εικόνες του τόπου και να τις διατηρήσουν στην μνήμη τους. Η κυριότερη δραστηριότητα του *Ορειβατικού Ομίλου Συρράκου* στο Facebook είναι η ανάδειξη της απaráμιλλης,

⁴⁴³ «Συρρακιώτες της Πρέβεζας», <https://www.facebook.com/groups/223434882215924> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁴⁴ Στο ίδιο.

⁴⁴⁵ «Ορειβατικός Όμιλος Συρράκου», <https://www.facebook.com/oribatikos.omilos.syrrakou/about> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

φυσικής και άγριας ομορφιάς τοπίου, μέσα από την δημοσίευση φωτογραφιών κατόπιν των αντίστοιχων ορειβατικών δράσεων.⁴⁴⁶

Η αθλητική δραστηριότητα των Συρρακιωτών επεκτάθηκε σε αγώνες ορεινού τρεξίματος, που τους οδήγησε στη διοργάνωση του *Syrrako Trail Run*. Ο πολιτιστικός αυτός φορέας φέρει τον ομώνυμο τίτλο στην σελίδα που δημιουργήθηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.⁴⁴⁷ Σύμφωνα με τον αθλητικό αυτό φορέα, η ιδέα γεννήθηκε στο Συρράκο και οι ντόπιοι την αγάλιασαν άμεσα, ενώ πολύ γρήγορα έλαβε την στήριξη της ευρύτερης περιοχής της Ηπείρου. Ο απώτερος σκοπός του αθλητικού αυτού φορέα είναι να αυξηθεί η τουριστική επισκεψιμότητα στο Συρράκο. Ο στόχος διοργάνωσης του ορεινού τρεξίματος ήταν να αναδειχθούν οι βασικές αξίες της ισότητας, της συνεργασίας και της ευγενούς άμιλλας, όχι μόνο της βλάχικης κοινότητας αλλά και της ευρύτερης ελληνικής κοινωνίας. Χαρακτηριστικό είναι πως η συγκεκριμένη ιστοσελίδα επικεντρώνεται στην ενημέρωση των Συρρακιωτών της διασποράς, των φίλων του Συρράκου και στους νέους ενδιαφερόμενους, για εκδηλώσεις που διοργανώνονται με θεματολογία το ορεινό τρέξιμο. Οι δημοσιεύσεις εμπλουτίζονται με πλούσιο φωτογραφικό και οπτικοακουστικό υλικό.⁴⁴⁸

Αξιόλογη ήταν η αρχική προσπάθεια των Συρρακιωτών κτηνοτρόφων να αναδειχθεί μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ο κτηνοτροφικός τρόπος ζωής των Συρρακιωτών του παρελθόντος και των ημερών μας, καθώς και οι ομορφιές των βουνών της ευρύτερης περιοχής του Συρράκου. Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε διαπιστώθηκε πως η δραστηριότητα των Συρρακιωτών κτηνοτρόφων στο Facebook, δεν αναδεικνύει τον κτηνοτροφικό τρόπο ζωής των Συρρακιωτών, αντιθέτως επικεντρώνεται σε αναρτήσεις προώθησης εξοπλισμού και σε δημοσιεύσεις οικονομικής ενίσχυσης, αποσκοπώντας στην βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.⁴⁴⁹

Ακόμη και οι ξενοδοχειακές μονάδες του Συρράκου προβάλλουν το χωριό, μέσα από τις προσωπικές ιστοσελίδες των καταλυμάτων τους, που έχουν δημιουργήσει στο Facebook, με σκοπό την τοπική τουριστική ανάπτυξη και την αυξανόμενη προσέλευση

⁴⁴⁶ Στο ίδιο.

⁴⁴⁷ «Syrrako Trail Run», https://www.facebook.com/syrrakotrail/about/?ref=page_internal (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁴⁸ Στο ίδιο.

⁴⁴⁹ «Κτηνοτρόφοι Συρράκου», <https://www.facebook.com/groups/840705793005778/files/files> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

των επισκεπτών. Αξίζει να αναφερθεί πως το μεγαλύτερο παραδοσιακό ξενοδοχείο της βλάχικης αυτής κοινότητας είναι το «Παλαιό Σχολείο», το οποίο δεσπόζει στο κέντρο του χωριού. Η σελίδα του παρόντος ξενοδοχείου στο Facebook διατηρεί την επωνυμία *The Old School Hotel-Sirrako*.⁴⁵⁰ Πρόκειται για ένα πραγματικά εμβληματικό κτήριο, που στέκεται αγέρωχο εδώ και έναν αιώνα, ενώ έχει χαρακτηριστεί ως μνημείο που διατηρεί ως στις μέρες μας την αρχική αρχιτεκτονική του κατασκευή. Το κτήριο αυτό αξιολογείται τις τελευταίες δεκαετίες ως ξενοδοχειακή μονάδα.⁴⁵¹ Χαρακτηριστικό είναι ότι ο ιδιοκτήτης της παρούσας τουριστικής επιχείρησης, παρότι δεν είναι Συρρακιώτης στην καταγωγή, αλλά φίλος του Συρράκου και λάτρης της φύσης, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ιστορικό παρελθόν του τόπου, τιμώντας τους μεγάλους Συρρακιώτες ευεργέτες, με την ανάδειξη προτομών τους με φωτογραφικό υλικό στο Facebook⁴⁵² και με την παρουσία πινάκων, οι οποίοι δεσπόζουν στους διαδρόμους του ξενοδοχείου.

Είναι γεγονός πως οι πρώτες απόπειρες δημιουργίας σελίδων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έγιναν από πολιτιστικούς φορείς του Συρράκου, καθώς και από τους ίδιους τους Συρρακιώτες. Όμως η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη συνέβαλε στην ταχεία αναγνώριση του Συρράκου στην ελληνική επικράτεια. Η δημόσια προβολή του Συρράκου επιτεύχθηκε με την αναδημοσίευση άρθρων και φωτογραφικού υλικού από τις τοπικές ιστοσελίδες σε ιστοσελίδες με μεγαλύτερη επισκεψιμότητα. Αξιοσημείωτη είναι η προβολή του Συρράκου σε ιστοσελίδες της ελληνικής επικράτειας, που προωθούν ταξίδια σε μη γνώριμα μέχρι πρότινος σημεία της χώρας, όπως αποδεικνύεται από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, στις ιστοσελίδες *Ταξίδια στην Ελλάδα*,⁴⁵³ *Art Travel*⁴⁵⁴ και *Διακοπές στην Ελλάδα*.⁴⁵⁵ Ταξιδιωτικοί ακόμη ιστότοποι που έχουν δημιουργηθεί με σκοπό να προωθηθούν οι εξορμήσεις στα ορεινά και ανεξερευνήτα σημεία της Ελλάδος ή ακόμη να ενισχυθεί ο εναλλακτικός τουρισμός, προβάλλουν και το Συρράκο, αφενός μεν ως έναν τόπο ορεινό και άγνωστο μέχρι πρότινος για την πλειοψηφία των τουριστών. Αφετέρου δε προβάλλεται ως ένας

⁴⁵⁰ «The Old School Hotel-Sirrako», <https://www.facebook.com/theOldSchoolHotel>, (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁵¹ Στο ίδιο.

⁴⁵² Στο ίδιο.

⁴⁵³ «Ταξίδια στην Ελλάδα», <https://www.facebook.com/search/top/?q=ταξίδια%20στην%20ελλαδα> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁵⁴ «Art Travel», <https://www.facebook.com/search/top/?q=arttravel> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁵⁵ «Διακοπές στην Ελλάδα», <https://www.facebook.com/vip.diakopes> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

προορισμός εναλλακτικού τουρισμού, καθώς ο επισκέπτης θα έρθει κοντά στη φύση. Οι ιστοσελίδες του Facebook που αναδεικνύουν την εικόνα αυτή του Συρράκου είναι οι *Ορεινές Περιπλανήσεις*,⁴⁵⁶ η *Ζωή στο Χωριό*⁴⁵⁷ και το *Alternagreece*.⁴⁵⁸

Το Συρράκο αναδεικνύεται ακόμη μέσα από την προβολή του σε ιστοσελίδες ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος, όπως είναι η σελίδα *Φωτογραφίες Μνήμες Παράδοση*.⁴⁵⁹ Η συγκεκριμένη ιστοσελίδα με την δημοσίευση άρθρων- αφιερωμάτων για το Συρράκο, αποσκοπεί να τιμήσει το ιστορικό παρελθόν του τόπου, τον αγώνα των Συρρακιωτών του 1821 και τον «διακαή πόθο» των Συρρακιωτών να απελευθερωθούν από την οθωμανική κυριαρχία.⁴⁶⁰

Σημαντική είναι τέλος η προβολή του Συρράκου στην ιστοσελίδα *Βλάχοι.net*. Η συγκεκριμένη ιστοσελίδα αναδεικνύει μεταξύ των άλλων βλαχόφωνων πληθυσμών του ελλαδικού χώρου και τους Συρρακιώτες στον δημόσιο χώρο, καθώς πρόκειται για μια βλάχικη κοινότητα με πλούσιο ιστορικό και πολιτισμικό παρελθόν.⁴⁶¹ Η βλάχικη αυτή ψηφιακή κοινότητα αποσκοπεί στη διατήρηση της συλλογικής ταυτότητας των Συρρακιωτών και στη προώθηση της συλλογικής τους μνήμης.

Ιδιαίτερη είναι η προβολή του Συρράκου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, μέσα από τον προσωπικό λογαριασμό Συρρακιωτών. Η περηφάνια και η αγάπη για την τόπο καταγωγής τους, τους ωθεί στην δημοσίευση αναρτήσεων, κοινωνικού, λαογραφικού, πολιτισμικού και πολιτιστικού περιεχομένου με θεματολογία το Συρράκο. Αναρτώνται ακόμη φωτογραφίες και βιντεοσκοπημένα στιγμιότυπα από εκδηλώσεις μνήμης που πραγματοποιούνται στον τόπο καταγωγής τους και στον τόπο μετεγκατάστασης των προγόνων τους. Πλούσιο είναι το φωτογραφικό υλικό που αναρτάται ακόμη από προσωπικές τους στιγμές, που συνδέονται με την βλάχικη ταυτότητα, ενώ αναδεικνύεται και η άγρια και απaráμιλλη συνάμα ομορφιά του Συρράκου. Οι Συρρακιώτες της διασποράς επιθυμούν μέσα από τους προσωπικούς τους λογαριασμούς να διασώσουν τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα της συρρακιώτικης κοινωνίας και να τα μεταδώσουν στους νεότερους. Η δραστηριότητα τους αυτή

⁴⁵⁶ «Ορεινές Περιπλανήσεις», <https://www.facebook.com/groups/154470398058591> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁵⁷ «Ζωή στο Χωριό», <https://www.facebook.com/ZoiStoHorio> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁵⁸ «Alternagreece», <https://www.facebook.com/alternagreece> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁵⁹ «Φωτογραφίες Μνήμες Παράδοση», <https://www.facebook.com/1.FWTO.MNHMES.PARADOSH> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁶⁰ Στο ίδιο.

⁴⁶¹ «Βλάχοι.net», <https://www.facebook.com/groups/vlahoi.net> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

αποτελεί μια απέλπιδα προσπάθεια να διατηρηθεί η συλλογική ταυτότητα του Συρράκου και να μην πέσει στην λήθη το ιστορικό παρελθόν του τόπου.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Συρρακιώτη λαογράφου Ευάγγελου Αυδίκου, ο οποίος αναδεικνύει τον τόπο καταγωγής του, μέσα από τον προσωπικό του λογαριασμό στο Facebook. Οι δημοσιεύσεις του επικεντρώνονται στην προσωπική του έρευνα για το Συρράκο και στη ζωή των Συρρακιωτών. Μέσα από τις αναρτήσεις του παρουσιάζει ακόμη το έργο συντοπιτών του, οι οποίοι εξυμνούν την βλάχικη ταυτότητα του Συρράκου. Χαρακτηριστικές είναι οι αναρτήσεις που αφορούν εκδηλώσεις μνήμης και συνέδρια που πραγματοποιούνται, με θέμα το Συρράκο.⁴⁶² Οι εκδηλώσεις αυτές διοργανώνονται σύμφωνα με τον Ευάγγελο Αυδίκο, για να «αναδημοσιευθεί το ένδοξο ιστορικό παρελθόν και να κληρονομηθεί στο μέλλον».⁴⁶³

Αξιόλογη είναι η προβολή του Συρράκου και από τον Συρρακιώτη Ηλία Παπουτσή, ο οποίος μέσω του προσωπικού του λογαριασμού δημοσιεύει πλούσιο φωτογραφικό υλικό από τις ομορφιές του τόπου. Είναι περήφανος για την βλάχικη καταγωγή του και για το ιστορικό του παρελθόν και αυτό αποδεικνύεται μέσα από την ανάρτηση φωτογραφιών του παρελθόντος, όπως αυτές έχουν διασωθεί. Το φωτογραφικό αυτό αρχείο μαρτυρά την καθημερινότητα των Συρρακιωτών των πρώτων κυρίως δεκαετιών του 20ού αιώνα, την διασκέδαση τους με τα γλέντια και τα πανηγύρια που διοργανώνονταν στην πλατεία του χωριού, τον κτηνοτροφικό και νομαδικό τρόπο ζωής, την αρχιτεκτονική του τόπου και την παραδοσιακή τους ενδυμασία. Έχοντας συμμετάσχει ο ίδιος σε δραστηριότητες που διοργανώνονται από τον *Ορειβατικό Όμιλο του Συρράκου* και το *Syrrako Trail Run*, αναρτά στιγμιότυπα από τις δράσεις αυτές, προσπαθώντας να προσελκύσει το ενδιαφέρον ολοένα και περισσότερων ντόπιων και μη, με απώτερο σκοπό την προώθηση του αναπτυσσόμενου εναλλακτικού τουρισμού στον τόπο.⁴⁶⁴

3.5. Ένταξη του Συρράκο στην ύλη πολιτιστική κληρονομιά

⁴⁶² «Evangelos Avdikos», <https://www.facebook.com/evangelos.avdikos> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

⁴⁶³ Στο ίδιο.

⁴⁶⁴ «Ηλίας Παπουτσής», <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010652087843&sk=photos> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

Το «παραδοσιακό πανηγύρι» στο Συρράκο που πραγματοποιείται στα πλαίσια εορτασμού του Δεκαπενταύγουστου εντάχθηκε στον κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς.⁴⁶⁵ Το συγκεκριμένο πανηγύρι συμβολίζει την ανασυγκρότηση του συρρακιώτικου πληθυσμού που έχει μετοικήσει στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου οι Συρρακιώτες επανέρχονται στον τόπο καταγωγής τους, λόγω των ετήσιων εορταστικών εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται τους θερινούς κυρίως μήνες στο χωριό.⁴⁶⁶ Σύμφωνα με την αντίληψη των φορέων που θέλουν να πετύχουν τον στόχο τους, υποστηρίζουν πως «πρόκειται για ένα μουσικοχορευτικό δρώμενο που συνδέει το παρόν με το παρελθόν, αλλά και το μέλλον», καθώς μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, ενδυναμώνοντας έτσι τη βλάχικη ταυτότητα του τόπου και την συνέχεια του στο χρόνο.⁴⁶⁷ Ο εορτασμός του Δεκαπενταύγουστου στο Συρράκο συνέπιπτε ιστορικά με τη περίοδο που οι μετακινούμενοι κτηνοτρόφοι βρισκόταν με τα κοπάδια τους στα ορεινά του χωριού, μετά το ξεχειμώνιασμα στα πεδινά βοσκοτόπια.⁴⁶⁸

Είναι χαρακτηριστικό πως οι Σύνδεσμοι Συρρακιωτών αποσκοπούν να μεταδώσουν στις επόμενες γενιές τις «παραδόσεις» με τη διδασκαλία του χορού, προσελκύνοντας ολοένα και περισσότερους νεαρούς Συρρακιώτες.⁴⁶⁹ Ο χορός αποτελείται από στερεοτυπικές εκφράσεις και κινήσεις, ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο την συλλογική έκφραση των Συρρακιωτών, ενώ πραγματοποιείται σε κύκλους, δύο ή και περισσότερους, με τις γυναίκες να χορεύουν στο εσωτερικό των κύκλων και οι άνδρες στο εξωτερικό τους.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ «Το Πανηγύρι στο Συρράκο στον Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO», Epirus.News, <https://www.epirusnews.eu/to-panigyri-syrrako-ston-katalogo-aylis-politistikis-klironomias/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

⁴⁶⁶ «Συρράκο και Βλάστη προς εγγραφή στον κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO», Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3198> (Ημερομηνία πρόσβασης 04/12/2022).

⁴⁶⁷ «Το παραδοσιακό πανηγύρι του Συρράκου», Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας, <https://ayla.culture.gr/paradosiako-panigyri-syrrakou/> (Ημερομηνία πρόσβασης 04/12/2022).

⁴⁶⁸ «Το Πανηγύρι στο Συρράκο στον Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO», <https://www.epirusnews.eu/to-panigyri-syrrako-ston-katalogo-aylis-politistikis-klironomias/>.

⁴⁶⁹ «Συρράκο και Βλάστη προς εγγραφή στον κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO», <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3198>.

⁴⁷⁰ «Το παραδοσιακό πανηγύρι του Συρράκου», <https://ayla.culture.gr/paradosiako-panigyri-syrrakou/>.

Συμπεράσματα

Στην παρούσα διπλωματική εργασία επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε την παρουσία του Συρράκου στην ιστοριογραφία, από τον 19^ο ακόμη αιώνα μέχρι τις μέρες μας, καθώς και την εικόνα του στη δημόσια σφαίρα.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας επικεντρωθήκαμε στις ιστοριογραφικές αναφορές για την εικόνα του Συρράκου στην Βαλκανική χερσόνησο. Οι ιστοριογραφικές αναφορές διακρίνονται σε δύο διακριτές περιόδους, με την πρώτη να αποτελεί τα χρόνια που το Συρράκο βρισκόταν υπό την οθωμανική κυριαρχία. Στο σημείο αυτό επιχειρήσαμε να αναδείξουμε την κοινωνικοοικονομική κατάσταση που επικρατούσε στο Συρράκο, όπως αυτή διαφαίνεται μέσα από την επαγγελματική δραστηριότητα των κατοίκων του. Στην δεύτερη περίοδο παρουσιάστηκαν, στα χρόνια δηλαδή της ένταξης του στο ελληνικό κράτος, οι ιστορικές αναφορές για την κοινωνικοοικονομική κατάσταση του Συρράκου και πως αυτή διαφοροποιήθηκε στα πέρασμα του χρόνου. Η περίοδος αυτή διακρίνεται σε δύο μικρότερες περιόδους, προβάλλοντας τις αναφορές των μελετητών, από την περίοδο αφενός μεν του Μεσοπολέμου μέχρι και την δεκαετία του 1980, αφετέρου δε της σύγχρονης Ελλάδας.

Από την προσπάθεια που έγινε να παρατεθούν οι ιστοριογραφικές απόψεις για την εικόνα του Συρράκου, συμπεραίνεται πως η ταυτότητα του Συρράκου είναι βλάχικη, καθώς ο πληθυσμός βασίζεται στο νομαδικό τρόπο ζωής. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της βλάχικης ταυτότητας του Συρράκου αποτελεί και η γλωσσική του ιδιαιτερότητα, καθώς ομιλείται η βλάχικη γλώσσα από την οθωμανική περίοδο και διατηρείται μέχρι τις μέρες μας. Από την ιστοριογραφική μελέτη αναδεικνύονται οι όροι συγκρότησης της εθνικής ταυτότητας και της εθνικής συνείδησης του Συρράκου, αποτελώντας ως σημείο αναφοράς τα γεωγραφικά όρια του τόπου, τα δημογραφικά του στοιχεία, καθώς και η συμμετοχή των Συρρακιωτών στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του 1821. Η ταυτότητα και η συνείδηση του Συρράκου, σύμφωνα με την έρευνα των σύγχρονων μελετητών, διακρίνεται στις κοινωνικές σχέσεις των Συρρακιωτών, στα πολιτισμικά στοιχεία του τόπου, στο έργο σημαντικών ευεργετών και αγωνιστών του Συρράκου, καθώς ακόμη στην τοπικότητα και την ετερότητα του τόπου.

Η δημόσια ιστορία λόγω της εμπλοκής ολοένα και περισσότερων ιστορικών, τοπικών μελετητών και ιστοριοδιφών στην μελέτη του παρελθόντος, δίνει μια διαφορετική εικόνα του Συρράκου από την παραδοσιακή ιστοριογραφία. Έτσι στο δεύτερο μέρος της εργασίας επιχειρήθηκε να διερευνηθεί η συλλογική μνήμη του Συρράκου στο δημόσιο χώρο, η μνήμη δηλαδή, όπως έχει διαμορφωθεί στους απογόνους των Συρρακιωτών, ώστε να γίνει αντιληπτή η βλάχικη ταυτότητα των Συρρακιωτών και η σχέση τους με το πατρογονικό τους παρελθόν. Επιχειρήσαμε να πετύχουμε αυτόν τον στόχο μέσα από την δημόσια ιστορία, ιδιαίτερα μέσα από την παρουσία πολιτιστικών συλλόγων, που είναι γνωστοί ως Σύνδεσμοι Συρρακιωτών. Στόχος των Συρρακιωτών είναι μέσα από την δράση τους, να μεταλαμπαδεύσουν τα ήθη, τα έθιμα, την γλωσσική έκφραση και την παράδοση των προγόνων τους στις νεότερες γενιές, προκειμένου η βλάχικη ταυτότητα του Συρράκου να μην βρεθεί στην λήθη.

Η εικόνα του Συρράκου στην δημόσια σφαίρα, επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί και μέσα από αναφορές Συρρακιωτών ή φίλων του βλάχικου αυτού τόπου, που παρουσιάστηκαν με την βοήθεια του Τύπου, της ψηφιακής τεχνολογίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, αναδείχθηκε μια σειρά τοπικών μελετητών και ιστοριοδιφών -είτε είναι Συρρακιώτες στην καταγωγή είτε είναι φίλοι του τόπου-, οι οποίοι ενδιαφέρθηκαν να γνωρίσουν περισσότερα για το παρελθόν του τόπου αυτού και να αναδείξουν την παράδοση του. Το ενδιαφέρον μελέτης του Συρράκου αποδεικνύεται με την παρακίνηση δημοσίευσης τοπικής εφημερίδας και μιας σειράς συγγραμμάτων, όσον αφορά το Συρράκο, τον πληθυσμό του και την βλάχικη γλώσσα του. Αξιόλογο παρουσιάζεται το ενδιαφέρον των Συρρακιωτών και των φίλων του τόπου στις μέρες μας, με την διοργάνωση τηλεοπτικών εκπομπών και ντοκιμαντέρ. Οι οπτικοακουστικές αυτές προβολές αποσκοπούν να αναδείξουν όχι μόνο τα ιστορικά γεγονότα, αλλά κυρίως άγνωστες πτυχές της καθημερινής ζωής του Συρράκου, που γνωστοποιούνται με τη βοήθεια της προφορικής ιστορίας. Οι προφορικές μαρτυρίες όπως κατατέθηκαν από τους Συρρακιώτες, μαρτυρούν μια κοινωνία με ήθη, αξίες και πλούσια παράδοση, που συντέλεσε στην μακραίωνη επιβίωση του. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έδωσε την ευκαιρία στο συρρακιώτικο πληθυσμό, είτε σε ατομικό, είτε σε συλλογικό επίπεδο, μέσα από την ίδρυση τοπικών και πολιτιστικών φορέων, να αναδείξουν το ιστορικό παρελθόν του τόπου, να συσπειρώσουν τους απανταχού Συρρακιώτες της διασποράς και να διατηρήσουν την ταυτότητα τους. Η εικόνα του

Συρράκου στο Facebook, όπως προέκυψε από την έρευνα, συνέβαλε στην ταχύτατη προβολή του τόπου, όχι μόνο στην ελληνική επικράτεια, αλλά στον ευρύτερα βαλκανικό χώρο. Την ευρεία αναγνώριση του Συρράκου μαρτυρά αφενός μεν η αναπτυσσόμενη επισκεψιμότητα που εντοπίζεται την τελευταία δεκαετία, όπως υποστηρίζουν οι ίδιοι οι Συρρακιώτες, αφετέρου δε το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στο ζήτημα των Βλάχων και τη βλάχικη γλώσσα, στο οποίο εντάσσεται μεταξύ άλλων και το Συρράκο.

Χαρακτηριστική είναι τέλος η σύνδεση των Συρρακιωτών στις μέρες μας με τα γεγονότα και τις συνήθειες των προγόνων τους, που επιβεβαιώνεται με την διάσωση της μουσικοχορευτικής έκφρασης στο Πανηγύρι του Συρράκου, την ημέρα του Δεκαπενταύγουστου. Η ένταξη του συγκεκριμένου πανηγυριού στην κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, επιβεβαιώνει την βλάχικη ταυτότητα του Συρράκου και την συλλογική του μνήμη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγόρης, Κωσταντίνος. «Ο Κωνσταντίνος Βλάχος αποχώρησε από το τιμόνι της Ε.Η.Μ.!». *Πρωινός Λόγος*, 22 Μαρτίου 2019.

Αθανασιάδης, Θοδωρής. «Των Βλάχων οι κοινότητες γράφουν τη δική τους ιστορία». *Η Εφημερίδα των Συντακτών*, 7 Μαρτίου 2021.

Ανωνύμως. «Συρράκον και Καλλαρύτται», *Εστία*, τχ. 289 (1881): 440-442, <http://pleias.lis.upatras.gr/index.php/estia/article/view/73813>.

Αραβαντινός, Παναγιώτης. *Ιστορία Αλή Πασά του Τελεπενλή*. Αθήνα: Τυπογραφείο Σπυρίδωνος Κουσουλινού, 1985.

Αραβαντινός, Παναγιώτης. *Χρονογραφία της Ηπείρου (τόμος Β')*: Των τε όμορων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854. Αθήνα: Πολιτεία, 1969.

Αραβαντινός, Παναγιώτης. *Βιογραφική Συλλογή Λογίων της Τουρκοκρατίας*, επιμ. Κωσταντίνος Δημαράς. Ιωάννινα: Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, 1960.

Αραβαντινός, Παναγιώτης. *Συλλογή Δημοδών Ασμάτων της Ηπείρου*. Αθήνα: Τυπογραφείο Πέτρου Περρή, 1880.

Αραβαντινός, Παναγιώτης. *Χρονογραφία της Ηπείρου (τόμος Α')*: Των τε όμορων ελληνικών και ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854. Αθήνα: Τυπογραφείο Βλαστού, 1856.

Αυδίκος, Ευάγγελος. «Αφιέρωμα: Κώστας Κρυστάλλης». *Νέα Εστία* 186, τχ. 1886 (Μάρτιος 2021): 177-194.

Αυδίκος, Ευάγγελος. «Το εθνικό αίτημα στην ποίηση του Κώστα Κρυστάλλη». *Νέα Ευθύνη*, τχ. 42-43 (Ιούλιος-Δεκέμβριος 2018), 220-238.

Αυδίκος Ευάγγελος & Σπυρίδων Νταλαούτης. *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*. Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014.

Αυδίκος, Ευάγγελος. «Συρράκο: οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του Μεσοπολέμου». *Γεωγραφίες* 5 (2003): 135-147. <https://estia.hua.gr/browse/279>.

Αυδίκος, Ευάγγελος. «Χρόνος και κοινωνική οργάνωση στους νομάδες του ελληνικού χώρου». *Αρχαιολογία και τέχνες* 76 (2000): 35-41. <https://www.archaiologia.gr/blog/issue/χρόνος-και-κοινωνική-οργάνωση-στους-ν/>.

Αυδίκος, Ευάγγελος. «Η κοινότητα στον αστικό χώρο: αντιστάσεις και λειτουργίες των Συρρακιωτών της Πρέβεζας», Στο *Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας «Η ελληνική κοινότητα. Δωδώνη»*. 49-70. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Φιλοσοφική Σχολή-τμήμα Φ.Π.Ψ., 1992.

Αυδίκος, Ευάγγελος. «Πρέβεζα 1945-1990: Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης. Λαογραφική εξέταση». Διδακτορική διατριβή, Εκδόσεις Δήμου Πρέβεζας, 1991.

Βαφέας, Νίκος & Κουμπουρλής Γιάννης. *Ιστορική Κοινωνιολογία. Αντικείμενο και μέθοδος*. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα & εκδόσεις Σαββάλας, 2014.

Βλάχος, Κώστας. «Η επανάσταση Συρράκου- Καλαρρυτών στα 1821». *Ηπειρωτική Εστία* 20 (1971): 660-668, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30296> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Βόγλη, Ελπίδα. «Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμα του;». *Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών* (2015). 01-297. <http://hdl.handle.net/11419/3821>.

Γαλιάνδρας-Αρτινός, Χαράλαμπος. «Π. Τζιόβας: Ο ιστοριοδίφης που έβγαλε χωριά από την αφάνεια». *Ηπειρωτική Ανασκόπηση*, 27 Μαρτίου 2012.

Γκαρτζονίκια- Κώτσικα, Ελευθερία. «Συρράκο και Συρρακιώτες τη μεταπολεμική περίοδο: ανασυγκροτώντας την ταυτότητα», Στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, επιμέλεια Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης, 115-137. Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014.

Γκαρτζονίκιας, Ηλίας «Η ιδιαιτερότητα των χωρών της περιοχής των χωριών Συρράκου και Καλαρρυτών», Στο *Πρακτικά: 1^ο-2^ο-3^ο-4^ο-5^ο-6^ο & 7^ο Σεμιναρίων, Λαογραφίας και Βλάχικων Παραδοσιακών Χορών Ημερίδων Πανελληνίων Ανταμομάτων*, επιμέλεια

Κωσταντίνος Αδάμ, 12-37. Λάρισα: Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων, 2005.

Δήμας, Ηλίας. «Ο παραδοσιακός χορός στο Συρράκο. Λαογραφική και Ανθρωπολογική προσέγγιση». Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1989.

Δόνος, Δημοσθένης. «Από τον Αραβαντινό στον Βασιλά. Σκέψεις για την ιστοριογραφία της Πρέβεζας». *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 49-50 (2013): 383-430. <https://doi.org/10.12681/prch.28653>.

Ζιάγκος, Νικόλαος. *Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος*. Αθήνα: 1974.

Ζιώγας, Ιωσήφ. κ.ά. *Συρράκο: Πέτρα-Μνήμη-Φως* (τόμοι 2). Ιωάννινα: Πνευματικό Κέντρο Κοινότητας Συρράκου, 2004.

Ζώτος ο Μολοσσός, Βασίλειος. *Δρομολόγιον της ελληνικής χερσονήσου αρχαιολογικόν, ιστορικόν, γεωγραφικόν, σταρτιωτικόν, στατιστικόν και εμπορικόν*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, 1878.

Hobsbawm Eric & Ranger Terence. *Η επινόηση της παράδοσης*, μετάφραση Θανάσης Αθανασίου, επιμέλεια Eric Hobsbawm. Αθήνα: Θεμέλιο, 2004.

Θεοδώρου, Σπύρος. «Οι Βλάχοι και οι Τόποι τους: Κοινωνικός μετασχηματισμός και "μεταμορφώσεις" της ταυτότητας σε μια βλαχόφωνη κοινότητα της Πίνδου». Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2009.

Θεσπρωτός, Κοσμάς & Ψαλίδας, Αθανάσιος. *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου: εξ ανέκδοτου χειρογράφου του Κοσμά Θεσπρωτού με τοπογραφικά σχεδιαγράμματα και γεωγραφικούς χάρτες του ίδιου*. Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1964.

Iggers, Georg. *Νέες κατευθύνσεις στην ευρωπαϊκή ιστοριογραφία*. Αθήνα: Γνώση, 1991.

Καράμπελας, Νίκος. «Το συγγραφικό έργο του Γιώργου Ι. Μουστάκη». *Τοπική Φωνή Πρέβεζας*, 21 Οκτωβρίου 2016, Ερετειακά.

Καρατζένης, Δημήτρης. *Επανάστασις και καταστροφή Καλαρρυτών- Συρράκου (Ιούλιος 1821)*. Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1988.

Κατσάνης, Νίκος & Ντίνιας, Κώστας. *Γραμματική της Κοινής Κουτσοβλαχικής*. Θεσσαλονίκη: Αρχείο Κουτσοβλαχικών Μελετών 1, 1990.

Κατσαρδής- Hering, Όλγα. *Η ελληνική παροικία της Τεργέστης 1751-1830*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών- Φιλοσοφική Σχολή, 1986.

Κατσίκης, Απόστολος. «Χρήστος Χρηστοβασίλης, ο ηθογράφος της Ηπείρου, ο γνήσιος πατριώτης». Σύλλογος Αποφοίτων Ζωσιμαίας Σχολής. <https://zosimaia.gr/χρήστος-χρηστοβασίλης-ο-ηθογράφος-της/> (Ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2022).

Καυταντζόγλου, Ρωξάνη «Σκέψεις με αφορμή την επιστροφή στο Συρράκο», Στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, επιμέλεια. Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης, 109-114. Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014.

Καυταντζόγλου, Ρωξάνη. «Συγκρότηση και εξέλιξη της οικιακής ομάδας: Συρράκο: 1898-1929». Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 1992.

Καυταντζόγλου, Ρωξάνη & Ναούμη Ματίνα. «Μορφές οικογένειας στο Συρράκο στις αρχές του αιώνα». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 58 (1985): 32-54. <https://doi.org/10.12681/grsr.803>.

Κόκκινος, Γιώργος. *Από την ιστορία στις ιστορίες: προσεγγίσεις στην ιστορία της ιστοριογραφίας, την επιστημολογία και τη διδακτική της ιστορίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1998.

Κόκκινος, Διονύσιος. *Η Ελληνική Επανάσταση*. Αθήνα: Μέλισσα, 1957.

Κοκολάκης, Μιχάλης. «Το Ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι: Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)». Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1993.

Κουκούδης, Αστέριος. *Μελέτες για τους Βλάχους, Οι Βεργιανοί Βλάχοι και οι Αρβανιτόβλαχοι της Κεντρικής Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2001.

Κραψίτης, Βασίλης. *Λόγιοι της Ηπείρου (1430-1912)*. Αθήνα: 1979.

Κρυστάλλης, Κώστας. *Κλέφτικες ιστορίες και λαογραφικά- Κώστας Κρυστάλλης*. Αθήνα: Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2009.

Κρυστάλλης, Κώστας. *Οι Βλάχοι της Πίνδου*. Αθήνα: Δαμιανός, 1980.

Κρυστάλλης, Κώστας. *Τα Άπαντα*, τόμ. Α., Αθήνα: Εστία, 1939.

Κρυστάλλης, Κώστας. *Έργα: ποιήματα-πεζά*. Αθήνα: Ιωάννης Δ. Κολλάρος- Εστία, 1912.

Κρυστάλλης, Κώστας. *Πεζογραφήματα*. Αθήνα: Εστία, 1894.

Κρυστάλλης, Κώστας. *Ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης*. Αθήνα: Εστία, 1893.

Λαζάρου, Αχιλλέας. *Η Αρωμονική και αι μετά της Ελληνικής σχέσεις αυτής- Βλάχοι*. Αθήνα: Δωρεά Παναγίτσα, 1986.

Λαμπρίδης, Ιωάννης. *Ηπειρωτικά Μελετήματα 1887-1890*. Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1971 (επανεκδοση).

Λαμπρίδης, Ιωάννης. *Αι ελληνικαί αποικίαι*. Αθήνα: Τυπογραφείο Εστία, 1895.

Λαμπρίδης, Ιωάννης. *Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων*. Αθήνα: Τυπογραφείο Ρουσόπουλου, 1880.

Λαμπρίδης, Ιωάννης. *Ζαγοριακά- οίς προσετέθησαν και τινά περί Ηπείρου*. Αθήνα: Τυπογραφείο Αυγή, 1870.

Λάμπρος, Σπυρίδων. «Συρράκον και Καλαρρύτες». *Εστία*, τχ. ΙΒ΄, 1881: 440-442.

Λάμπρος, Σπυρίδων. *Γεώργιος Ζαλοκώστας*. Αθήνα: Εκδόσεις Οικονόμου και Μηλιάδου, 1868.

Leake, William Martin. *Travels in Nothern Greece*. London: J. Rodwell, 1835.

Λιάκος, Αντώνης. *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία*. Αθήνα: Πόλις, 2007.

Λιάπης, Βαγγέλης. *Ο χορός στους Κουντουριώτες*. Αθήνα: Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης-Ελληνικό Τμήμα, 1987.

Μαλιγκούδης, Φαίδων. «Studien zu den slavischen Ortsnamen Griechenlands», *Στο Επιθεώρηση Βυζαντινών*. Γαλλία: Πανεπιστήμιο Λυών, 1982.

Μάντογλου, Άννα. *Μνήμες*. Αθήνα: Παπαζήση, 2012.

Μουστάκης, Γιώργος. «Οι Συρρακιώτες Μπαλτατζήδες του Παλέρμου και η Πρέβεζα», *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 51-52 (2015): 285-297.
<https://doi.org/10.12681/prch.28724>.

Μουστάκης, Γιώργος. *Πρέβεζα και Συρράκο*. Πρέβεζα: Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας, 2008.

Μουστάκης, Γιώργος. «Το Συρράκο και η Πρέβεζα». *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τχ. 27-28 (Ιανουάριος- Δεκέμβριος 1992): 177-214,

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/prevchr/article/view/30079>

(Ημερομηνία πρόσβασης 14/11/2022).

Μουστάκης, Γιώργος. «Συρρακιώτες στην Κέρκυρα». *Πρεβεζάνικα Χρονικά* 5^{ος}, τχ. 05 (Ιανουάριος- Μάρτιος 1985): 47-52, <https://preveza.gr/tomos-5-1985/> (Ημερομηνία πρόσβασης 14/11/2022).

Νιτσιάκος, Βασίλης «Η κτηνοτροφική κοινότητα: οικολογική προσαρμογή, σχέσεις παραγωγής και κοινωνική συγκρότηση - το παράδειγμα της Αετομηλίτσας», Στο *Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας*, 37-78. Αθήνα: Πλέθρον, 1995.

Νούτσος, Παναγιώτης. «Γιάννινα: από τον Αθανάσιο Ψαλίδα στον Γιώσεφ Ελιγιά». Ομιλία στην επέτειο της 21^{ης} Φεβρουαρίου 1913, Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα, 20 Φεβρουαρίου 1990.

Οικονόμου, Κώστας. *Τα οικονύμια του Νομού Ιωαννίνων- Γλωσσολογική εξέταση*. Ιωάννινα: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, 2002.

Οικονόμου, Κώστας. «Τοπωνυμικό Ζαγορίου». Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1986.

Παπαζήσης, Δημήτρης. «Βιογραφική Συλλογή Λογίων Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας (Ηπείρου-Θεσσαλίας- Μακεδονίας)». *Ηπειρωτική Εστία* 25, τχ. 295-296 (Νοέμβριος- Δεκέμβριος 1976): 891-901, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30210> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Παπαζήσης, Δημήτρης. «Βιογραφική Συλλογή Λογίων Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας (Ηπείρου-Θεσσαλίας- Μακεδονίας)». *Ηπειρωτική Εστία* 25, τχ. 289-290 (Μάιος- Ιούνιος 1976): 337-355, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27644> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Παπαζήσης, Δημήτρης. «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)». *Ηπειρωτική Εστία* 24, τχ. 279-280 (Ιούλιος- Αύγουστος 1975): 433-452,

<https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27637> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Παπαζήσης, Δημήτρης. «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)». *Ηπειρωτική Εστία* 24, τχ. 275-276 (Μάρτιος- Απρίλιος 1975): 150-161, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27636> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Παπαζήσης, Δημήτρης. «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)». *Ηπειρωτική Εστία* 24, τχ. 273-274 (Ιανουάριος- Φεβρουάριος 1975): 03-18, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27635> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Παπαζήσης, Δημήτρης. «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)». *Ηπειρωτική Εστία* 23, τχ. 271-272 (Νοέμβριος- Δεκέμβριος 1974): 606-611, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30155> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Παπακώστας, Νίκος. «Η Απελευθέρωση του Συρράκου (23-24^η Νοεμβρίου 1912)». *Ηπειρωτική Εστία* 5, τχ. 54-55 (Οκτώβριος- Νοέμβριος 1956): 887-889, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27475> (Ημερομηνία πρόσβασης 13/11/2022).

Παπαρρηγόπουλος Κωνσταντίνος. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους- από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*. 20 τόμοι. Αθήνα: Εκδοτικό κατάστημα Γεωργίου Φέξη, 1896.

Picot, Emilie. *Les Roumains de la Macedoine*. Paris: Ernest Leroux, 1875.

Πινδέας, Γιάννης. «Η Ήπειρος πριν εκατό περίπου χρόνια: Τουρκικές βαρβαρότητες στο Συρράκο μετά την 'αναθεματισμένη' Συνθήκη του Βερολίνου». *Ηπειρωτική Εταιρεία*, τχ. 148 (Ιανουάριος 1989): 10-12, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/27273> (Ημερομηνία πρόσβασης 14/11/2022).

Πλουμίδης, Σπύρος. «Η γένεση της ελληνικής ιστοριογραφίας, ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος και μια σύγκριση της 'Ιστορίας του ελληνικού έθνους' με τη

‘Μεγάλη ιστορία της Ελλάδας’ του Γιάννη Κορδάτου». *Περί Ιστορίας*, 1(2020): 27-49.
<https://doi.org/10.12681/p.i.24718>.

Πολίτης, Αλέξης. *Ρομαντικά χρόνια: Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*. Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, 1998.

Rouqueville, Francois. *Voyage dans la Grece*. Paris: Firmin Didot, 1820.

Σαραντάκος, Νικόλαος. «Ετυμολογικές τοπωνυμικές περιπλανήσεις (μια συνεργασία του Σπ. Βλιώρα)». *Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία* (blog), 25 Φεβρουαρίου 2021, <https://sarantakos.wordpress.com/2021/02/25/vlioras/>.

Σκουλίδας, Ηλίας «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την Ύστερη οθωμανική περίοδο: το Σιράκο», Στο *Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο*, επιμέλεια. Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης, 26-35. Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014.

Σκουλίδας, Ηλίας «Identities, Locality and Otherness in Epirus during the Late Ottoman period», Στο *Ταυτότητες στον Ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)*, τόμος Γ΄, του Πρακτικά- Δ΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (9-12 Σεπτεμβρίου 2010), επιμέλεια. Κωσταντίνος Δημάδης, 539-552. Αθήνα: Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, 2011.

Σκουλίδας, Ηλίας. «Τοπικότητα και ετερότητα στον ηπειρωτικό χώρο κατά την ύστερη Οθωμανική περίοδο: Η Πρέβεζα και ο καζάς της», Στο *Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συμποσίου για την ιστορία και τον πολιτισμό της Πρέβεζας*, επιμέλεια. Νίκος Καράμπελας & Michael Stork. Πρέβεζα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Δήμος Πρέβεζας & Ίδρυμα Άκτια Νικόπολις, 2010.

Σταγειρίτης, Αθανάσιος. *Ηπειρωτικά: Ήτοι Ιστορία και Γεωγραφία παλαιά τε και νέα και βίος του Πύρρον*. Βιέννη: 1819.

Σχοινάς, Νικόλαος. *Οδοιπορικοί σημειώσεις Μακεδονίας, Ηπείρου, Νέας οροθετικής γραμμής και Θεσσαλίας*. Αθήνα: Messenger D’Athenes, 1897.

Τζιόβας, Παναγιώτης. «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων (Ανέκδοτες Αποφάσεις)». *Ηπειρωτική Εστία* 29, τχ. 342-343 (Οκτώβριος- Νοέμβριος 1980): 817-826, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30167> (Ημερομηνία πρόσβασης 16/11/2022).

Τζιόβας, Παναγιώτης. «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων (Ανέκδοτες Αποφάσεις)». *Ηπειρωτική Εστία* 29, τχ. 336-337 (Απρίλιος- Μάιος 1980): 235, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/30164> (Ημερομηνία πρόσβασης 16/11/2022).

Τζιόβας, Φρίξος. *Κατάλογος Συγγραφέων Περιοχής Ζαγορίου (Από τον Μεθόδιο Ανθρακίτη έως σήμερα)*. Ιωάννινα: Εκδόσεις Το Ζαγόρι μας, 1990.

Τσεκούρας, Αθανάσιος. «Στις παραμονές για την Ανάσταση της Ηπείρου: Η Ηπειρώτικη Εταιρεία». 115-260, <https://users.uoa.gr/thanost/A.D.Tsekouras/115-260.pdf>.

Vasmer, Max. *Die Slaven in Griechenland*. Berlin: Akademie der Wissenschaften in Kommission bei W. de Gruyter, 1941.

Winnifrith, Tom. *The Vlachs: The History of a Balkan People*. London: Duckworth, 1987.

Φράγκος, Χρήστος. *Η συμβολή του Αθανάσιου Ψαλίδα στη δημιουργία επαναστατικού πνεύματος στην Ήπειρο*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- Φιλοσοφική Σχολή, 1972.

Χρηστοβασίλης, Χρήστος. *Διηγήματα του μικρού σχολείου*. Αθήνα: Ζήτρος, 1940.

Ψαλίδας, Αθανάσιος. *Ιστορία της πολιορκίας των Ιωαννίνων 1820-1822*. Αθήνα: Αρχαία Ηπειρώτικης Ιστορίας, 1962.

Ψυχογιός, Δημήτρης «Τριάντα χρόνια μετά», «Στο Μελετώντας την παρουσία του Συρράκου στο χώρο και τον χρόνο, επιμέλεια. Ευάγγελος Αυδίκος & Σπύρος Νταλαούτης, 103-108. Πρέβεζα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, 2014.

Ψυχογιός, Δημήτρης. «Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 58 (1985): 03-31. <https://doi.org/10.12681/grsr.802>.

Ψυχογιός, Δημήτρης & Παπαπέτρου, Γεωργία. «Οι μετακινήσεις των νομάδων κτηνοτρόφων». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 53 (2016): 03-23. <https://doi.org/10.12681/grsr.9958>.

Βλάχος, Τάκης. «Η προσφορά των Βλαχόφωνων στην επανάσταση του 1821». Σελίδα στο Facebook: Vlachoxoria.gr, <https://vlaxoxoria.gr/i-prosfora-ton-vlahofonon-stin-epanastasi-tou-1821/> (Ημερομηνία πρόσβασης 19/10/2022).

«Γεώργιος Ζαλοκώστας». Σελίδα: Βικιπαίδεια- Η ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια, https://el.wikipedia.org/wiki/Γεώργιος_Ζαλοκώστας (Ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2022).

«Δημήτρης Κ. Ψυχογιός». Σελίδα: βιβlionet-The Greek Books in Print, <https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=19685> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/10/2022).

«Διακοπές στην Ελλάδα». <https://www.facebook.com/vip.diakopes> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«EPT1-Το αλάτι της γης: Οδοιπορικό στο Συρράκο», Σελίδα: ERTnews, <https://www.ertnews.gr/ert-protaseis/ert1-to-alati-tis-gis-odoiporiko-sto-syrrako/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

«Ευάγγελος Γ. Αυδίκος». Σελίδα: βιβlionet-The Greek Books in Print, <https://biblionet.gr/πρόσωπο/?personid=11708> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2022).

«Evangelos Avdikos». <https://www.facebook.com/evangelos.avdikos> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Ζωή στο Χωριό». <https://www.facebook.com/ZoiStoHorio> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Ηλίας Παπουτσή». <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010652087843&sk=photos> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Ηλίας Σκουλίδας». Σελίδα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων- τμήμα Μουσικών Σπουδών, Πανεπιστημιούπολη Άρτας, <https://music.uoi.gr/ilias-g-skoylidas/> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2022).

«Ηπειρωτική Εστία: Μηνιαία Επιθεώρησης Εν Ιωαννίνους». Σελίδα: Ιδρυματικό Αποθετήριο Ολυμπιάς, <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/handle/123456789/26929> (Ημερομηνία πρόσβασης 03/11/2022).

«Καταστατικό: Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτιστικών Συλλόγων Βλάχων», <https://vlachs-popsv.gr/katastatiko/> (Ημερομηνία 22/09/2022).

«Κοσμάς Θεσπρωτός». Σελίδα: Γεωργουτσάτες Δερόπολης, <https://gewrgoutsate.blogspot.com>2013/04>blog-post> (Ημερομηνία πρόσβασης 21/10/2022).

Κουκούδης, Αστέριος. «Οι Μητροπόλεις και η διασπορά των Βλάχων». Σελίδα στο Facebook: vlachs.gr, <https://www.vlachs.gr/el/the-vlachs-metropolis-and-diaspora?view=category&id=14> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/09/2022).

Κουκούδης, Αστέριος. «Τα ονόματα των Βλάχων». Σελίδα στο Facebook: vlachs.gr, <http://www.vlachs.gr/el/various-articles/ta-onomata-ton-vlahon> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/09/2022).

Κρυστάλλης, Κώστας. «Οι Βλάχοι της Πίνδου-Κώστας Κρυστάλλης». Internet.archive.gr, <https://archive.org/details/OIVLAKHOITISPINDOU/mode/2up> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/09/2022).

«Κτηνοτρόφοι Συρράκου». <https://www.facebook.com/groups/840705793005778/files/files> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Λάκμος: Το ντοκιμαντέρ του βουνού», Σελίδα: TyposI, <https://typos-i.gr/article/lakmos-ntokimanter-toy-boynoy> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

«Λάκμος», Σελίδα: Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης, <https://www.filmfestival.gr/el/movie-tdf/movie/13538> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

«Λάκμος: Ντοκιμαντέρ του Παναγιώτη Παπουτσή», Σελίδα στο Facebook: Lakmos Documentary, <https://www.facebook.com/LakmosDocumentary/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

Μπενβενίστε, Ρίκα. «Μια ‘μικρή διανοητική επανάσταση’ στο πεδίο της ιστοριογραφίας».

<http://archive.eclass.uth.gr/eclass/modules/units/?course=SEAD259&id=2947>

(Ημερομηνία πρόσβασης, 23/05/2021).

Νιτσιάκος, Βασίλης. «Βλάχοι και ελληνισμός: Οι Βλάχοι της Ελλάδας- Εθνική ένταξη και πολιτισμική αφομοίωση». Σελίδα στο Facebook: Βλάχοι.net,

<https://www.vlahoi.net/vlahoi-kai-ellinismos/oi-vlahoi-ethniki-entaksi-kai-politismiki-afomoiwsi> (Ημερομηνία πρόσβασης 17/09/2022).

«Ονομαστική προέλευση του Συρράκου». Σελίδα στο Facebook: Δημοτική Ενότητα Συρράκου, <https://www.visitsyrrako.gr/syrrako.php> (Ημερομηνία πρόσβασης 17/09/2022).

«Ορειβατικός Όμιλος Συρράκου». <https://www.facebook.com/oribatikos.omilos.syrrakou/about> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Ορεινές Περιπλανήσεις». <https://www.facebook.com/groups/154470398058591> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Πάνος Τζιόβας». www.frondistirio.gr/tziovas.htm (Ημερομηνία πρόσβασης 16/11/2022).

«Πολιτιστικοί Σύλλογοι Δ.Ε. Συρράκου». Σελίδα: Δήμος Βόρειων Τζουμέρκων, <https://www.voreiatzoumerka.gr/index.php/2015-11-16-14-31-10/2015-11-05-08-49-28/169-s> (Ημερομηνία 18/09/2022).

«Ποιος ήταν ο τραγουδιστής του χωριού και της στάνης». Σελίδα: Olympia.gr, <https://www.olympia.gr/905546/ellada/poios-itan-o-tragoudistis-tou-choriou/> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/09/2022).

«Ρωξάνη Καυταντζόγλου». «Σελίδα: βιβlionet-The Greek Books in Print, <https://biblionet.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%89%CF%80%CE%BF/?personid=10259> (Ημερομηνία πρόσβασης 28/10/2022).

«Σπυρίδων Λάμπρος». Σελίδα: Μεταπαιδεία- Η εναλλακτική εγκυκλοπαίδεια, https://el.metapedia.org/wiki/Σπυρίδων_Λάμπρος (Ημερομηνία πρόσβασης 21/10/2022).

«Σύνδεσμοι Συρρακιωτών». Σελίδα: Δημοτική Ενότητα Συρράκου, <https://www.visitsyrrako.gr/page.php?titlos=syndesmoi-syrrakiwtwn-7903> (Ημερομηνία 18/09/2022).

«Σύνδεσμος Συρρακιωτών Αθήνας». <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064389833470> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Σύνδεσμος Συρρακιωτών Ιωαννίνων». <https://www.facebook.com/ssyrrako> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας». <https://www.facebook.com/syrrako> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Σύνδεσμος Συρρακιωτών Φιλιπιάδας και Κάμπου». <https://www.facebook.com/profile.php?id=100063802230453> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Συρρακιώτες της Πρέβεζας». <https://www.facebook.com/groups/223434882215924> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Συρράκο και Βλάστη προς εγγραφή στον κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO». Σελίδα: Ελληνική Δημοκρατία-Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3198> (Ημερομηνία πρόσβασης 04/12/2022).

«Συρράκο μέσα στο χρόνο τη πνοή», Σελίδα: ΕΡΤ.αρχείο-Ανταύγειες από το παρελθόν, <https://archive.ert.gr/61472/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

«Συρράκο: Οικονομική και κοινωνική διάχυση του ορεινού χώρου. Σχόλια σ' ένα χειρόγραφο του μεσοπολέμου». Σελίδα: Βλάχοι.net, <https://vlahoi.net/politismos/syrrako-oikonomiki-kai-koinoniki-diaxysi> (Ημερομηνία πρόσβασης 27/10/2022).

«Συρράκο & Πρέβεζα». Σελίδα: Σύνδεσμος Συρρακιωτών Πρέβεζας, <https://syrrakopreveza.gr/αρχειακό-υλικό/η-σχέση-συρράκου-πρέβεζας/> (Ημερομηνία πρόσβασης 15/11/2022).

«Syrrako Trail Run». https://www.facebook.com/syrrakotrail/about/?ref=page_internal (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Ταξίδια στην Ελλάδα». <https://www.facebook.com/search/top/?q=ταξίδια%20στην%20ελλαδα> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«The Old School Hotel-Sirrakou». <https://www.facebook.com/theOldSchoolHotel>, (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

«Το Πανηγύρι στο Συρράκο στον Κατάλογο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO», Σελίδα: Epirus.News, <https://www.epirusnews.eu/to-panigyri-syrrakou-ston-katalogo-aylis-politistikis-klironomias/> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

«Το παραδοσιακό πανηγύρι του Συρράκου», Σελίδα: Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας, <https://ayla.culture.gr/paradosiako-panigyri-syrrakou/> (Ημερομηνία πρόσβασης 04/12/2022).

«Το Συρράκο στο ‘Αλάτι της γης’», Σελίδα: Epiruspost.gr- η ενημέρωση έχει ταυτότητα, <https://www.epiruspost.gr/to-syrrako-sto-alati-tis-gis/>
<https://www.filmfestival.gr/el/movie-tdf/movie/13538> (Ημερομηνία πρόσβασης 02/12/2022).

«Visit Syrrako», Σελίδα: Δημοτική Ενότητα Συρράκου, <https://www.facebook.com/visitsyrrako/> (Ημερομηνία πρόσβασης 29/09/2022).

«Φωτογραφίες Μνήμες Παράδοση». <https://www.facebook.com/1.FWTO.MNHMES.PARADOSH> (Ημερομηνία πρόσβασης 11/01/2023).

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.